

ÚSTAV ZEMĚDĚLSKÝCH A POTRAVINÁŘSKÝCH INFORMACÍ

ZEMĚDĚLSKÁ EKONOMIKA

Agricultural Economics

ČESKÁ AKADEMIE ZEMĚDĚLSKÝCH VĚD

11

ROČNÍK 46
PRAHA
LISTOPAD 2000
ISSN 0139-570X

Mezinárodní vědecký časopis vydávaný z pověření Ministerstva zemědělství České republiky a pod gescí České akademie zemědělských věd

An international journal published under the authorization by the Ministry of Agriculture and under the direction of the Czech Academy of Agricultural Sciences

Redakční rada – Editorial Board

Chairman – Předseda

Doc. Ing. Vladimír Jeníček, DrSc. (Česká zemědělská univerzita, Praha, ČR)

Members – Členové

Ing. Gejza Blaas, CSc. (Výzkumný ústav ekonomiky poľnohospodárstva a potravinárstva, Bratislava, SR)

PhDr. Stanislav Buchta, CSc. (Národní úřad práce, GR, Bratislava, SR)

Ing. Juraj Cvečko, CSc. (OTIS spol. s r.o., Bratislava, SR)

Ing. Tomáš Doucha, CSc. (Výzkumný ústav zemědělské ekonomiky, Praha, ČR)

Prof. Ing. Jiří Erbes, CSc. (Mendelova zemědělská a lesnická univerzita, Brno, ČR)

Ing. Josef Haniš, CSc. (Výzkumný ústav zemědělské ekonomiky, Praha, ČR)

Prof. Ing. Jan Hron, DrSc., dr. h.c. (Česká zemědělská univerzita, Praha, ČR)

Mgr. Helena Hudečková, CSc. (Česká zemědělská univerzita, Praha, ČR)

Ing. Viera Izáková, CSc. (Výzkumný ústav ekonomiky poľnohospodárstva a potravinárstva, Bratislava, SR)

Prof. Ing. František Střeleček, CSc. (Jihočeská univerzita, České Budějovice, ČR)

PhDr. Jana Šindlářová (Mendelova zemědělská a lesnická univerzita, Brno, ČR)

Prof. Ing. Jozef Višňovský, CSc. (Slovenská poľnohospodárska univerzita, Nitra, SR)

Vedoucí redaktorka – EditorinChief

Mgr. Alena Rottová

Redakční kruh – Editorial circle

Prof. Dr. Konrad Hagedorn (Humboldt-Universität Berlin, Deutschland)

Prof. Dr. Alois Heißenhuber (Technische Universität München, Deutschland)

Prof. J. Sanfords Rikoon, PhD. (University of Missouri-Columbia, USA)

Cíl a odborná náplň: Časopis publikuje autorské vědecké statě s agrární tematikou z oblasti ekonomiky, managementu, informatiky, ekologie, sociálně-ekonomické a sociologické. Od roku 1993 zajišťuje kontinuálně problematiku dosud uveřejňovanou ve zrušeném časopisu Sociologie venkova. Široké tematické spektrum zahrnuje prakticky celou sféru agrobusinessu, tj. ekonomickou problematiku dodavatelských inputových sfér pro zemědělství a potravinářský průmysl, sociálně-ekonomickou problematiku a sociologii venkova a zemědělství, až po ekonomiku výživy obyvatelstva. Statě jsou publikovány v jazyce českém, slovenském nebo anglickém.

Abstrakty z časopisu jsou zahrnuty v těchto databázích: Agris, CAB Abstracts, Czech Agricultural Bibliography, WLAS.

Periodicita: Časopis vychází měsíčně (12× ročně), ročník 46 vychází v roce 2000.

Přijímání rukopisů: Rukopisy ve dvou kopiích je třeba zaslat na adresu redakce: Mgr. Alena Rottová, Ústav zemědělských a potravinářských informací, Slezská 7, 120 56 Praha 2, Česká republika, tel.: + 420 2 24 25 34 89, fax: + 420 2 22 51 40 03, e-mail: edit@uzpi.cz. Den doručení rukopisu do redakce je publikován jako datum přijetí k publikaci.

Informace o předplatném: Objednávky na předplatné jsou přijímány pouze na celý rok (leden–prosinec) a měly by být zaslány na adresu: Ústav zemědělských a potravinářských informací, vydavatelské oddělení, Slezská 7, 120 56 Praha 2. Cena předplatného pro rok 2000 je 816 Kč.

Aktuální informace najdete na URL adrese: <http://www.uzpi.cz>

Aim and scope: The journal published original scientific papers dealing with agricultural subjects from the sphere of economics, management, informatics, ecology, social economy and sociology. Since 1993 the papers continually treat problems which were published in the journal Sociologie venkova a zemědělství until now. An extensive scope of subjects in fact covers the whole of agribusiness, that means economic relations of suppliers and producers of inputs for agriculture and food industry, problems from the aspects of social economy and rural sociology and finally the economics of the population nutrition. The papers are published in Czech, Slovak or English.

Abstracts from the journal are comprised in the databases: Agris, CAB Abstracts, Czech Agricultural Bibliography, WLAS.

Periodicity: The journal is published monthly (12 issues per year). Volume 46 appearing in 2000.

Acceptance of manuscripts: Two copies of manuscript should be addressed to: Mgr. Alena Rottová, Institute of Agricultural and Food Information, Slezská 7, 120 56 Praha 2, Czech Republic, tel.: + 420 2 24 25 34 89, fax: + 420 2 22 51 40 03, e-mail: edit@uzpi.cz. The day the manuscript reaches the editor for the first time is given upon publication as the date of reception.

Subscription information: Subscription orders can be entered only by calendar year (January–December) and should be sent to: Institute of Agricultural and Food Information, Slezská 7, 120 56 Praha 2, Czech Republic. Subscription price for 2000 is 195 USD (Europe) and 214 USD (overseas).

Actual information are available at URL address: <http://www.uzpi.cz>

ÚKOLY ČESKÉHO ZEMĚDĚLSTVÍ V PŘEDVSTUPNÍM OBDOBÍ DO EU

TASKS OF CZECH AGRICULTURE IN THE EU PRE-ACCESSION PERIOD

T. Kreutzer

Ministry of Agriculture of Czech Republic, Praha, Czech Republic

ABSTRACT: The CR acknowledges fully the European model of agriculture, the pillars of which are the environment-friendly production methods and technologies, countryside preservation, development of the rural communities' viability and activity and creation and sustaining of jobs.

Key words: SAPARD, FADN, IACS, producers' marketing organisations, Implementation Strategy, State Agricultural Intervention Fund, Payment Agency

ABSTRAKT: ČR se plně hlásí k modelu evropského zemědělství, jehož nosnými principy jsou výrobní metody a postupy šetrné k životnímu prostředí, udržování krajiny, rozvoj životaschopnosti a aktivit venkovských komunit a vytváření a udržování pracovních příležitostí.

Klíčová slova: SAPARD, Síť testovacích podniků (FADN), Integrovaný administrativní a kontrolní systém (IACS), odbytové organizace výrobců, Implementační strategie, Státní zemědělský intervenční fond (SZIF), Platební agentura

CHARAKTERISTIKA ZEMĚDĚLSKÉ A LESNÍ VÝROBY

České zemědělství prošlo v uplynulých 10 letech zásadní transformací a restrukturalizací. Liberální transformační doktrína po roce 1989 měla za následek vznik široké škály podnikatelských subjektů. Snížila se zemědělská produkce o 28 % (ze 108,6 na 71,3 mld. Kč). Podíl zemědělství na tvorbě HDP se snížil ze 7,5 % na 1,8 % (podíl lesního hospodářství na HDP České republiky je cca 0,6 %), prohloubilo se saldo agrárního obchodu na -23 mld. Kč. Největší pokles se projevil v živočišné výrobě, kde stavy skotu klesly o 47 %, z toho dojníc o 51 %. Došlo však rovněž k poklesu domácí spotřeby a určitým změnám ve spotřebitelských návycích, což se projevilo u některých komodit existencí výrobních přebytků (mléko, cukr, vepřové maso). V letech 1989–2000 se úměrně tomuto trendu snížil počet pracovníků v zemědělství na současných cca 200 000.

Mezinárodně srovnatelný ukazatel odhadu produkčních podpor činí v EU 46 %, v ČR 17 %. V přepočtu na ha zemědělské půdy dosahuje podpora zemědělců v EU 526 USD, v ČR 77 USD (7,5 krát méně). Vnitřní trh země EU je také úměrně chráněn. Platí zde princip přímé úměry – čím větší vnitřní podpora trhu, tím větší jeho ochrana.

Zemědělský trh je do značné míry liberalizován, stát reguluje kontinuálně jen mléko a obilí, u ostatních plo-

din podle potřeby a v omezené míře. Regulace trhu byla dosud prováděna Státním fondem tržní regulace (dnes SZIF). Ceny nejdůležitějších vstupů v ČR jsou srovnatelné s EU, farmářské ceny jsou nižší (o 15–35 %).

Rovněž zahraniční obchod je liberalizován, pokud jde o přístup na trh využívá se jen celní ochrany, závazky přijaté ve WTO se dodržují. Od července roku 2000 je v rámci tzv. „dvounulové varianty“ plně liberalizován obchod s EU v tzv. nesenzitivních komoditách. Proces liberalizace pokračuje, připravuje se vyjednávací pozice pro skupiny výrobků s větší celní ochranou omezené množstevními kvótami. U několika citlivých položek (vepřové maso, drůbeží maso, sýry) jsou sjednány koncese v podobě nulového cla v rámci omezeného množství a s oboustranným zrušením exportních subvencí. Je to příprava na příslušnost ČR ke společnému trhu.

Zemědělská půda činí 4,3 mil. ha, z čehož 3,1 mil. ha je orná půda. Asi jedna polovina zemědělské půdy se nachází v oblastech s méně příznivými podmínkami. Asi jedna osmina zemědělské půdy je alokována v chráněných oblastech (ochrana vod, krajiny a přírody).

Po roce 1989 došlo ke změnám ve vlastnictví zemědělské půdy, v současné době je asi 81 % půdy privatní, státní půda je v procesu privatizace. 99 % půdy v ČR je obhospodařováno privátními subjekty. Ze zemědělských družstev a státních farem se v procesu transformace vytvořily nové formy vlastnictví, a to ob-

chodní společnosti (43,3 %), družstva (32,2 %) soukromí farmáři (23,5 %), zbytek činí státní podniky (1 %).

Stručné shrnutí čistá přidaná hodnota vytvořena zemědělským sektorem se těmito nedostatky snižuje, čímž nedostatečně pokrývá náklady a neumožňuje generovat operační přebytky na další přiměřený vývoj farem.

V lesním hospodářství bylo v roce 1999 zaměstnáno 33,3 tis. pracovníků. Lesní půda měla rozlohu 2,6 mil. ha, což je 33,4 % rozlohy státu. Těžba dřeva byla v tomže roce 14,2 mil. m³, exportovány byly 3,3 mil. m³ dřeva.

PŘEDVSTUPNÍ AKTIVITY – DEKLARACE ZÁVAZKŮ V RÁMCI DOHODY O PŘISTOUPENÍ

ČR se plně hlásí k modelu evropského zemědělství, jehož nosnými principy jsou výrobní metody a postupy šetrné k životnímu prostředí, udržování krajiny, rozvoj životnosti a aktivit venkovských komunit a vytváření a udržování pracovních příležitostí.

Zhruba polovina zemědělské půdy ČR se nachází v oblastech s méně příznivými podmínkami pro zemědělství (tzv. LFA), druhá polovina umožňuje rozvoj intenzivní zemědělské výroby. ČR chce i nadále rozvíjet intenzivní zemědělskou výrobu v oblastech k tomu vhodných a zvyšovat konkurenční schopnost této výroby. Také v oblastech s méně vhodnými podmínkami chce ČR zemědělskou výrobu rozvíjet s tím rozdílem, že zde tato výroba bude plnit důležité mimoprodukční funkce, jako je údržba a zvelebování krajiny, zajišťování a rozšiřování aktivit venkovského obyvatelstva a venkovského života obecně, a udržení ekologické biodiverzity (zejména pak v oblasti ochrany vod).

ČR je připravena převzít *acquis communautaire* týkající se Společné zemědělské politiky a plně se integrovat do systémů, které v rámci této politiky fungují. ČR chce být plnoprávným členem se všemi povinnostmi a právy z členství v EU vyplývajícími včetně nároku na přímé platby. Nicméně existuje zatím jedna citlivá oblast, kde není možné v současné době s jistotou tvrdit, že nebude třeba žádat o přechodné období. Je to oblast vyrovnání cen placených zemědělským výrobcům v EU a ČR. Predikce vývoje cen jak v EU, tak v ČR v horizontu čtyř až pěti let je velice obtížná, i když vývoj těchto cen se pravidelně sleduje a je možné vyjádřit očekávání, že ceny ČR se do vstupu více méně přiblíží cenám EU.

Určitou překážkou procesu sbližování úrovně se však mohou stát závazky ČR přijaté v UK GATT v oblasti přístupu na trh.

V případě, že by úroveň zmíněných cen v ČR zůstala při vstupu výrazně pod úrovní EU a přijetím vyšších cen EU by došlo k cenovému šoku pro zpracovatele nebo spotřebitele, ČR si vyhrazuje právo na dojednání zvláštních opatření, která by tento cenový šok plně eliminovala. Pokud by se jako jediné řešení této situace ukázalo přechodné období, pak by jej ČR byla nucena použít.

Celkově lze konstatovat, že ČR je připravena splnit své závazky související s přípravou na vstup do EU k referenčnímu datu 1. 1. 2003 a zahájit vyjednávání o podmínkách Dohody o přistoupení kapitoly 7 – zemědělství.

USTAVENÍ A ROZVOJ POVINNÝCH INSTITUCÍ A REŽIMU PRO ADMINISTRACI SZP EU

Platební agentura (PA)

Na základě usnesení vlády č. 817 ze dne 9. 12. 1998 byla k 1. 9. 1999 ustavena Platební agentura v rámci MZe jako samostatný odbor pro obhospodařování finančních prostředků programu SAPARD a později podpor poskytovaných z prostředků strukturálních fondů EU, vývozních subvencí a intervenčních akcí. Evropská Komise vyjádřila souhlas s postupem prací na přelomu listopadu a prosince 1999. Ministerstvo financí ČR dalo souhlas s pokračováním prací nutných pro předakreditační kontrolu, která bude zajištěna externí auditorskou firmou, vybranou v rámci výběrového řízení. V prvním pololetí 2000 byly předloženy veškeré písemnosti nutné pro akreditaci Platební agentury Ministerstvem financí – Certifikačním orgánem – a poté bude akreditace notifikována Evropskou komisí.

V březnu 2000 se uskutečnila druhá mise Evropské Komise v ČR se zaměřením na Plán rozvoje zemědělství a venkova a Platební agenturu. Na základě jejího doporučení jsou dále rozpracovávány Nařízení Rady a Komise. Vláda ČR usnesením č. 274 ze dne 15. 3. 2000 „Pokyny pro hospodaření s finančními prostředky při realizaci programů předvstupní pomoci ES (Phare, IS-PA, SAPARD) v ČR“ stanovila pravidla pro provádění kontroly, na základě kterých Platební agentura (PA) zpracuje podrobné příručky. K 1. 9. 2000 měly útvary kolem PA (SAPARD Agency, Audit a nová regionální struktura) celkem 54 pracovníků. V současné době jsou noví pracovníci zaškolováni, zpracovávají se metodiky a manuály. Postupy prací jsou průběžně konzultovány se zahraničními poradci, Ministerstvem financí a Ministerstvem pro místní rozvoj. Kontrolní činnost je soustředěna do dvou samostatných oddělení, je dodržen princip, že stejný pracovník nemůže kontrolovat jeden projekt ve všech fázích kontroly. Zcela nezávisle pracuje vnitřní audit Platební agentury. Byla také ustavena implementační agentura pro administraci programů fondu SAPARD.

Státní zemědělský intervenční fond (SZIF)

Zákon o SZIF byl schválen 30. 5. 2000 a nabyl účinnosti 11. 8. 2000. Vychází ze základních nařízení ES vztahujících se k regulaci trhu jednotlivých komodit a zohledňuje ty prvky, které ČR může v současné době použít. Jedná se zejména o intervenční nákupy a prodeje, podporu skladování, subvencování vývozu, ale i obhospodařování produkčních kvót a nepotravinářské

využití zemědělské produkce. Počítá se s jeho postupným doplňováním o další prvky regulace jako je např. obhospodařování licenčního systému a kontrolních režimů IACS (Integrovaný administrativní a kontrolní systém) v rámci jeho dalších novel. SZIF nahradil dřívější Státní fond tržní regulace (SFTR) a v době vstupu ČR do EU by měl být plně připraven implementovat SZP. V současné době je již ustaven cukerní pořádek, s platností od dubna 2001 je připravován zákon o regulaci trhu s mlékem a ustavení produkčních kvót a tržní řád pro škrob. Tyto režimy jsou plně v souladu se statutem Společných tržních organizací (CMO) EU. V současné době probíhají intenzivní konzultace se zahraničními experty v rámci poradenských jednotek projektu Phare.

Klasifikační agentura – systém klasifikace SEUROP

Ve Výzkumném ústavu živočišné výroby v Uhřetěvsi (VÚŽV) bylo zřízeno oddělení pro klasifikaci jatečně opracovaných trupů na jatcích, které bude zajišťovat v letech 2000–2001 činnost budoucí Klasifikační agentury. Toto oddělení bude provádět proškolení klasifikátorů, zajišťovat kalibraci přístrojů, novelizovat regresní rovnice, schvalovat výběr přístrojů pro klasifikaci, vést centrální evidenci o výsledcích klasifikace. Od 1. 1. 2002 by tato činnost již měla podle novely zákona č. 110/97 o potravinách a tabákových výrobcích § 4a, zajišťovat Klasifikační agentura, kterou zřídí MZe z výše uvedeného oddělení.

Odbytové organizace výrobců

V roce 2000 pokračuje program podpory vzniku odbytových organizací výrobců z prostředků státního rozpočtu v rámci podpůrných programů MZe. Uznávacím místem těchto organizací je MZe, podpůrný program je zpracován na základě NR 952/97. V rámci programu „twinning“ je připravován návrh zákona o adaptaci agrární produkce v ČR na požadavky trhu (Zákon o odbytových spolcích agrárních producentů – NOSAP – a jejich sdruženích).

Integrovaný administrativní a kontrolní systém (IACS)

Česká republika buduje systém IACS, aby našim zemědělcům mohly být poskytovány přímé platby stejně jako je tomu v členských státech Unie.

V říjnu 1999 bylo vyhlášeno výběrové řízení na zpracování Pilotního projektu na realizaci IACS v ČR a výstupy z tohoto projektu byly prezentovány v prosinci 1999, jako povinné institucionální vybavy pro celou administraci SZP po vstupu ČR do EU.

Vláda ČR sleduje budování IACS podle svého usnesení č. 1211 ze dne 15. 11. 1999. IACS se stal jednou z priorit přípravy na členství ČR v EU a jako takový byl zařazen do požadavků ČR na program Phare 2000 ve výši 2,2 mil. euro. V únoru 2000 bylo zabezpečeno nasnímkování 60 % rozlohy ČR. V březnu bylo zahá-

jeno digitální zpracování map v pravouhlych souřadnicích na základě leteckého snímkování provedeného Českým úřadem zeměměřičským a katastrálním v letech 1998 a 1999. Je připraven mapový podklad pro letecké snímkování v roce 2001 a harmonogram digitálního zpracování map do roku 2001. Tím by mělo být zajištěno 100% nasnímkování území ČR.

Sít testovacích podniků (FADN)

V prosinci 1999 zpracovalo MZe materiál „Harmonizace sítě testovacích podniků“, který určuje postupné kroky vedoucí k zavedení plně kompatibilního systému v ČR do konce roku 2002. Budování tohoto systému v ČR je financováno z programu Phare 1998 a pro následující roky se připravuje financování z holandského programu – Pre Accession Programme 2000. Sít testovacích podniků je vytvářena v rámci aktivit VÚZE, které rozšířilo výběr šetřených zemědělských podniků z 600 na 900 a předpokládá se další rozšíření až na cca 1 200 podniků.

STRATEGICKÉ DOKUMENTY

V listopadu roku 1999 ČR předložila EK „Poziční dokument kapitoly – 7 zemědělství“, což je výsledek 1,5 roku trvajícího tzv. Screeningu legislativy EU a ČR. Dokument obsahuje 33 požadavků české strany na EK. Požadavky se týkají přechodných období, přímých plateb, referenčních počtů hospodářských zvířat, na něž budou uplatňovány podpory v rámci SZP a jiné méně podstatné požadavky.

Dosavadní a očekávaný vývoj tohoto dokumentu je následující :

- oficiální reakce na PD ze strany EK „Společná pozice“ – červen 2000;
- zpracování reakce české strany na požadavky SP – červen–říjen 2000;
- předložení anglické verze SP na EK – 2. pol. října 2000;
- září–prosinec 2000: výklady, konzultace apod.;
- leden 2001: zahájení negociací.

Materiál je koncipován jednak jako zdroj požadovaných informací (harmonogramy, statistické přehledy, časové řady aj.) a zároveň jako výkladový materiál, který argumentuje v těch kapitolách, kde požadavky české strany zdánlivě postrádají prvotní logiku (KBTPM, ovce a kozy, býci aj.)

V červnu letošního roku schválila vláda interní dokument MZe ČR „Implementační strategie pro oblast zemědělství“. Tento dokument obsahuje seznam kroků a opatření, která jsou třeba učinit v rámci krátkodobých a střednědobých priorit po dobu celého předvstupního období a zároveň obsahuje požadavky na financování těchto kroků na roky 2000–2002. Materiál je sladěný s Národním programem přípravy ČR na členství v EU a je zdrojem pro zpracování podkladů pro *Pravidelnou hodnotící zprávu EK, která je pravidelně každý rok vydávána EK a která hodnotí pokrok při har-*

monizaci legislativy a přejímání příslušných režimů a institucí v každé kandidátské zemi.

V rámci předloženého Plánu rozvoje zemědělství a venkova jsou v současné době ve schvalovacím řízení následující priority programu SAPARD pro období 2000–2006:

1. priorita – Zvýšení konkurenceschopnosti zemědělství
2. priorita – Trvale udržitelný rozvoj venkovských oblastí
3. priorita – Odborná pomoc.

V současné době MZe ČR připravuje Sektorový operační program, který plní funkci implementačního dokumentu Plánu rozvoje zemědělství a venkova v sektorové oblasti.

Předstupním aktivitám jsou plně přizpůsobeny rovněž návrhy nových výzkumných témat programu na období let 2001–2004:

- Trvale udržitelný rozvoj a ochrana obnovitelných i neobnovitelných přírodních zdrojů pro zemědělství a pro rozvoj venkova;
- Zlepšování biologického potenciálu rostlin a zvířat a jeho efektivní využití;
- Efektivní využití genetických zdrojů pro zemědělství;
- Systémy hospodaření pro trvale udržitelné a multifunkční zemědělství a pro rozvoj venkovského prostoru;
- Zpracovatelské systémy pro potravinářské a nepotravinářské využití zemědělské produkce;

- Zemědělská politika a ekonomika;
- Vodní hospodářství, péče o vodní toky, ochrana před povodněmi;
- Vodárenství, stokování a čištění odpadních vod;
- Lesy a myslivost.

Období let 2001–2002 bude pravděpodobně zlomové v tvorbě nového *dotačního systému MZe ČR*. Cílem je vykultivovat systém, který by plně zohledňoval potřeby zemědělců, ale zároveň vykazoval maximálně možnou míru harmonizace se systémem podpor EU, aby přechod na plné fungování administrace SZP proběhl bez obtíží.

Změny jsou orientovány na odlišení režimů hospodaření v extenzivních a intenzivních oblastech, na prodloužení období po které se jednotlivé formy podpor nezmění, na stanovení režimů hospodaření v LFA a mimo LFA, namísto orientačního ukazatele ceny půdy.

Počítá se s vymezením až čtyř méně příznivých oblastí. Bude zaveden princip vynětí půdy z produkce (set-aside) do výše až 10 %, jako významný faktor snížení zornění orné půdy, především pro nepotravinářskou produkci. Rozvoj by měl nastat v těch oblastech živočišné produkce, které v rámci LFA budou mít významný vliv na tvorbu krajiny (KBTPM, ovce a kozy). Očekává se výraznější orientace na environmentální aktivity včetně podpory ekologického zemědělství.

Došlo 11. 9. 2000

Kontaktní adresa:

Ing. Tomáš Kreutzer, Ministerstvo zemědělství ČR, Těšnov 17, 117 05 Praha 1, Česká republika,
e-mail: Kreutzer@mze.cz

VYHODNOCENÍ EKONOMICKÉ SITUACE PODNIKŮ HOSPODAŘÍCÍCH V MARGINÁLNÍCH PODMÍNKÁCH

ECONOMIC EVALUATION OF ENTERPRISES FARMING IN THE MARGINAL CONDITIONS

F. Střeleček, D. Kopta, J. Skálová

South Bohemia University, České Budějovice, Czech Republic

ABSTRACT: After 1998, when the hope of agricultural enterprises' economic stabilisation has dawned, the year 1999 means a further deepening of economic loss for farmers. The economic result for the accounting period of 1999 is characterised by the second worst result since 1995. The loss of average agricultural enterprise in production areas amounted to 794 ths CK. In marginal areas, the average agricultural enterprise reached profit of 26 000 CK. The substantial source of the mentioned unfavourable results were losses from financial operations, which in marginal areas amount to -659 ths CK and in production areas -1 876 ths CK. The losses from financial operations result from the long-term indebtedness of agricultural enterprises. The low production economic result (348 ths CK in marginal areas, -24 ths. CK in production areas) per average agricultural enterprise is the result of cost remanence connected with the decrease of yields in marginal areas and a low production intensification in production areas. Among the positive factors of agriculture development, there can be included the growth of labour productivity, high fund efficiency and investment renewal. It cannot be expected, that agricultural enterprises would be able to improve, by mobilisation of internal resources, the requested profitability, defined by 40% profit rate.

Key words: production areas, marginal areas, economic result for accounting period, fund efficiency, labour productivity, intensity of agricultural production, credit burden

ABSTRAKT: Po roce 1998, kdy svítla naděje ekonomické stabilizace zemědělských podniků, rok 1999 znamená pro zemědělské podniky další prohloubení ztráty. Hospodářský výsledek za účetní období roku 1999 je charakterizován druhým nejhorším výsledkem od roku 1995. Ztráta průměrného zemědělského podniku v produkčních oblastech byla 794 tis. Kč. V marginálních oblastech bylo u průměrného zemědělského podniku dosaženo zisku 26 000 Kč. Podstatným zdrojem těchto nepříznivých výsledků jsou ztráty z finančních operací, které v marginální oblasti činí -659 tis. Kč a v produkční oblasti -1 876 tis. Kč. Ztráty z finančních operací jsou výsledkem dlouhodobé zadluženosti zemědělských podniků. Nízký provozní hospodářský výsledek (v marginální oblasti 348 tis. Kč, v produkční oblasti -24 tis. Kč) průměrného zemědělského podniku je výsledkem nákladové remanence spojené s poklesem výnosů v marginálních oblastech a nízkou intenzifikací výroby v produkčních oblastech. Mezi pozitivní faktory rozvoje zemědělství lze zařadit růst produktivity práce, vysokou fondovou účinnost a obnovu investování. Nelze předpokládat, že by zemědělské podniky mobilizací vnitřních zdrojů byly schopny zlepšit požadovanou rentabilitu, vyjádřenou 40 % míry zisku.

Klíčová slova: produkční oblasti, marginální oblasti, hospodářský výsledek za účetní období, fondová účinnost, produktivita práce, intenzita zemědělské výroby, úvěrové zatížení

Posouzení ekonomiky podniků hospodařících v podhorských a horských oblastech je v rámci grantu CEZ a ve spolupráci s Agrární komorou ČR hodnoceno již pátý rok. Výběrový soubor je sestaven z podniků, které vedou podvojné účetnictví.

Zemědělské podniky jsou pro tento účel tříděny do dvou skupin a to na podniky hospodařící v produkčních oblastech do nadmořské výšky 450 m a na podniky hospodařící v marginálních oblastech, tj. v nadmořské výšce nad 450 m. U podniků hospodařících v marginálních oblastech jsou navíc ekonomické ukazatele sledovány podle nadmořské výšky.

VÝBĚROVÝ SOUBOR

V roce 1995 bylo sledováno 283 podniků (z toho 222 v marginálních oblastech), v roce 1996 celkem 228 podniků (z toho 189 v marginálních oblastech), v roce 1997 103 podniků (z toho 76 v marginálních oblastech), v roce 1998 240 podniků (z toho 99 v marginálních oblastech), v roce 1999 98 podniků (z toho 64 v marginálních oblastech). Z hlediska počtu podniků lze považovat soubor podniků v marginálních oblastech za reprezentativní, soubor podniků v produkčních oblastech za poměrně reprezentativní. Méně reprezen-

I. Rozdělení podniků podle právní formy podnikání a výrobní oblasti – Enterprise diversification according to legal form and production area

Celkový počet podniků ¹	Marginální oblasti ²					Produkční oblasti ³				
	1995	1996	1997	1998	1999	1995	1996	1997	1998	1999
Školní statek ⁴	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0
Státní podnik ⁵	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0
v.o.s. ⁶	1	1	1	1	1	0	0	0	1	0
Fyzická osoba ⁷	8	5	1	1	0	5	0	0	0	1
a.s. ⁸	15	18	13	9	9	3	5	7	26	10
s.r.o. ⁹	63	56	13	16	18	10	7	3	22	3
Družstvo ¹⁰	133	108	48	74	36	43	27	17	92	20
Celkový počet ¹¹	222	189	76	99	64	61	39	27	141	34

¹total number of enterprises, ²marginal areas, ³production areas, ⁴school farm, ⁵state farm, ⁶public business company, ⁷natural person, ⁸joint-stock company, ⁹limited-liability company, ¹⁰co-operative, ¹¹total number

II. Rozdělení podniků v roce 1999 podle nadmořské výšky a ceny půdy – Diversification of enterprises according to altitude and land price in 1999

Kategorie podniků ¹	Počet podniků ²	Prům. nadm. výška ³	Prům. cena půdy ⁴ za m ²
do 450 m n.m. – produkční oblast ⁵	34	357	5,00
450–500 m n.m.	16	481	3,14
500–550 m n.m.	20	534	2,32
550–600 m n.m.	18	581	2,37
600–650 m n.m.	7	626	2,21
nad 650 m n.m. ⁶	2	760	1,99
Celkem ⁷	98	485	3,43
Z toho marginální ⁸	64	551	2,25

¹category of enterprises, ²number of enterprises, ³average altitude, ⁴average land price per m², ⁵up to 450 – production area, ⁶over 650, ⁷in total, ⁸in that marginal

tativní je rozdělení podniků podle nadmořské výšky (tab. I).

Podmínky hospodaření zemědělských podniků jsou charakterizovány průměrnou nadmořskou výškou a průměrnou cenou půdy. Mezi ukazateli průměrná nadmořská výška a průměrná cena půdy je poměrně vysoká statistická závislost charakterizovaná korelačním koeficientem $r = -0,77$. Průměrná nadmořská výška zemědělských podniků hospodařících v marginálních oblastech v roce 1999 byla 551 m. Průměrná

nadmořská výška podniků v produkčních oblastech byla 357 metrů. Marginální oblasti měly průměrnou cenu půdy nižší než 3,14 Kč. Průměrná cena půdy v těchto oblastech byla 2,25 Kč. Průměrná cena půdy v produkčních oblastech byla 5 Kč (tab. II).

HOSPODÁŘSKÝ VÝSLEDEK ZA ÚČETNÍ OBDOBÍ

Souhrnným ukazatelem hospodaření každého podniku je jeho hospodářský výsledek za účetní období. Tento hospodářský výsledek se sestává z provozního hospodářského výsledku, hospodářského výsledku z finančních operací a mimořádného hospodářského výsledku upraveného o daně z příjmů a odměny společníkům. Pro potřeby této analýzy byl i hospodářský výsledek za účetní období sledován před zdaněním a bez odměn společníkům. Hospodářský výsledek je vyjádřením jak účinnosti výrobního procesu, tak i jeho hospodárnosti. Hospodářský výsledek vedle nákladů významně ovlivňuje i podmínky zpeněžování. Hospodářský výsledek za účetní období v roce 1998 jak v produkčních, tak i v marginálních oblastech vykázal neobyčejně pozitivní trend. Rok 1999 však znamená další propad tohoto hospodářského výsledku (tab. III).

V roce 1998 byl hospodářský výsledek za účetní období v produkčních oblastech 118 tis. Kč, v marginálních oblastech bylo dosaženo zisku 1,122 mil. Kč. Je zřejmé, že tento objem zisku byl naprosto nedostačující

III. Skladba hospodářského výsledku zemědělských podniků (před zdaněním) – Structure of agricultural enterprises economic result (before taxation)

Hospodářský výsledek v tis. Kč ¹	Produkční oblasti ²				Marginální oblasti ³			
	1996	1997	1998	1999	1996	1997	1998	1999
Provozní hospodářský výsledek ⁴	492	-302	1 450	-24	-817	-166	1 343	348
Hospodářský výsledek z finančních operací ⁵	-1 148	-2 208	-1 732	-1 876	-712	-1 066	-822	-656
Mimořádný hospodářský výsledek ⁶	444	940	400	1 124	552	658	601	334
Hospodářský výsledek za účetní období ⁷	-212	-1 570	118	-774	-977	-574	1 122	26

¹economic result in this CK, ²production areas, ³marginal areas, ⁴production economic result, ⁵economic result from financial operations, ⁶extraordinary economic result, ⁷economic result of accounting period

cí. Nicméně je třeba zdůraznit, že rok 1998 byl první rok od roku 1995, kdy bylo dosaženo v produkčních i v marginálních oblastech prvního pozitivního hospodářského výsledku. Pozitivní vývoj hospodářského výsledku byl ovlivněn relativně příznivými podmínkami zpeněžování především obilovin, příznivou dotační politikou a mírným poklesem cen vstupů.

Hospodářský výsledek za účetní období v roce 1999 v produkčních oblastech je charakterizován druhým nejhorším výsledkem ve sledovaném čtyřletém období. Ztráta průměrného zemědělského podniku v produkčních oblastech -774 tis. Kč ve srovnání s rokem 1996 narostla 3,65krát a představuje téměř poloviční ztrátu nejhoršího roku 1997.

Hospodářský výsledek za účetní období v roce 1999 v marginálních oblastech se také ve srovnání s rokem 1998 podstatně snížil, ale zachoval si ziskovou úroveň. V roce 1999 tento hospodářský výsledek představuje 26 tis. Kč a proti roku 1998 poklesl na 2,3 procenta roku 1998.

Míra zisku v tomto roce byla v produkčních oblastech 0,6 % a v marginálních oblastech 0,03 %. Přijme-li někdejší úvahy o tom, že by míra zisku měla být alespoň 4 %, aby byla zajištěna přiměřená reprodukce podniku, pak objem zisku u průměrného podniku by měl být v produkčních oblastech 4,467 mil. Kč a v marginálních oblastech 3,264 mil. Kč. Z tohoto pohledu ziskovost zemědělských podniků v obou oblastech je zcela nedostačující.

Z hlediska dlouhodobějšího trendu pěti let se projevují v hospodářském výsledku před zdaněním tyto tendence. V produkčních oblastech od roku 1995 do roku 1997 hospodářský výsledek za účetní období neustále klesá od ziskové do ztrátové hodnoty. Maximální ztráty dosahuje v roce 1997 -1,570 mil. Kč. Rok 1998 pravděpodobně předznamenává nemonotónně zlepšující se tendenci, je mimořádným rokem kladného hospodářského výsledku 118 tis. Kč, který se opět v roce 1999 vrací do významné ztráty. Ztrátovost v produkčních oblastech má tedy v daném období převažující rostoucí trend.

Pro marginální oblasti byl od roku 1996 nastartován téměř monotónní trend zlepšování hospodářského výsledku. Zatím co podniky v roce 1996 měly -977 tis. Kč ztrátu, pak vlivem tohoto trendu jsou od roku 1998 ziskové.

POROVNÁNÍ PROVOZNÍHO HOSPODÁŘSKÉHO VÝSLEDKU A VÝSLEDKU Z FINANČNÍCH OPERACÍ

Vztah provozního hospodářského výsledku a výsledku z finančních operací vykazuje od roku 1995 stejné základní tendence.

Hospodářský výsledek z finančních operací je trvale záporný jak v produkčních, tak i v marginálních oblastech. Jeho výše v průměrném zemědělském podniku v produkčních oblastech od roku 1995 trvale roste. Ve

srovnání s rokem 1995 se ztráta z finančních operací v roce 1999 zvýšila v produkčních oblastech o 1,015 mil. Kč, tj. o 115 % a činí 1,876 mil. Kč. V marginálních oblastech je ztráta z finančních operací ve srovnání s produkčními oblastmi nižší. Vývoj této ztráty vykazuje parabolickou závislost s vrcholem v roce 1997, kdy průměrná ztráta v marginálních oblastech činila 1,066 mil. Kč. V roce 1999 se tato ztráta ustálila na stejné úrovni jako v roce 1995, tj. 656 tis. Kč.

Trvalá ztráta z finančních operací je důsledkem trvalého zadlužení zemědělských podniků v obou oblastech a je způsobena vysokým podílem dlouhodobých a krátkodobých závazků, ale především vysokým podílem bankovních úvěrů. Ztráta z finančních operací není jen průvodním jevem zemědělských podniků, ale je významná i v jiných odvětvích národního hospodářství. Řešení ztráty z finančních operací, potažmo odlužení zemědělských podniků je významným a dlouhodobým úkolem agrární politiky.

Provozní hospodářský výsledek ve sledovaných letech se jak v produkčních, tak i v marginálních oblastech trvale zlepšuje. Roční oscilace zisku a ztráty v produkčních oblastech ukazuje na nekonceptní politiku ve zpeněžování produktů těchto oblastí. Vývojové tendence provozního hospodářského výsledku v marginálních oblastech vykazují daleko větší monotónnost a poslední dva roky jsou ziskové.

Hospodářský výsledek za účetní období významně ovlivňuje i mimořádný hospodářský výsledek, který se v produkčních oblastech pohyboval v rozmezí 0,4 až 1,12 mil. Kč a v marginálních oblastech v rozmezí 0,33–0,65 mil. Kč.

SKLADBA HOSPODÁŘSKÉHO VÝSLEDKU ZA ÚČETNÍ OBDOBÍ (PŘED ZDANĚNÍM) PODLE NADMOŘSKÉ VÝŠKY

Vývoj hospodářského výsledku zemědělských podniků podle nadmořské výšky charakterizuje tab. IV.

Rok 1998 je od roku 1995 prvním rokem, kdy s výjimkou podniků v nadmořské výšce 550–600 m je průměrný hospodářský výsledek za účetní období v ostatních pásmech nadmořské výšky kladný. Hlavním zdrojem tohoto úspěchu byl provozní hospodářský výsledek, který je s výjimkou nadmořské výšky 550–600 m poměrně vyrovnaný. Mimořádně dobrý provozní hospodářský výsledek byl v nadmořské výšce 600–650 m 2,977 mil. Kč. Nejnižší kladný provozní hospodářský výsledek byl v nadmořské výšce 650 m a více 923 tis. Kč.

Rok 1999 znamenal podstatné snížení provozního hospodářského výsledku v produkčních oblastech o 101,65 %, v marginálních oblastech zemědělské podniky u tří pásem nadmořské výšky z pěti vykazovaly ztrátu.

Hospodářský výsledek z finančních operací má extrémní kladné hodnoty v nadmořských výškách 550–600 m a nad 650 m. V ostatních nadmořských výškách kolísá od -0,297 do -1,876 mil. Kč.

IV. Skladba hospodářského výsledku zemědělských podniků podle nadmořské výšky – Structure of agricultural enterprises economic result according to altitude

Nadmořská výška ¹	Provozní hospodářský výsledek ²			Hospodářský výsledek z finančních operací ³			Mimořádný hospodářský výsledek ⁴			Hospodářský výsledek za účetní období před zdaněním ⁵		
	1997	1998	1999	1997	1998	1999	1997	1998	1999	1997	1998	1999
Do ⁶ 450 m	-302	1 450	-24	-1 845	-1 732	-1 876	940	400	1 124	-1 207	118	-774
450–500 m	409	1 969	750	-1 367	-1 366	-1 081	393	511	18	-565	1 114	-313
500–550 m	83	1 481	-190	-1 356	-1 073	-852	836	768	517	-437	1 176	-525
550–600 m	-717	-573	-19	-224	290	151	231	149	430	-710	-134	562
600–650 m	-1 018	2 977	1 884	-1 359	-1 297	-1 250	1 199	1 406	344	-1 178	3 086	977
650–	-480	923	456	-405	248	-297	1 350	-18	25	465	1 153	184
Marginální ⁷			348			-656			334			26
Celkem ⁸			217			-1 084			611			-255

¹altitude, ²production economic result, ³economic result from financial operations, ⁴extraordinary economic result, ⁵economic result of accounting period before taxation, ⁶up, ⁷marginal, ⁸total

HOSPODÁŘSKÝ VÝSLEDEK PŘED ZDANĚNÍM NA 100 KČ VÝKONŮ

Hospodářský výsledek na 100 Kč výkonů charakterizuje výsledky týkající se průměrného zemědělského podniku. Velikost hospodářského výsledku průměrného zemědělského podniku ovlivňují jednak velikost podniku daná objemem výkonů, jednak vlastní výnosnost, tj. zisk (ztráta) na 100 Kč výkonů. Hospodářský výsledek před zdaněním na 100 Kč výkonů by měl tedy eliminovat vliv objemu výkonů na rentabilitu podniku (tab. V).

Hospodářský výsledek na 100 Kč vykazuje podobné tendence jako hospodářský výsledek průměrného zemědělského podniku. S rostoucí nadmořskou výškou téměř pravidelně klesá objem výkonů zemědělských podniků. Zatímco v produkčních oblastech je špatný hospodářský výsledek v roce 1999 ovlivněn především propadem výnosnosti produkce (cca 900 tis. Kč), pak s rostoucí nadmořskou výškou hraje stále významnější vliv propad objemu výkonů. Proto na průměrném hospodářském výsledku podniku se u oblastí s vyšší nadmořskou výškou více projevuje nepříznivě snížení objemu výkonů než výnosnosti podniku.

V. Hospodářský výsledek na 100 Kč výkonů podle nadmořské výšky – Economic result per 100 CK of output according to altitude

Nadmořská výška ¹	Provozní hospodářský výsledek ²				Hospodářský výsledek z finančních operací ³			
	1996	1997	1998	1999	1996	1997	1998	1999
Do ⁴ 450 m	0,81	-0,44	2,19	-0,029	-1,90	-2,69	-2,61	-2,317
450–500 m	-0,49	0,63	2,74	1,133	-1,66	-2,10	-1,90	-1,633
500–550 m	-1,07	0,15	2,59	-0,405	-1,42	-2,45	-1,88	-1,813
550–600 m	-3,52	-1,67	-1,41	-0,054	-2,14	-0,52	0,72	0,427
600–650 m	-1,34	-1,47	4,25	3,027	-1,78	-1,96	-1,85	-2,009
650–	-3,61	-1,40	2,60	2,389	-0,62	-1,18	0,70	-1,555
Marginální ⁵				0,702				-1,324
Celkem ⁶				0,359				-1,794
Nadmořská výška ¹	Mimořádný hospodářský výsledek ⁷				Hospodářský výsledek před zdaněním ⁸			
	1996	1997	1998	1999	1996	1997	1998	1999
Do ⁴ 450 m	0,73	1,37	0,60	1,388	-0,35	-1,85	0,15	-0,956
450–500 m	1,29	0,61	0,71	0,028	-2,28	-0,93	1,48	-0,473
500–550 m	0,43	1,51	1,34	1,101	-1,49	-0,79	2,05	-1,118
550–600 m	2,06	0,54	0,37	1,218	-1,15	-1,02	-0,21	1,592
600–650 m	1,67	1,73	2,01	0,552	-3,64	-1,71	4,04	1,570
650–	0,59	3,92	-0,05	0,131	-3,64	1,35	3,26	0,965
Marginální ⁵				0,674				0,052
Celkem ⁶				1,011				-0,422

Note see tab. IV

UKAZATELE AKTIVITY PRŮMĚRNÉHO ZEMĚDĚLSKÉHO PODNIKU

Ukazatele aktivity průměrného zemědělského podniku vyjadřují na jedné straně podnikatelské možnosti a na druhé straně využití kapacity zemědělského podniku. Oba tyto faktory mají významný vliv na tvorbu hospodářského výsledku. V případě rentabilní výroby zvyšování objemu výkonu vede k proporcionálnímu nárůstu zisku, vyšší využití výrobní kapacity zpravidla progresivně akceleruje dynamiku růstu hospodářského výsledku. Naproti tomu útlum výkonů zpravidla negativně ovlivňuje hospodářský výsledek tím, že se snižuje využití výrobní kapacity i v důsledku nákladové remanence (tab. VI).

Objem výnosů v závislosti na nadmořské výšce vykazuje rozdílné tendence. U produkčních oblastí dochází k monotónnímu nárůstu výkonů od roku 1995 (index růstu výkonů 99/95 je 137 %). S rostoucí nadmořskou výškou nárůst výkonů se zpomaluje a u oblastí nad 650

metrů je dokonce vykázán výrazný pokles o 29 bodů. Nepříznivá dynamika objemu výkonů zvláště ve vyšších nadmořských výškách znamená nižší využití produkční kapacity a rozhodným způsobem ovlivňuje hospodářské výsledky zemědělských podniků. Částečně tento pokles souvisí s extenzifikací výroby a s neefektivním výrobním zaměřením těchto oblastí.

Objem aktiv zemědělských podniků vyjadřuje ve sledovaném období mírný nárůst pohybující se převážně v intervalu 10–15 %.

Rychlost obratu celkových aktiv vychází z výše popsaných dvou tendencí. V produkčních oblastech rychlost obratu celkových aktiv má monotónně rostoucí vývoj.

Index nárůstu rychlosti obratu v roce 1999 ve srovnání s rokem 1995 je 111,5 %, pak od nadmořské výšky 500 metrů v převážné většině ukazatele rychlosti obratu 1999 nedosahují hodnoty roku 1995. To vede k nízkému využití výrobních kapacit a vlivem toho i k vyšším nákladům na výrobu. Nízká rychlost obratu

VI. Ukazatele aktivity zemědělských podniků podle nadmořské výšky – Indices of agricultural enterprises economic activity according to altitude

Kategorie podniků/ nadmořská výška ¹	Výnosy podniku v mil. Kč ²					Index 99/95
	1995	1996	1997	1998	1999	
Produkční ³	59 160	60 520	68 490	72 552	80 954	1,37
450–500 m	48 672	50 673	64 962	76 461	66 190	1,36
500–550 m	43 817	47 146	55 280	52 026	46 970	1,07
550–600 m	42 250	41 253	43 011	42 505	35 292	0,83
600–650 m	47 440	39 512	69 273	47 983	62 242	1,31
Nad 650 m	31 225	39 502	34 412	36 372	19 068	0,61
Marginální ⁴					49 552,	
Celkem ⁵					60 460	
Kategorie podniků/ nadmořská výška ¹	Aktiva celkem v mil. Kč ⁶					Index 99/95
	1995	1996	1997	1998	1999	
Produkční ³	90,61	86,42	100,34	101,69	111,69	1,12
450–500 m	77,01	79,88	99,45	102,46	86,79	1,13
500–550 m	66,00	76,79	90,72	83,06	85,30	1,29
550–600 m	70,96	72,95	77,94	82,32	59,61	0,84
600–650 m	75,12	70,48	121,59	83,19	94,73	1,26
Nad 650 m	53,47	55,41	53,83	61,99	118,15	2,20
Marginální ⁴					81,62	
Celkem ⁵					92,18	
Kategorie podniků/ nadmořská výška ¹	Rychlost obratu u celkových aktiv ⁷					Index 99/95
	1995	1996	1997	1998	1999	
Produkční ³	0,650	0,700	0,683	0,718	0,725	1,13
450–500 m	0,632	0,634	0,653	0,717	0,763	1,21
500–550 m	0,662	0,632	0,609	0,626	0,551	0,83
550–600 m	0,601	0,565	0,552	0,516	0,592	0,99
600–650 m	0,634	0,560	0,569	0,577	0,657	1,04
Nad 650 m	0,582	0,713	0,639	0,587	0,161	0,28
Marginální ⁴					0,607,	
Celkem ⁵					0,656,	

¹category of enterprises/altitude, ²enterprise output in mill. CK, ³production, ⁴marginal, ⁵total, ⁶total assets in mill. CK, ⁷turnover of total assets

Kategorie podniků/nadmořská výška ¹	Výnosy celkem včetně finančních a mimořádných ²					Průměrný evidenční počet pracovníků ³				
	1995	1996	1997	1998	1999	1995	1996	1997	1998	1999
Produkční ⁴	42 045	42 834	85 889	72 554	80 954	90	79	134	108	100
450–500 m	48 674	50 670	54 606	73 464	66 190	105	99	95	100	78
500–550 m	43 806	47 135	59 827	52 015	46 970	89	90	126	83	81
550–600 m	42 246	41 249	40 190	42 503	35 292	95	83	81	65	66
600–650 m	47 443	39 506	49 629	47 982	62 242	90	85	97	105	117
Nad ⁵ 650 m	31 216	39 504	34 465	36 368	19 068	71	78	76	68	30
Marginální ⁶					49 552					78
Celkem ⁷					60 460					86
Kategorie podniků/nadmořská výška ¹	Objem mezd ⁸					Produktivita práce ⁹				
	1995	1996	1997	1998	1999	1995	1996	1997	1998	1999
Produkční ⁴	7 106	7 450	14 220	14 210	11 736	469,62	542,61	642,38	612	808
450–500 m	8 639	9 440	10 064	11 317	9 545	464,22	512,72	572,64	834	845
500–550 m	7 011	8 165	12 632	8 978	9 162	492,86	523,72	476,33	611	580
550–600 m	7 458	7 410	8 269	6 600	7 294	444,41	496,97	492,74	770	536
600–650 m	7 167	7 567	9 400	11 154	12 362	526,85	464,77	510,35	641	553
Nad ⁵ 650 m	5 246	6 968	6 871	7 198	3 652	440,78	506,46	505,14	575	636
Marginální ⁶					8 906					632
Celkem ⁷					9 879					704

¹ category of enterprises, ² outputs incl. financial and extraordinary, ³ average evidence number of workers, ⁴ production, ⁵ over, ⁶ marginal, ⁷ total, ⁸ wages and salaries, ⁹ labour productivity

v těchto oblastech je jednou z příčin nedostatečné rentability výroby. Nezodpovězenou otázkou zůstává, do jaké míry v tomto směru podporují dotační tituly racionalitu rozvoje výrobní základny zemědělských podniků.

PRŮMĚRNÝ EVIDENČNÍ POČET PRACOVNÍKŮ, PRODUKTIVITA PRÁCE A ODMĚŇOVÁNÍ

Průměrný evidenční počet pracovníků v roce 1999 doznal další pokles. S výjimkou nadmořské výšky 600–650 m dochází všude ke snižování počtu pracovníků. Nejvýraznější je pokles u nadmořské výšky nad 650 m. V produkčních oblastech je v průměru zaměstnáno u zemědělského podniku 100 pracovníků, v marginálních oblastech v průměru 78 pracovníků. Pokles pracovníků, který od roku 1995 prakticky postihl zemědělské podniky hospodařící ve všech pásmech nadmořské výšky nad 450 m, byl vyvolán jednak poklesem výkonů těchto zemědělských podniků a současně snahou přizpůsobit se náročnějším ekonomickým podmínkám v zemědělství. Pozitivem tohoto rozvoje byl nárůst produktivity práce ve všech sledovaných rozmezích nadmořské výšky s výjimkou 600–650 m, kde patrně je ještě počet pracovníků neúměrně vysoký. Na druhé straně současně mírný nárůst výkonů měl za následek zvýšení produktivity práce, která je v intervalu 536–845 tis. Kč na jednoho pracovníka. Proti roku 1995 tento ukazatel zaznamenal ve všech pásmech nadmořské výšky nárůst od 4,96 do 82,05 %. Poměrně nízký nárůst produktivity práce v oblastech s nadmoř-

skou výškou nad 500 metrů při výrazném poklesu pracovníků výrazně souvisí s pracnější výrobní strukturou a často přechodem na nízkou intenzitu výroby (tab. VII).

Průměrná roční mzda se v jednotlivých pásmech nadmořské výšky ve srovnání s rokem 1995 téměř všude monotónně roste a v roce 1999 se pohybovala v intervalu 105–117 tis. Kč, což odpovídá průměrné měsíční mzdě v produkčních oblastech 9 469 Kč a v marginálních oblastech 9 762 tis. Kč.

Z výše provedené analýzy znovu vyvstává otázka rozměru zemědělství v marginálních oblastech. Ta je dána konfliktem mezi plošnou potřebou údržby krajiny v trvale udržitelném stavu na jedné straně a klesající

VIII. Průměrná roční mzda na pracovníka – Average yearly wage per worker

Kategorie podniků/nadmořská výška ¹	Průměrná roční mzda na pracovníka (tis. Kč) ²				
	1995	1996	1997	1998	1999
Produkční ³	79,368	94,44	106,35	129,79	117,14
450–500 m	82,400	94,74	105,54	112,42	121,78
500–550 m	78,876	90,23	100,58	106,73	113,11
550–600 m	78,453	81,90	101,58	100,49	110,70
600–650 m	79,590	89,02	96,66	106,10	105,79
Nad ⁴ 650 m	74,077	65,36	96,49	105,59	121,73
Marginální ⁵					113,63
Celkem ⁶					115,04

¹ category of enterprises/altitude, ² average yearly wage per worker, ³ production, ⁴ over, ⁵ marginal, ⁶ total

aktivitou a výnosností zemědělských podniků v těchto oblastech. Pokles počtu pracovníků v zemědělských podnicích vede ke snížení pracovních míst na vesnici, které se stává příčinou emigrace obyvatelstva do měst či městských aglomerací.

OBJEM HMOTNÉHO INVESTIČNÍHO MAJETKU, TECHNICKÉ VYBAVENÍ PRÁCE A FONDOVÁ ÚČINNOST

Nezbytná modernizace technologie, rostoucí podniková koncentrace má za následek i zvyšování objemu hmotného investičního majetku. Jeho průměrná velikost v produkčních oblastech je 61,328 mil. Kč, v marginálních oblastech 46,268 mil. Kč. Růst hmotného investičního majetku a klesající průměrný evidenční počet pracovníků znamenal, že se zvyšovalo technické vybavení práce (objem hmotného investičního majetku na jednoho pracovníka). Tento ukazatel v produkčních oblastech představuje hodnotu 612 tis. Kč, v marginálních oblastech 590 tis. Kč. Proti roku 1995 tento ukazatel podstatně vzrostl. V nadmořské výšce do 500 metrů od 113,9 do 133,58 %, v nadmořské výšce nad 500 m od 97,9 do 115,21 %. Vysoké technické vybavení práce bylo v roce 1999 doprovázeno vysokou fon-

IX. Fondová účinnost – Fund efficiency

Kategorie podniků/nadmořská výška ¹	Fondová účinnost ²				
	1995	1996	1997	1998	1999
Produkční ³	1,13	1,34	1,32	1,20	1,32
450–500 m	1,10	0,98	1,02	1,21	1,35
500–550 m	1,11	1,06	1,09	1,12	0,94
550–600 m	0,97	1,16	0,94	0,98	1,18
600–650 m	1,01	1,21	0,91	1,06	1,01
Nad ⁴ 650 m	0,89	0,86	0,94	0,90	0,33
Marginální ⁵					1,07
Celkem ⁶					1,17

¹category of enterprises/altitude, ²fund efficiency, ³production, ⁴over, ⁵marginal, ⁶total

dovou účinností (objemem výkonů v Kč na 1 Kč hmotného investičního majetku). Tato fondová účinnost v oblastech do 500 m byla 1,32–1,52, v marginálních oblastech nad 500 m se zpravidla pohybovala od 0,93 do 1,178. Nižší fondová účinnost v marginálních oblastech zřejmě souvisela s nižšími výkony podniků hospodařících v těchto oblastech. Nízká fondová účinnost vede k nižšímu produkčnímu využití stálých nákladů a tím působí na růst nákladů na jednotlivé komodity (tab. IX a X).

X. Technické vybavení práce – Technical equipment of labour

Kategorie podniků/nadmořská výška ¹	Technické vybavení práce ²					Hmotný investiční majetek ³				
	1995	1996	1997	1998	1999	1995	1996	1997	1998	1999
Produkční ⁴	473,75	433,90	486,22	511,48	612	52 113	45 126	55 019	56 684	61 328
450–500 m	420,11	450,19	561,19	687,67	625	44 112	44 569	62 464	62 765	48 971
500–550 m	444,92	499,21	435,68	544,46	617	39 598	44 929	52 000	47 350	50 007
550–600 m	457,1	516,5	526,67	786,67	455	43 425	42 870	41 992	46 426	29 952
600–650 m	524,36	508,35	560,40	510,11	529	47 193	43 210	71 694	48 750	61 875
Nad ⁵ 650 m	492,01	76,02	572,62	638,31	1 948	36 148	31 053	34 804	39 551	58 430
Marginální ⁶					590					46 268
Celkem ⁷					600					51 555

¹category of enterprises/altitude, ²technical equipment of labour, ³tangible investment assets, ⁴production, ⁵over, ⁶marginal, ⁷total

XI. Struktura pasiv v tis. Kč v produkčních a marginálních oblastech – Structure of liabilities in the CK in production and marginal areas

Ukazatel ¹	Pasiva ²									
	tis. Kč					%				
	1995	1996	1997	1998	1999	1995	1996	1997	1998	1999
Produkční oblasti ³										
pasiva celkem ⁴	90 610	86 421	100 343	95 284	111 693	100	100	100	100	100
vlastní zdroje ⁵	37 400	34 015	47 463	43 475	49 226	41	39	47	46	44
cizí zdroje ⁶	51 799	51 921	52 408	51 348	62 467	59	61	53	54	56
Marginální oblasti ⁷										
pasiva celkem ⁴	68 558	71 867	92 314	91 683	81 624	100	100	100	100	100
vlastní zdroje ⁵	24 780	15 237	37 555	39 630	35 909	36	21	41	43	44
cizí zdroje ⁶	43 517	56 216	54 344	51 523	45 715	64	49	59	57	56

¹index, ²liabilities, ³production areas, ⁴total liabilities, ⁵own resources, ⁶foreign resources, ⁷marginal areas

ZADLUŽENOST ZEMĚDĚLSKÉHO PODNIKU

Podíl cizích zdrojů jak v produkčních, tak i v marginálních oblastech (tab. XI) s postupujícím časem mírně slábne. Zatímco v roce 1995 podíl cizích zdrojů v marginálních oblastech byl 63 % na celkových pasivách a v produkčních oblastech 57 %, potom v roce 1997 tento podíl v marginálních oblastech se ustálil na 56 % a v produkčních oblastech na 54 %. Převažující podíl na struktuře cizích zdrojů mají dlouhodobé závazky (produkční oblasti 52 %, marginální oblasti 66 %), za nimi vystupují krátkodobé závazky (marginální oblasti 13 %, produkční oblasti 24 %) a bankovní úvěry a výpomoci (marginální oblasti 19 %, produkční oblasti 23 %). Vysoký podíl cizích zdrojů a poměrně vysoký podíl závazků a úvěrů ovlivňuje významným způsobem ztráty z finančních operací. Oddlužení zemědělských podniků musí být jedním ze závažných cílů jejich strategie.

LIKVIDITA ZEMĚDĚLSKÉHO PODNIKU

Likviditou podniku rozumíme schopnost, s jakou je podnik s to plnit své krátkodobé závazky. Pro vyjádření likvidity používáme zpravidla dvou ukazatelů a to ukazatele krátkodobé likvidity a ukazatele tzv. rychlé likvidity (quick test, acid test).

$$\begin{aligned} \text{Krátkodobá likvidita} &= \frac{\text{Oběžná aktiva}}{\text{Krátkodobé závazky}} = \\ &= \frac{\text{Rozvaha ř. 021}}{\text{Rozvaha ř. 084}} \end{aligned}$$

$$\begin{aligned} \text{Rychlá likvidita} &= \frac{\text{Oběžná aktiva} - \text{Zásoby}}{\text{Krátkodobé závazky}} = \\ &= \frac{\text{Rozvaha ř. 021} - \text{Rozvaha ř. 022}}{\text{Rozvaha ř. 084}} \end{aligned}$$

Rychlá likvidita u produkčních oblastí od roku 1966 a u marginálních oblastí od roku 1977 se výrazně mění. Do tohoto období byla rychlá likvidita zcela nedostačující, ukazatel likvidity byl menší než jedna, což znamenalo, že v těchto obdobích nemohly zemědělské podniky bez použití úvěrů plnit své závazky. V letech 1997 a 1998 je likvidita v marginálních oblastech větší a plně dostačuje, v produkčních oblastech je likvidita na hranici únosnosti. Rok 1999 posiluje likviditu zemědělských podniků v produkčních oblastech a zeslabuje likviditu marginálních oblastí. Ukazatelé likvidity obou oblastí se sobě přibližují. Tento rok znamená pro zemědělské podniky dostačující likviditu. V závislosti na nadmořské výšce je třeba poukázat na to, že především likvidita nad 650 m byla s výjimkou roku 1998 po celé období nedostačující. Poměrně příznivé likvidity zemědělských podniků bylo dosahováno především růstem běžných bankovních úvěrů. Dosahování rychlé likvidity je v zemědělských podnicích dosahováno na úkor vyšších finančních nákladů a tedy vyšší ztráty z finančních operací (tab. XII a XIII).

Také krátkodobá likvidita se v letech podstatně změnila. Od roku 1997 je v obou oblastech velmi dobrá, přijmeme-li tezi, že optimální hodnota krátkodobé likvidity je hodnota 3. V roce 1999 se tato likvidita jak v produkčních, tak i v marginálních oblastech ustálila

XII. Likvidita podniků v produkčních a marginálních oblastech – Liquidity of enterprises in production and marginal areas

Ukazatel ¹	1995		1996		1997		1998		1999	
	oblast ²		oblast		oblast		oblast		oblast	
	prod. ³	marg. ⁴	prod. ³	marg. ⁴	prod. ³	marg. ⁴	prod. ³	marg. ⁴	prod. ³	marg. ⁴
Krátkodobá likvidita ⁵	2,16	2,49	2,48	3,60	4,11	3,03	4,65	3,05	3,714	3,009
Quick test	0,66	0,96	0,77	1,38	1,40	1,05	1,73	1,08	1,395	1,284

¹index, ²area, ³marginal, ⁴production, ⁵current liquidity

XIII. Likvidita podniků podle nadmořské výšky – Liquidity of enterprises according to altitude

Nadmořská výška ¹	1995		1996		1997		1998		1999	
	krát. likvid. ²	quick test ³	krát. likvid. ²	quick test	krát. likvid. ²	quick test	krát. likvid. ²	quick test	krát. likvid. ²	quick test
Produkční oblast ³	2,49	0,96	4,11	1,40	3,03	1,05	3,05	1,08	4,12	1,28
450–500 m	2,40	0,68	3,43	1,04	4,23	1,34	4,03	1,45	3,64	1,74
500–550 m	2,07	0,63	2,83	0,89	5,52	1,77	6,55	2,33	3,18	1,18
550–600 m	1,90	0,54	2,75	0,86	2,81	1,46	3,76	1,98	4,24	1,57
600–650 m	2,79	0,95	3,73	1,12	4,23	0,90	4,56	1,13	3,72	1,19
Nad ⁴ 650 m	1,64	0,57	2,20	0,72	3,27	0,84	3,86	1,15	3,71	0,81
Marginální ⁵	2,16	2,49	2,48	0,77	4,11	1,40	4,65	1,73	3,71	1,40
Celkem ⁶									3,36	1,34

¹altitude, ²current liquidity, ³production area, ⁴over, ⁵marginal, ⁶total

Ukazatel ¹	Zemědělská půda ²									
	ha					%				
	1995	1996	1997	1998	1999	1995	1996	1997	1998	1999
Marginální oblasti ³										
Výměra zem. půdy ⁴	1 498,80	1 539,70	1 750	1 880,56	1 425	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00
Vl. půda obhospodařovaná ⁵	38,20	28,65	18	214	258	2,56	1,86	1,03	11,38	18,11
Půda cizích vlastníků ⁶	1 456,60	1 486,32	1 732	1 661	1 167	97,44	96,53	98,97	88,32	81,89
Z toho půda státní ⁷	368,00	333,84	341	105,32	1 154	25,26	22,46	19,46	5,6	80,98
Produkční oblasti ⁸										
Výměra zem. půdy ⁴	1 578,00	1 626,2	2 004	1 641	1 937	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00
Vl. půda obhospodařovaná ⁵	30,00	41,77	2	160,68	771	1,9	2,57	0,1	9,79	39,8
Půda cizích vlastníků ⁶	1 548,00	1 544,55	2 002	1 584,19	1 100	98,1	94,98	99,9	96,54	56,78
Z toho půda státní ⁷	160,00	205,66	104	25,31	66	10,34	13,32	5,19	1,54	3,40

¹ index, ² agricultural land, ³ marginal areas, ⁴ acreage of agricultural land, ⁵ own land in ha, ⁶ land of foreign owners, ⁷ in that state land, ⁸ production areas

XV. Struktura nákladovosti výnosů podniku – Structure of cost-output rate of enterprise

Ukazatel ¹	Nákladovost podniku ²			Index 99/97	Provozní nákladovost ³			Index 99/97
	1997	1998	1999		1997	1998	1999	
Produkční obl. ⁴			1,010				0,956	
450–500 m	1,009	1,153	1,004	0,99	0,940	1,040	0,857	0,911
550–550 m	1,008	1,103	1,011	1,002	0,943	0,966	0,972	1,030
550–600 m	1,017	0,927	0,984	0,968	0,971	0,891	0,948	0,979
600–650 m	1,017	0,954	0,984	0,968	0,970	0,915	0,949	0,980
Nad ⁵ 650 m			0,90				0,873	
Marginální obl. ⁶			0,999				0,923	
Celkem ⁷			1,004				0,938	

¹ index, ² cost-output rate of enterprise, ³ production cost-output rate, ⁴ production area, ⁵ over, ⁶ marginal area, ⁷ total

v intervalu 3,009 a 3,714. Porovnávali-li oba ukazatele likvidity podle nadmořské výšky, pak je třeba konstatovat, že v jednotlivých pásmech nadmořské výšky jsou oba ukazatele poměrně vyrovnané a dosahují potřebných hodnot. Z uvedeného plyne, že pokud by dlužníci dodržovali potřebnou platební kázeň, pak zemědělské podniky by neměly mít problémy s úhradou svých krátkodobých závazků.

STRUKTURA PŮDNÍHO FONDU A INTENZITA ROSTLINNÉ VÝROBY

Výměra zemědělské půdy v marginálních oblastech u průměrného podniku byla 1 695 ha. Tato výměra ve srovnání s rokem 1995 vzrostla o 13 bodů, naproti tomu poklesla ve srovnání s rokem 1997, kdy byla největší a ve srovnání s rokem 1997 poklesla o 5,1 bodu. Průměrná výměra zemědělské půdy v produkčních oblastech je 1 641 ha. Nárůst k roku 1995 je o 3,9 bodu (tab. XIV).

NÁKLADOVOST ZEMĚDĚLSKÉHO PODNIKU

Strukturu nákladovosti výnosů podniku uvádí tab. XV. Z její analýzy vyplývá, že podstatný obrát v nákladovosti nastal v roce 1998, od nadmořské výšky 550 metrů, kdy začaly být zemědělské podniky rentabilní. Tato tendence se udržela i pro rok 1999. V analýze struktury nákladovosti je si třeba všimnout těchto tendencí. Finanční nákladovost vykazuje zhruba tři úrovně. Nejvyšší finanční nákladovost 144 Kč na 1 000 Kč tržeb nelze úspěšně zhodnotit v žádné nadmořské výšce. Přijatelné jsou finanční nákladovosti do 33 Kč na 1 000 Kč tržeb. Provozní nákladovost s výjimkou tří položek je vyšší než 948 Kč na 1 000 Kč výkonů a dovoluje tedy dosáhnout maxima 52 Kč zisku na 1 000 Kč tržeb.

ZÁVĚR

Zemědělské podniky v marginálních i produkčních oblastech ČR v letech 1995–1999 hospodařily převážně se ztrátou. Výjimkou z toho mnohaletého trendu byl

rok 1998. Výše ztráty vyplývá především ze ztráty z finančních operací. Jak v marginálních, tak i produkčních oblastech u průměrného zemědělského podniku ztráta z finančních operací vyplývá z vysoké zadluženosti. Snížení výkonů zemědělských podniků zejména v marginálních oblastech spolu s následnou remanencí zvyšují nákladovost zemědělských podniků a snižují míru zaměstnanosti na venkově. Klíčovou otázkou zůstává, zda restrukturalizace zemědělských podniků bude směřovat k posílení venkovského průmyslu, údržbě krajiny či k orientaci na nepotravinářské využití zemědělské produkce nebo, zda zemědělské podniky přijmou roli útluhu své produkce.

LITERATURA

- Novák J.a kol. (1997): Analýza nákladů v českém zemědělství.
VÚZE Praha.
Zpráva o stavu českého zemědělství 1996–1998 (1996–1998).
VÚZE Praha, MZe ČR.
Statistické ročenky 1996–1998 (1997–1999). ČSÚ Praha.

Došlo 8. 9. 2000

Kontaktní adresa:

Prof. Ing. František Střelec, CSc., Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Branišovská 31, 370 05 České Budějovice, Česká republika, e-mail: strelec@jcu.cz

ÚKOLY A VÝZVY ŘÍZENÍ STRATEGICKÝCH ALIANCÍ¹

TASK AND CHALLENGES IN STRATEGIC ALLIANCES MANAGEMENT

J. Hron, I. Tichá

Czech University of Agriculture, Prague, Czech Republic

ABSTRACT: The article summarises findings gathered during the four-year research project "Strategic Alliances Formation: A Management Tool to Enhance Competitiveness of Businesses within Agri-business" (EP6602) funded by National Agency for Agricultural Research. Findings are structured around three specific areas: fundamental tasks in strategic alliance management in general, role of a manager in charge of strategic alliance management, and role of top business management in joining or creating a strategic alliance.

Key words: strategic alliance, management tasks, alliance manager

ABSTRAKT: Článek shrnuje poznatky o řízení strategických aliancí, získané v průběhu 4 let během řešení výzkumného projektu „Vytváření strategických aliancí: nástroj řízení pro zvýšení konkurence – schopnosti podniků v odvětví agrobyznysu“ (EP6602), financovaného NAZV. Poznatky jsou strukturovány do tří specifických oblastí: významné úkoly v řízení strategických aliancí obecně, role manažera pověřeného řízením aliance a úloha vrcholového vedení těch podniků, které se rozhodly do aliance vstoupit nebo alianci vytvořit.

Klíčová slova: strategická aliance, manažerské úkoly, manažer aliance

ÚVOD

Strategické aliance (SA) vznikají v reakci na rychle se měnící podmínky na domácích i zahraničních trzích. Inovace ve formě komercializace nových produktů a technologií požaduje dovednosti a zdroje v řadě funkčních oblastí včetně výzkumu a vývoje, výroby, marketingu, odbytu a distribuce a služeb. Přestože je možné, aby jeden podnik byl dostatečně silný ve všech těchto oblastech, daleko pravděpodobnější je, že bude třeba získat přístup ke komplementárním zdrojům v jiných podnicích, aby bylo možno rychle a účinně implementovat inovační proces.

Většina strategických aliancí je vytvářena cestou smluvních ujednání, která ošetřují částečnou integraci aktiv a zdrojů každého z účastníků pro dosažení vzájemně výhodných cílů, které by při absenci tohoto vztahu byly nereálné. Využívání tohoto typu mezipodnikových vztahů odráží úroveň funkcionální a tržní specializace, s níž jsou současní řidiči pracovníci konfrontováni. Navíc podnikům umožňují rychlé změny v jejich strategickém zaměření směrem k novým výrobkům a přiležitostem, aniž by se výrazně zvyšovala míra rizika s takovými kroky spojená.

CÍL A METODIKA

Článek shrnuje poznatky o úkolech a manažerských výzvách při řízení strategických aliancí je součástí realizačního výstupu výzkumného projektu „Vy-

tváření strategických aliancí: nástroj řízení pro zvýšení konkurenceschopnosti podniků v odvětví agrobyznysu“ (EP6602), který v letech 1996–1999 financovala Národní agentura pro zemědělský výzkum při Ministerstvu zemědělství ČR. Řešitelským pracovištěm projektu byla katedra řízení PEF ČZU v Praze.

Poznatky uvedené v tomto článku navazují věcně na předchozí díly výstupu, které byly zaměřeny na přehledné zpracování stavu řešené problematiky se zaměřením na Evropskou unii, včetně analýzy ekonomických a právních aspektů vytváření strategických aliancí a zobecněných principů jejich vytváření na základě zkušeností z Evropské unie.

Metodickým východiskem pro formulaci zobecněných poznatků o řízení strategických aliancí je definice strategické aliance: „Strategická aliance je společná realizace jedné nebo více podnikových funkcí dvou nebo více podnikatelských subjektů za účelem dosažení konkurenční výhody“ (Tichá 1997). Metodický aparát použitý v této fázi řešení projektu zahrnoval jak obecné metody organizačního výzkumu (metody analýzy, syntézy, analogie, indukce, dedukce, systémového přístupu), tak metody specifické (metody strategického řízení, srovnávací analýza, řízené rozhovory a případové studie).

VÝSLEDKY

Mezipodniková spolupráce bývá komplikována nejednoznačností vztahů, napětím spojeným s potřebou vyrovnávat konkurenci a spolupráci mezi partnery, od-

¹ Příspěvek byl zpracován z výsledků řešení grantu NAZV „Vytváření strategických aliancí: nástroj řízení pro zvýšení konkurence – schopnosti podniků v odvětví agrobyznysu“ č. EP6602.

lišnými názory manažerů a často jistou předpojatostí ke vztahům tohoto typu, nespočetnými detaily, které musí být ošetřeny, nedostatkem pozornosti, kterou je třeba věnovat složitým vztahům mezi strategiemi, strukturami a systémy kooperujících subjektů a aliance samotné.

Nejasnost vztahů v rámci aliance

Partneři v alianci jsou nezávislémi subjekty, které se řídí svým vlastním programem, často se jedná o v zásadě konkurenční podniky. Alianci vytvářejí na základě odlišné motivace, nikdy nelze mít jistotu o skutečných úmyslech partnerů. Nejednoznačnost vztahů umocňuje i různá očekávání různých manažerů v partnerských subjektech. Ani právní dokumentace, na níž je aliance vystavěna, nemůže být vyčerpávající, žádná smlouva nemůže postihnout všechny souvislosti; konkrétní problémy musí být řešeny v rámci každodenní praxe – to vše zvyšuje nejistotu manažerů. Dalším vlivem, který zvyšuje neurčitost, je fakt, že aliance jsou obvykle vyjednávány na vrcholové úrovni, zatímco jejich řízením jsou často pověřováni manažeři nižších úrovní, kteří nejsou vždy zasvěceni do všech souvislostí.

Spolupráce a konkurence

Vyrovnaný vztah mezi partnery v alianci je možný jen na základě oboustranné důvěry a otevřenosti. Vstupu do aliance by měla předcházet důkladná analýza motivů a pohybů druhého partnera k vytvoření aliance. Jakmile se začnou partneři v alianci podezřívat z nekalých úmyslů, je jakákoli činnost aliance zcela paralyzována. Dosáhnout vyrovnaných vztahů je obzvláště komplikované u subjektů, které vstupují do více aliancí současně.

Názory a stanoviska manažerů

Největším problémem, kterému čelí manažeři v souvislosti se strategickými aliancemi, je skutečnost, že s jejich řízením nemají žádné zkušenosti; navíc často narážejí na omezení daná zaběhnutými zvyklostmi a v mezinárodním prostředí na rozdílnou kulturu. Zkušenější manažeři se těžko vyrovnávají se skutečností, že mají s někým sdílet informace i procesy rozhodování a kontroly. Tradiční hierarchická struktura má v sobě zabudované přirozené překážky pro úspěšné řízení aliance, manažeři jsou však na toto upořádání zvyklí a velmi těžko se vyrovnávají se změnami, zvláště když jim přináší ztrátu kontroly. Překonávání vlastních předpokladů snižuje pravděpodobnost úspěchu aliance.

Nepřeberné množství detailů

Ani manažeři, kteří překonají zažitě zvyklosti, nebývají dost připraveni na množství detailů, které s řízením aliance souvisí. Aliance je obvykle upravena právně formou smlouvy, ale její skutečné fungování je předmětem dennodenní manažerské práce. Řada detailů není při vzniku aliance zjevná, často přicházejí ve formě nepříjemných překvapení a pro spoustu manažerů vytvářejí nekonečný tok frustrací.

Složitě systémové problémy

Řízení strategických aliancí významnou měrou souvisí se strategií, strukturou a systémy spolupracujících subjektů. Těmto aspektům strategických aliancí se teprve začíná věnovat pozornost, jejich dokumentace a analýza se vyskytuje jen vzácně. V řízení strategických aliancí se projevují vlivy vycházející z přehlížení těchto problémů až po aktivní rezistenci vůči důsledkům těchto problémů. Rovněž hierarchické uspořádání subjektů participujících v alianci vytváří řadu překážek pro její úspěšné řízení. Motivační a pobídkové systémy mohou být nastaveny vhodně pro samostatný podnik, ale méně vhodně pro alianční uspořádání, a to zejména v oblasti stanovení priorit a cílů. Aliance na mezinárodní úrovni se potýkají s rozdíly v podnikové i národní kultuře.

Síťové uspořádání

Problémy s řízením rozvětvených struktur narůstají s tím, jak se do aliance zařazují nové subjekty, případně s tím, jak jeden subjekt vytváří další a další aliance. Síť se většinou vytváří jako důsledek rozvíjejících se mezipodnikových vztahů, jako jakýsi vedlejší produkt, nejsou dopředu projektovány ani navrhovány. Pak se může snadno stát, že jednotlivé části sítě nejsou navzájem kompatibilní. U velkých firem se přidružují problémy spojené s kompatibilitou vnitřní sítě vlastních vnitropodnikových jednotek (poboček, apod.) a externí sítě spolupracujících podniků.

Hlavní úkoly v řízení aliance

Řízení aliance vyžaduje zvládnutí následujících oblastí:

1. Charakter, rozsah, důležitost a pravděpodobný vývoj aliance.
2. Aspekty vztahující se k ochraně a rozšiřování klíčových kompetencí podniku.
3. Změna myšlení a přístupů manažerů pověřených řízením aliance.
4. Alokace zdrojů.
5. Zajištění koordinace funkcí.
6. Potenciál pro vytváření a rozvoj sítě.

Chápání smyslu aliance

Jasně a široce sdílené názory na smysl aliance jsou základním předpokladem jejího úspěchu. Velmi často se však stává, že aliance je výsledkem dohody dvou vrcholových manažerů, její řízení je pak bez potřebných informací delegováno na nižší úroveň. V procesu delegování, případně při předávání odpovědnosti za řízení novým manažerům, se nevěnuje dostatečná pozornost vymezení pravidel fungování aliance – taková situace může vést ke znevýhodnění některého z partnerů v alianci.

Ochrana a rozvoj klíčových kompetencí

Rozvoj klíčových kompetencí bývá jedním z hlavních cílů aliance. Každý manažer se však bude zároveň

starat o to, aby stávající kompetence podniku uchránil před konkurencí.

Změna přístupu manažerů

Přístup manažerů k vytváření aliance je jedním z nejobtížnějších úkolů. Manažeré vnímají alianci často jako náhradní řešení, rychlou cestu z problémů, a k jako takové se k ní chovají. V některých případech je aliance vnímána jako ohrožení stávajících pozic manažerů (někdy skutečně takovým ohrožením je), vztah manažerů k alianci je pak velmi obtížné změnit.

Alokace zdrojů

Aliance je často považována za prostředek vedoucí k úspoře zdrojů. Někdy se to skutečně podaří, častěji jsou však s vytvořenou aliancí spojeny dodatečné náklady, některé plánované, jiné neočekávané. Z těch méně očekávaných nákladů se jako významné projevují ty, které souvisejí se zaškolováním nových manažerů směřujícím k efektivnímu využívání aliance.

Koordinace

Význam koordinace funkcí je v podnicích obvykle podceňován; v aliancích je tato potřeba umocněna komplikovanými vztahy mezi podnikovými funkcemi (funkcionálními oblastmi) a jednotlivými vnitropodnikovými jednotkami (divizemi, pobočkami, apod.).

Řízení sítě

Vrcholové vedení nese odpovědnost za vyhodnocení potenciálu pro vytvoření sítě mezipodnikových vztahů. Síť s sebou nese zkomplikování vztahů a klade na řízení zcela odlišné nároky. Úkoly, se kterými je třeba se v této souvislosti vypořádat, zahrnují předvídaní možnosti vytvořit síť mezipodnikových vztahů místo vytváření jednotlivých aliancí sekvenčně. Vymezení strategického rámce pomáhá vytváření integrované sítě mezipodnikových vztahů a mělo by předcházet tvorbě chaotického spletnosti vztahů. Za druhé je nutné koordinovat podnikové jednotky tak, aby pracovaly v souladu s alianční strategií. A za třetí – v případě mezinárodních aliancí – je nutné koordinovat zahraniční pobočky ve vztahu k ústředí, jednotlivé aliance ve vztahu k síti jako celku.

Úloha manažera aliance

Úloha manažera aliance se v různě založených aliancích může dost výrazně měnit. Jeho odpovědnost a pravomoci obvykle vycházejí z míry významnosti, která je alianci přiřazena. Výzkumy ukazují, že úspěch aliance závisí na efektivní realizaci řady úkolů. Z nich však lze zobecnit pět klíčových oblastí, které je třeba pro úspěch aliance zvládnout.

1. Nastolení důvěry

Základním předpokladem pro fungování aliance je ovzduší vzájemné důvěry. Manažer aliance musí být

schopen kultivovat a rozvíjet důvěru jak uvnitř podniku, tak navenek, v rámci mezipodnikových vztahů. Aliance bývá od počátku spojena s jistou podezřivostí a neurčitostí: ve vztahu ke skutečným motivům aliančních partnerů, ve vztahu k efektu, který aliance bude mít na dosavadní fungování podniku, na stávající pozice manažerů apod. Tuto předpojatost lze odstraňovat právě důvěrou založenou na dobrých osobních vztazích. V mezinárodních aliancích je tento náročný úkol komplikován bariérami vyplývajícími z rozdílných kultur a jazyků. Nastolení důvěry vyžaduje velké úsilí a trpělivost ze všech zúčastněných stran; proces usnadňuje kontinuita managementu (osvědčilo se, pokud se budoucí manažer aliance účastnil už vyjednávání o alianci), realizace vzájemně výhodných akcí hned zpočátku existence aliance, apod.

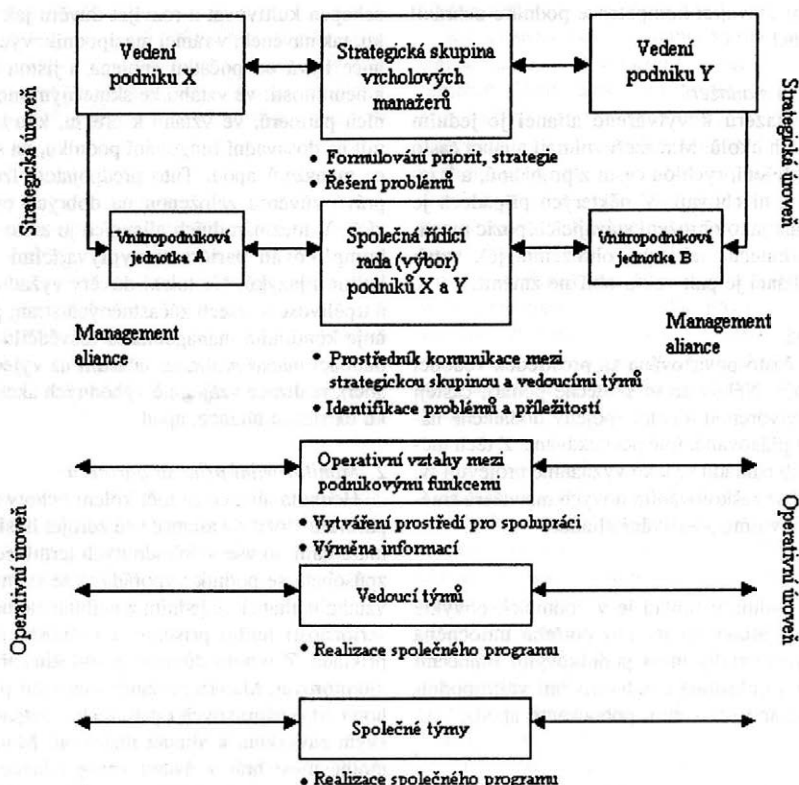
2. Monitorování přínosu partnerů

Hodnota aliance se točí kolem ochoty zúčastněných partnerů vložit do aliance své zdroje: lidské, kapitálové materiální, to vše v dohodnutých termínech. To, jakým způsobem se podnik vypořádává se svými závazky ve vztahu k alianci, je jedním z nejhmatatelnějších důkazů serióznosti jejího přístupu a vážnosti, kterou alianci přikládá. Z tohoto důvodu je důležité přínos partnerů monitorovat. Manažer aliance musí mít pravomoc rozhodnout o nápravných opatřeních v případě, že partner svým závazkům k alianci nedostojí. Monitorování samotné musí brát v úvahu vývoj aliance a případnou potřebu měnit a aktualizovat závazky jednotlivých partnerů s ohledem na nové příležitosti nebo dosažené výsledky. Pro proces monitorování je důležité určit, co bude monitorováno a vymezit předem monitorování v jasně definovaných ukazatelích. Monitorování musí být trvalé a konzistentní. Manažer aliance musí být navíc připraven přijmout okamžitě rozhodnutí, pokud monitorovací proces odhalí nějaké nedostatky.

3. Význam informačních toků

Informace jsou přítomny ve všech částech a vytvářeny všemi činnostmi podniku. Práce s informacemi je jednou z hlavních činností moderního podniku. Velmi často je právě na ní založena konkurenční výhoda podniku. Strategické aliance jsou založeny na sdílení informací mezi podniky. To jim poskytuje konkurenční výhodu, zároveň však může ohrozit strategickou pozici jednotlivých partnerů. Sdílení a výměna informací mezi partnery v alianci je velmi citlivou záležitostí a manažeré musí věnovat jejímu ošetření velkou pozornost. Výměna informací podporuje proces učení, který může být sám o sobě jedním z cílů aliance. Z výše uvedeného vyplývá, že manažer aliance má ve vztahu k informačním tokům tři základní úkoly:

- zajistit plynulý a dobře načasovaný tok informací mezi partnerskými subjekty,
- zajistit ochranu senzitivních informací (před vnějším světem, ale i před partnery, kteří jsou v určitém segmentu v konkurenční pozici),
- využít informačních toků ve prospěch procesu učení.

1. Řídící struktura strategické aliance

4. Trvalé hodnocení životaschopnosti aliance

Smyslem vytváření strategických aliancí je upevňovat strategickou pozici zúčastněných partnerů. Aliance umožňuje podniku posílit jeho konkurenční výhodu v zásadě dvěma způsoby: buď korigováním slabé stránky přístupem ke zdrojům partnera nebo úsporou vlastních vzácných zdrojů, které může využít pro jiné podnikatelské účely. Vzhledem k tomu, že strategická pozice podniku a příležitosti v jeho vnějším prostředí se v čase mění, je nutné trvale vyhodnocovat význam a přínos aliance pro celkové směřování podniku. Zatímco základní směřování podniku se alespoň ve střednědobém horizontu obvykle příliš nemění, způsoby jeho realizace se mohou měnit významně. Hodnocení životaschopnosti a přínosu aliance je v kompetenci vrcholového vedení, manažer aliance tu však hraje nezastupitelnou roli. Od něho se očekává proaktivní přístup, předvídání změn, detailní znalost konkrétních podmínek, podnikatelské chování.

5. Význam vnitřních vztahů

Zcela přirozeně bývá pozornost manažera aliance zaměřena na zvládnutí externích vztahů s partnerskými subjekty. Angažovanost v alianci však vyžaduje aktivní spoluúčast mnoha dalších lidí uvnitř podniku na různých úrovních řízení. Manažer aliance musí získat pod-

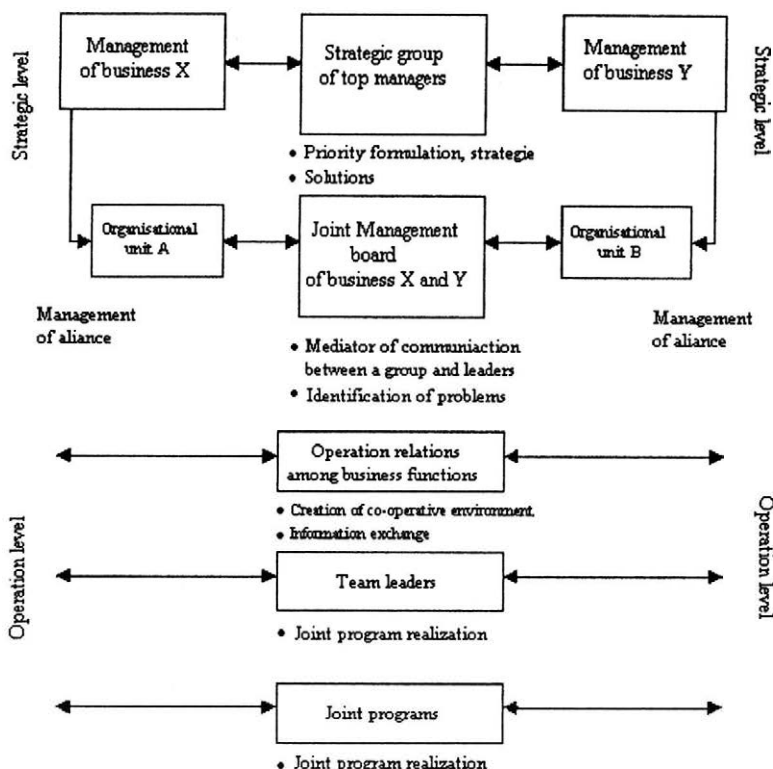
poru všech zúčastněných uvnitř vlastního podniku, protože aliance vyžaduje součinnost mnoha lidí, oddělení a funkcí v podniku. Vzhledem k tomu, že aliance jsou zvláště středním managementem vnímány jako rušivý element, je tato oblast velmi důležitá: manažer aliance potřebuje jejich součinnost a musí o ni bojovat s liniovými manažery. Jistou roli tu hrají i některé emoce. Aliance může být vnímána jako forma přiznání vlastní nedostatečnosti v určité oblasti. Střední management – jakkoli se k alianci slovně hlásí – ji může svou každodenní činností ignorovat nebo dokonce bojkotovat. Někdy jsou tito manažeré rovnou odstaveni z důvodu nevhodné kvalifikace nebo nedostatečných dovedností, případně malé pružnosti a přizpůsobivosti novým podmínkám.

Úloha vrcholového vedení

Vrcholový management participuje na řízení aliance ve dvou základních dimenzích: vnější a vnitřní:

1. Vnější dimenze: Vrcholový management a partnerský subjekt

Osobní účast a zainteresovanost vrcholového managementu v alianci signalizuje partnerskému subjektu

1. Management structure of strategic alliance

vážný zájem a úsilí posilovat reciprocitu vztahů, prohlubovat osobní zainteresovanost, podporovat odpovědnost, provádět strategické hodnocení aliance apod.

Posilování reciprocity vztahů

Častá pozornost věnovaná ze strany vrcholového vedení alianci je dokladem důležitosti, kterou podnik alianci přikládá, a podporuje reciproční chování partnerského subjektu. Aliance, které se nedostává potřebné pozornosti z obou stran, je předurčena k zániku na základě nevyřešených detailů, místo aby se rozvíjela na základě společného strategického záměru. Účast vrcholových manažerů je pobídkou pro manažery na nižších úrovních řízení a varováním před vytáčkami a alibismem.

Prohlubování osobní zainteresovanosti na všech úrovních

Osobní angažovanost vrcholového managementu v alianci je vzorem pro manažery nižších úrovní. Osobní zájem vrcholového manažera o projekt se obvykle projeví jako celopodniková oddanost projektu prostřednictvím postupného přizpůsobování chování manažerů na nižších úrovních. Nejde jen o symboliku zprostředkovanou tímto zájmem, praxe ukazuje, že nižší úroveň řízení se velmi rychle přizpůsobují a přijímají za své priority, které pozorují u vrcholového managementu.

Vyhledávání nových strategických příležitostí

Účast vrcholového managementu zvyšuje pravděpodobnost časného rozeznání strategické příležitosti. Vrcholoví manažeři jsou dobře obeznámeni s činností svých podniků a v diskusi s manažery partnerských subjektů často objevují nové možnosti pro rozvoj spolupráce. Dalším důvodem, proč jejich diskuse mohou být a bývají plodné, je skutečnost, že osvědčená spolupráce dostává prioritu při rozvoji nových projektů.

Hodnocení strategického přínosu aliance

Periodické hodnocení strategického přínosu aliance je vždy nařizováno shora. Nepříjemné otázky o užitečnosti, smysluplnosti, efektivnosti a dalších důležitých parametrech aliance jsou ochranou proti tomu, aby se aliance stala součástí byrokratických rutinních postupů. Přestože v hodnocení činnosti aliance hraje stále ještě významnou roli manažer aliance, vrcholové vedení hodnotí její přínos v kontextu zúčastněných podniků. Mimo to pravidelné hodnocení přínosu aliance podporuje organizační učení (jeden z významných obecných cílů aliancí). Manažeři, kteří připravují podklady pro vrcholový management, musí kontaktovat řadu lidí a touto cestou dochází k velmi bohaté výměně informací a zkušeností a fungování a řízení aliance za daných podmínek.

Ukončení aliance

Přirozeným důsledkem pravidelného hodnocení přínosu aliance je čas od času rozhodnutí o ukončení aliance. Tady je úloha vrcholového managementu nezastupitelná. Kromě toho, že mají v rukou dostatek informací o alianci samotné, mají přehled o prioritách zúčastněných subjektů, jejich případných změnách, o očekávaném vývoji odvětví a strategických tazích zúčastněných podniků plánovaných jako reakci na změny vnějšího prostředí – to vše spolu s kritérii hodnocení aliance jim umožňují přijmout rozhodnutí o jejím případném ukončení. Pak nastává řešení citlivého problému, kterým je způsob ukončení aliance. Způsob ukončení aliance samozřejmě zanechává v bývalých partnerech určité dojmy (pozitivní i negativní) a může tak podporovat nebo vylučovat možnosti další spolupráce. Kromě toho je tímto vyslán signál ostatním podnikům a ten ovlivňuje reputaci subjektů ukončujících alianci.

2. Vnitřní dimenze: Vrcholový management a jeho podnik

Způsob, jakým se vrcholový management staví k alianci, vysílá důležitý signál i dovnitř podniku. Na rozdíl od slov jsou důležité činy, zejména jmenování manažera aliance, alokace zdrojů pro alianci, sdílení strategické vize, aktualizace pobídkového systému a ovlivňování změny kultury.

Výběr manažera aliance

Vzhledem k povinnostem a odpovědnosti manažera aliance je výběr vhodného kandidáta velmi obtížným úkolem vrcholového vedení. I jeho výběr signalizuje význam aliance pro podnik. Kromě výběru a jmenování vhodné osoby je nutné vymezit a zveřejnit jeho kompetence, pravomoci a odpovědnost.

Alokace zdrojů

Aliance jsou složitým mezipodnikovým vztahem obvykle se širokým záběrem a jako takové vyžadují dostatečné zdroje. O jejich alokaci sice rozhoduje vrcholové vedení, ale toto rozhodnutí přímo ovlivňuje i nižší úroveň řízení. Zprvu signalizuje význam aliance a sílu pozice manažera aliance a za druhé oznamuje nároky na zdroje – včetně lidských – na nižších úrovních řízení.

Sdílení strategické vize

Vrcholový management podniků zúčastněných v alianci stále častěji přistupuje k formulování společné vize aliance jako společného názoru na cíl, smysl a směřování aliance. Tento přístup kromě toho, že umožňuje dosažení společného stanoviska, podporuje výměnu názorů mezi vrcholovými manažery a zvyšuje tak jejich angažovanost a zájem o alianci. Kromě formulace vize je povinností vrcholového vedení zajistit objasnění úlohy a omezení aliance v rámci celkové strategie podniku a dosáhnout obecné podpory aliance. Strategická aliance totiž přináší do podniku změnu za-

běhaných pravidel: manažeri jsou zvyklí spolupracovat uvnitř podniku, případně s dodavateli a s odběrateli, ale ostražitě se staví ke konkurentům. A protože strategický partner bývá z řad konkurentů, je nutné tyto zaběhnuté zvyky manažerů změnit. Navíc je třeba jasně vysvětlit přínos aliance pro podnik i případná rizika s ní spojená a požadavky, které jsou v těchto souvislostech na lidi kladené. S vědomím toho, že aliance bude vnímána jako cizí element, nežádoucí změna, je nutné vysvětlit a zbavovat lidi strachu před ztrátou pracovních míst, ztrátou jedinečných znalostí a dovedností apod. Pokud vrcholový management tuto svou roli nezvládne, znamená to, že aliance bude odsouzena ke zkáze od samého počátku, anebo že se do ní manažeri vrhnou tak trochu po partyzánsku a prozradí strategickému partnerovi i takové informace, které mohou ohrozit strategickou pozici mateřského podniku.

Pobídkový systém

Jedním ze způsobů, jak přimět již tak dost vytížené manažery k tomu, aby se ujali úkolů spojených s činností strategické aliance, je propojení pobídkového systému s cíli aliance. Kritickým bodem nového pobídkového systému je určení těch, kteří ovlivňují věci přímo a nesou přímé zásluhy na řešení problémů. Změnit pobídkový systém tak, aby reflektoval strategickou alianci, je velmi obtížné zejména proto, že stávající pobídkové systémy se vyvíjely řadu let a odrážely vývoj v minulosti. Aliance jsou v životě podniku poměrně novou záležitostí a zabudovat je do tradičních systémů je někdy nemožné. Navíc různé typy aliancí vyžadují různé typy pobídkových systémů, což může významně komplikovat situaci v podniku, který aliance různého typu vytváří.

Změna kultury

Tradiční hierarchické uspořádání podniku a systémy, které s tím souvisejí, jsou jednou z velkých kulturních bariér ve vztahu k aliancím. Tato tradice vyústila v cosi, co lze nazvat na sebe se spoléhající kulturou s jasnými demarkačními čarami mezi podnikem a vnějším prostředím, mezi podnikem a dodavateli a odběrateli. Bylo jasné, které informace mají zůstat uvnitř podniku a které je možno sdílet. Aliance všechny tyto zvyklosti narušují, a proto vyvolávají potřebu kulturní změny. Kromě výše uvedených faktorů řízení aliance, které by všechny měly podporovat změnu podnikové kultury, by se měl podnikový management zaměřit na tři hlavní oblasti:

- postoj „my versus oni“ ve vztahu ke spolupráci,
- syndrom „to nebylo zavedeno (vymyšleno) zde“ ve vztahu k organizačnímu učení,
- rovnováha spolupráce a konkurence.

ZÁVĚR

Strategické aliance poskytují ohromnou příležitost k organizačnímu učení – i na to však musí být partneři

připraveni. Ve vztazích mezi např. asijskými a americkými podniky vycházejí z aliancí v tomto smyslu vítězně Asijci, protože jejich podniková kultura obecně vychází z národní kultury, a ta je nesrovnatelně víc nakloněna spolupráci a učení.

Asi nejobtížnější oblastí však zůstává vytvoření rovnováhy mezi spoluprací a konkurencí. Příliš nadšená spolupráce nebo neproduktivní soutěžení: obojí ohrožuje životaschopnost aliance. Tady funguje vrcholové vedení jako příklad, ze kterého se mohou učit manažeři nižších úrovní: způsob, jakým probíhá výměna informací na vrcholové úrovni je vzorem pro nižší úroveň.

Charakteristickým rysem dneška je zvyšující se rychlost a frekvence změn, specializace pracovníků, hledání konkurenční výhody svých subjektů – jednotlivců, institucí, podniků.

Ve vzájemných vztazích sledují účinek využívání zdrojů, jejich racionálního uspořádání a získávání koncepčního efektu – přežívání a rozvoje, přispívání k rozvoji obecného blaha.

Poznanky o řízení strategických aliancí byly shrnuty do stručné manažerské příručky, která si klade za cíl překlenout bariéru mezi výsledky výzkumu a řídicí praxí a prostřednictvím stručné charakteristiky problému a jednotlivými metodikami a doporučeními umožňují manažerům racionálně vytvářet strategické aliance a tím dosahovat synergického efektu v získávání svých cílů.

LITERATURA

- Bleeke J., Ernst D. (1993): *Collaborating to Compete*. John Wiley & Sons, Inc., New York.
- Gutterman A. S. (1995): *The Law of Domestic and International Strategic Alliances*. Quorum Books, Westport, Connecticut.
- Hron J. a kol. (1996): *Principy vytváření strategických aliancí*. PEF ČZU Praha.
- Hron J., Tichá I. (1994): *Adaptace podnikatelských subjektů v konkurenčním prostředí*. In: *Podnikatelské zdroje a strategie vo zmenených podmienkach hospodárenia poľnohospodárskych podnikov*. Sborník VŠP Nitra.
- Hron J., Tichá I. (1996): *Ekonomické a právní aspekty vytváření strategických aliancí*. PEF ČZU Praha.
- McKiernan P. (1992): *Strategies for Growth*. Routledge, London.
- Tichá I. (1997): *Vertikální strategické aliance: teoretická východiska a faktory úspěšnosti*. Mezinárodní vědecká konference Agrární perspektivy VI: Agrární obchod a evropská integrace, PEF ČZU Praha.
- Yoshino M. Y., Srinivasa Rangan U. (1995): *Strategic Alliances: an Entrepreneurial Approach to Globalization*. Harvard Business School Press, Boston, Massachusetts, USA.
- Zingggers G. W., Trienekens J. H., Zuurbier P. J. P. (1998): *Proceedings of the Third International Conference on Chain Management in Agribusiness and the Food Industry*. Management Studies Group, Wageningen Agricultural University, May, ISBN 90-6754-528-7

Došlo 8. 9. 2000

Kontaktní adresa:

Prof. Ing. Jan Hron, DrSc. Dr. Ing. Ivana Tichá, PEF ČZU v Praze, 165 21 Praha 6-Suchbát, Česká republika,
e-mail: hron@pef.czu.cz, ticha@pef.czu.cz

PROSPECTS FOR LESS-FAVOURLED AREAS UNDER DIFFERENT CONDITIONS

VYUŽITÍ LFA V RŮZNÝCH PODMÍNKÁCH

Heissenhuber A., Kantelhardt J., Osinski E.

Technical University, Chair of Agricultural Economics, München-Weihenstephan, Germany

ABSTRACT: This contribution is oriented on the problematics of marginal areas. There are specified economic relationships between rent and land use in relationship to quality of location and price-cost ratio. Factors defining marginal regions where abandonment is likely to come and economic criteria under which the abandonment will occur are given here. Areas of small-scaled cultural landscape may transform either into extensive grazing landscape or into fallow land, later woodland. The contribution offers an assessment methodology of marginal areas including economic, environmental, cultural and other criteria. If it is decided to maintain the small-scaled cultural landscape, various subsidies will be necessary within different production methods.

Key words: small-scaled cultural landscape, extensive grazing landscape, woodland, fallow land, financial subsidies

ABSTRAKT: Příspěvek je zaměřen na problematiku marginálních oblastí. Je specifikován ekonomický vztah mezi nájmem a využitím půdy ve vztahu ke kvalitě místa a poměrem mezi cenou a náklady. Jsou definovány podmínky, za kterých pravděpodobně dojde k opuštění těchto oblastí. Oblasti malých obdělávaných ploch se mohou přeměnit buď na extenzivně využívané pastviny nebo na půdu ležící ladem, později lesní pozemky. Příspěvek prezentuje hodnotící metodiku marginálních oblastí, která zahrnuje ekonomická, environmentální, kulturní a jiná hlediska. Pokud se přistoupí k zachování malých obdělávaných ploch, bude nutno, v rámci různých produkčních metod, uplatnit řadu finančních podpor.

Klíčová slova: malé obdělávané plochy, extenzivní pastviny, lesní plocha, půda ležící ladem, finanční podpory

In comparison to large scaled natural landscapes separated from extensively used agricultural production-landscapes in North-America or Australia, German and Middle-European landscapes in general are characterised by predominantly agricultural used landscapes with few "rests of nature". Because of the high population density, different types of land users demand different functions of the landscape. Especially marginal regions are very attractive from the tourism and ecological point of view.

WHAT IS THE PROBLEM?

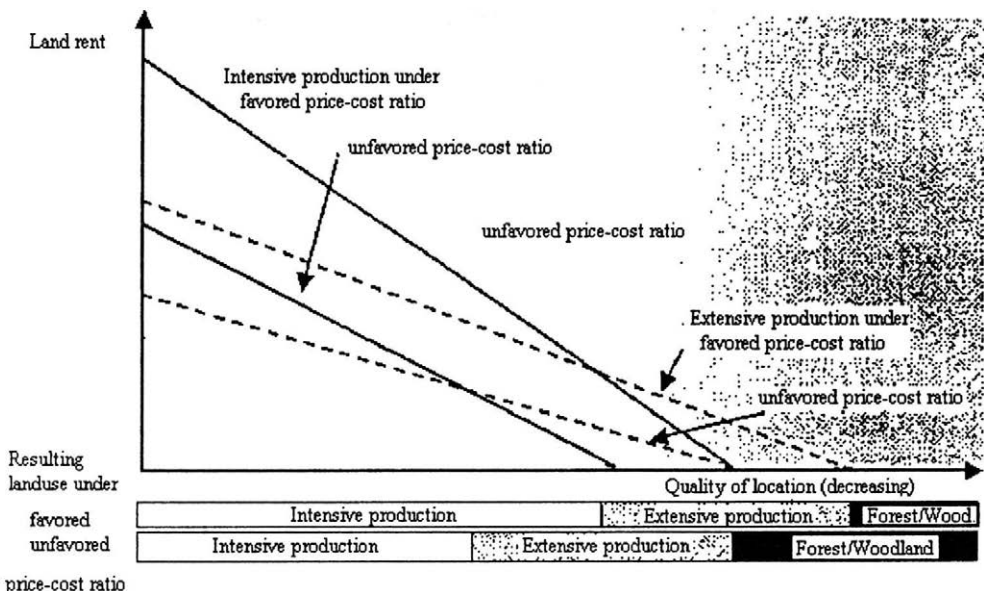
The particular existing type of land use depends on the quality of location and on the economic conditions (price-cost ratio). This interdependence is explained in Figure 1. Depending on the quality of the location, either the intensive or the extensive production obtains the highest land rent. In the long term, the production resulting in the highest land rent will prevail (HENRICHSMAYER 1978: 174). If there is no land rent achievable at all, production will be stopped. This results in a natural succession from farmland into fallow land, which in time will turn into woodland.

Decreasing price/cost ratio – e. g. caused by changes in agro-policy in 1992 and now by Agenda 2000 lowers the land rent and changes the competitive edge of the production methods. As a result, extensive agriculture and forest or woodlands (fallow land) will gain in importance.

Especially in marginal regions (red zone; fig. 1) with a high share of low-quality-locations it can be expected, that the still existing intensive production methods like dairy farming will be changed into suckling cow farming or given up at all. The corresponding small-scaled landscape will change into an extensive grazing landscape or in the extreme case into woodland.

HOW TO ASSESS THE PROBLEM?

The described development of marginal regions causes problems not only for farmers. It is also of consequence to the quality of a-biotic and biotic resources and landscape esthetical values. These assets are relevant for the society in general. Therefore, it is necessary to assess land use considering ecological, esthetical and economic indicators (see also OECD 1997). Figure

1. Land rent and land use in relation to quality of location and price-cost ratio (Heissenhuber 1999)

1. Factors defining marginal regions in Germany, where abandonment is likely to come (DRL 1997)

- Not favourable climatic and geo-morphologic circumstances
- Bad soil quality
- Bad farm structure
- Big distance to agricultural market
- Bad infrastructure
- Low farming intensity (energy and fertiliser input)
- Low density of inhabitants
- Administrative peripheral situation

2 shows an assessment of three types of land use in a marginal region schematically.

Small-scaled cultural landscape: Here one may find a labour-intensive dairy farming with relatively intensive use of grassland and site-dependent extensive production on the arable land. Under the present conditions, considerable direct payments or subsidies are necessary to maintain that type of land use. There is a high effect on employment and the quality of natural resources is mostly high.

Extensive grazing landscape: The extensive grazing management requires less public money. Low labour requirement is an outstanding sign of this extensive land usage. Habitat diversity will be considerably lower because of the uniforming influence of the grazing activities.

Woodland: If agriculture is given up, fallow areas will turn into bush and shrub land and, under climatic conditions of Central Europe, finally develop into woodland. The employment factor here is extraordinary low and no public funds are necessary. The a-biotic resources are particularly well or better protected in comparison to the other two cases. The quality of biotic resources must be considered less favourable (Balduck et al. 1996: 171).

WHAT CAN WE DO?

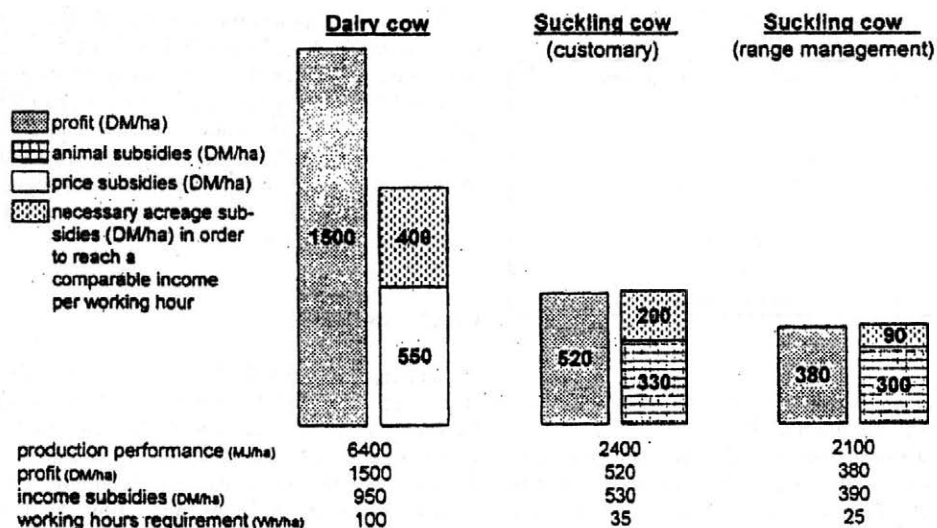
Landscape assessments can be a basis for developing a regional 'Leitbild' (concept), which considers the natural assets, the cultural heritage and economic aspects of the landscape. They clarify e. g. for local decision makers ecological and economic consequences of their decisions and allow landscape planners to work in co-operation with economists. All in all, they can help to answer the question, which type of landscape the society prefers.

If the public decides to maintain small-scaled cultural landscapes, the protection of such areas can be strengthened e. g. by land consolidation or by improving the infrastructure (Europäische Kommission 1999). Also agriculture can be supported by governmental subsidies or transfer-payments from other sectors of economy which profit from the positive external effects produced by agriculture (e. g. tourism).

Criterion	Small-scaled cultural landscape	Extensive grazing landscape	Woodland
<i>Economic characteristics</i>			
effects of employment	+++	+	0
need of public funds ¹	++	+	0
production performance	+++	++	0
<i>Protection of abiotic resources</i>			
soil protection ²	+	++	+++
ground-water protection ³	+	++	+++
quantity of percolation water	+++	++	+
<i>Protection of biotic resources</i>			
habitat diversity	+++	++	+
rare habitats in open land	++	++	+
<i>Landscape</i>			
structural diversity	+++	++	+

2. Assessment of typical landscape in marginal regions by selected indicators

¹incl. price supports, ²in relation to erosion, ³in relation to nitrogen- or pesticides-input

3. Comparison of selected production methods in marginal regions due to economic factors

THE PRICE FOR CULTURAL LANDSCAPES

An idea about the quantity of necessary payments in order to reach a sufficient income per working hour is given by Figure 3. Dairy farming can be realised only if direct payments and subsidy measures supporting the

price amount to approximately 900 DM/ha or 60% of the profit. For more extensive methods such as farming with suckling cows, the necessary direct payments correspond nearly with the profit margin. In the customary variation they reach nearly 500 DM/ha, respecti-

vely 300 DM/ha in the more extensive variation "Range management".

THE FOLLOWING CONCLUSIONS CAN BE DRAWN

- Under the expected economic conditions, marginal areas tend to be abandoned.
- Landscape assessment is an important instrument to deal with this problem.
- In order to maintain a small-scaled cultural landscape, governmental subsidies or transfer payments from other sectors of economy (e. g. tourism) are necessary.

REFERENCES

- Baldock D. et. al. (1996): Farming at the margins. London.
- DRL (Deutscher Rat für Landespflege) (1997): Leitbilder für Landschaften in peripheren Räumen. In: Schr.-R. d. Deutschen Rates für Landespflege, Heft 67: 5-25.
- Europäische Kommission (1999): Reform der GAP - Entwicklung des ländlichen Raums. Brüssel.
- Heissenhuber A. (1999): Prospects for less-favoured areas in Germany. In: International Workshop on Conservation and Utilization of Land Resources in Less Favoured Areas. S. 37-48. Matsue-City, Japan.
- Henrichsmeyer W. (1978): Agrarwirtschaft-Räumliche Verteilung. In: Handwörterbuch der Wirtschaftswissenschaft. Band 1. S. 169-185.
- OECD (1997): Environmental Indicators for Agriculture. Paris.

Arrived on 11th September 2000

Contact address:

Prof. Dr. A. Heissenhuber, Dipl.-Ing. agr. J. Kantelhardt, Dipl. agr. biol. E. Osinski, Lehrstuhl für Wirtschaftslehre des Landbaues Technische Universität München, 85350 Freising-Weihenstephan, Germany, e-mail: heissenhuber@weihenstephan.de, kantelhardt@weihenstephan.de, osinski@weihenstephan.de

---

VYMEZENÍ VENKOVSKÝCH REGIONŮ PODLE METODIKY OECD A EUROSTATU

DEFINITION OF RURAL REGIONS ACCORDING TO THE METHODOLOGY OF OECD AND EUROSTAT

F. Střeleček, J. Skálová

South Bohemia University, České Budějovice, Czech Republic

ABSTRACT: The contribution is aimed at defining of rural areas in the Czech Republic according to the EU methodology. In connection to the gradual CAP transformation and also to the significant changes of indices after the accession of the sparsely populated Northern countries, there occurred the transformation of indices used by the OECD for definition of rural areas, and that from the level of 150 inhabitants per 1 square kilometer to the level used by the EUROSTAT, i.e. to 100 inhabitants per 1 square kilometer. The author is further interested in definition of mountainous areas and less favoured areas according to the EU methodology.

Key words: OECD (Organisation for Economic Co-operation and Development), Eurostat, predominantly rural regions, significantly rural regions, predominantly urban regions, NUTS (from the French expression Nomenclature des unités territoriales statistiques – the basic statistical unit), LFA (less favoured areas), mountainous areas, GDP level, low income from agriculture, unfavourable age structure, negative population dynamics, positive population dynamics, unemployment rate

ABSTRAKT: Článek se zabývá vymezením venkovských oblastí v České republice podle metodiky uplatňované Evropskou unií. V souvislosti s postupnou transformací Společné zemědělské politiky EU (CAP – Common Agriculture Policy) a též v souvislosti s výraznou změnou ukazatelů po připojení řídce osídlených severovýchodních zemí došlo k transformaci ukazatelů užívaných pro vymezení venkova evropskou Organizací pro hospodářskou spolupráci a rozvoj OECD z úrovně 150 obyvatel/km² na úroveň užívanou Statistickým úřadem EU (Eurostatem), tj. 100 obyvatel/km². Dále se autor zabývá vymezením horských oblastí a oblastí s méně příznivými podmínkami na základě kritérií používaných v metodice EU.

Klíčová slova: OECD, Eurostat, převážně venkovské regiony, významně venkovské regiony, převážně městské regiony, NUTS, LFA, horské oblasti, úroveň HDP, nízké příjmy ze zemědělství, věková struktura, populační vývoj, míra nezaměstnanosti

OECD nedávno sestavilo pro účely mezinárodního porovnání venkovských podmínek definici venkovské oblasti. Definice je postavena na dvou hierarchických úrovních teritoriálních jednotek, a to na úrovni lokální nebo na úrovni regionální.

Na lokální úrovni je venkovská oblast definována pro NUTS 5 (Nomenclature des Unités Territoriales Statistiques) – venkovské obce (local communities or municipalities), které mají hustotu obyvatelstva menší než 100 obyvatel na 1 km². Regionální úroveň vychází z NUTS 3, pro kterou OECD třídí větší funkční nebo administrativní jednotky podle stupně venkovství. To je vyjádřeno podílem obyvatelstva, které žije ve venkovských obcích k celkovému počtu obyvatel v regionu.

Podle podílu obyvatelstva ve venkovských obcích se rozlišují tři typy regionů:

– *Převážně venkovské regiony* (Predominantly rural regions). U těchto typů regionů více jak 50 % obyvatelstva regionu žije ve venkovských obcích.

– *Významně venkovské regiony* (Significantly rural regions). Ve venkovských obcích žije 15–50 % obyvatelstva sledovaného regionu.

– *Převážně městské regiony* (Predominantly urban regions). V těchto regionech žije méně než 15 % obyvatelstva ve venkovských obcích.

VYMEZENÍ VENKOVSKÝCH OBLASTÍ V ČR

Pro vymezení venkovského obyvatelstva byla použita hustota obyvatelstva menší než 100 obyvatel na 1 km². Základnou pro sledování byly jednotlivé obce v ČR.

Průměrná hustota obyvatelstva v ČR je 131 obyvatel na 1 km², která je vyšší než průměr EU (15) o 15 obyvatel. Průměrná hustota žadatelů země střední a východní Evropy CEECs (10) je 98 obyvatel na 1 km². V České republice nejnižší hustotu na úrovni NUTS 2 má region Jihozápad, a to 67 obyvatel na

I. Podíl venkovského obyvatelstva na obyvatelstvu ČR (venkovské regiony podle NUTS 3) – Share of rural population in the population of CR (rural regions according to NUTS 3)

Typ regionu ¹	Počet obcí ²		Rozloha obcí ³		Počet obyvatel ⁴		Průměrná hustota obyvatel ⁵ na km ²
	celkem ⁶	%	km ²	%	celkem	%	
Převážně venkovské ⁷	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0
Významně venkovské ⁸	5 943	95,2	72 815	92,3	7 812 734	75,9	107
Venkovské celkem ⁹	5 943	95,2	72 815	92,3	7 812 734	75,9	107
Převážně městské ¹⁰	301	4,8	6 051	7,7	2 486 391	24,1	411
ČR celkem ¹¹	6 244	100,0	78 866	100,0	10 299 125	100,0	131

Pramen – source: Porovnání českých a evropských ukazatelů a politiky rozvoje venkova, Terplan a.s., 1999 – Comparison of the Czech and European indices and rural development policies, Terplan, 1999

¹type of region, ²number of municipalities, ³area of municipalities, ⁴number of inhabitants, ⁵average population density per 1 km², ⁶in total, ⁷predominantly rural, ⁸significantly rural, ⁹rural in total, ¹⁰predominantly urban, ¹¹CR in total

1 km², nejvyšší hustotu má hlavní město Praha 2 418 obyvatel na 1 km².

K 1. lednu 1998 venkovské oblasti zahrnovaly 4 995 obcí z celkového počtu 6 244 obcí, tj. 80 %. Z celkového počtu obyvatel v ČR (10 299 125 obyvatel) žije ve venkovských obcích 7 812 734 obyvatel, což představuje 75,9 %. Z hlediska podílu obyvatel ve venkov-

ských obcích bychom byli v EU (15) na devátém místě po Švédsku (66,8 %), Finsku (50,6 %), Irsku (43,1 %), Rakousku (34,6 %), Dánsku (32,4 %), Řecku (30,8 %), Španělsku (24,4 %) a Francii (23,7 %). Rozloha venkovské oblasti je 72 815 km², tj. 92,3 % celkové rozlohy státu.

II. Rozdělení obcí a rozlohy ve venkovském regionu podle NUTS 3 – Division of municipalities and areas in rural region according to NUTS 3

Územní jednotka ¹		Rozloha ² v km ²		Podíl z celkové výměry ³	Počet obcí ⁴		Podíl z celkového počtu ⁵
NUTS 2 (region)	NUTS 3 (kraj ¹⁶)	celkem ⁶ km ²	venkovské regiony ⁷ km ²		celkem ⁶	venkovské regiony ⁷	
Česká republika celkem ⁸		78 867	72 816	92,32	6 244	5 943	95,18
Střední Čechy ⁹	Praha	496			1		
	Středočeský	11 015	11 015	13,97	1 147	1 147	18,36
Jihozápad ¹⁰		17 616	17 616	22,33	1 128	1 128	18,07
	Budějovický	10 056	10 056	12,74	623	623	9,98
	Plzeňský	7 560	7 560	9,58	505	505	8,08
Severozápad ¹¹		8 650	8 650	10,96	485	485	7,77
	Karlovarský	3 314	3 314	4,20	131	131	2,10
	Ústecký	5 336	5 336	6,76	354	354	5,67
Severovýchod ¹²		12 440	12 440	15,77	1 117	1 117	17,89
	Liberecký	3 163	3 163	4,01	216	216	3,46
	Královéhradecký	4 758	4 758	6,03	448	448	7,17
	Pardubický	4 519	4 519	5,73	453	453	7,25
Jihovýchod ¹³		13 991	13 991	17,74	1 375	1 375	22,02
	Jihlavský	6 925	6 925	8,78	730	730	11,69
	Brněnský	7 066	7 066	8,96	645	645	10,33
Střední Morava ¹⁴		9 104	9 104	11,54	691	691	11,06
	Olomoucký	5 139	5 139	6,52	392	392	6,28
	Zlínský	3 965	3 965	5,02	299	299	4,78
Ostravsko ¹⁵		5 555			300		
	Ostravský	5 555			300		

Pramen – source: Terplan 1999

¹regional unit, ²area in km², ³share in the total area, ⁴number of municipalities, ⁵share in the total number, ⁶in total, ⁷rural regions, ⁸Czech Republic in total, ⁹Central Bohemia, ¹⁰South West, ¹¹North West, ¹²North East, ¹³South East, ¹⁴Central Moravia, ¹⁵Ostrava region, ¹⁶county

ROZDĚLENÍ VENKOVSKÝCH REGIONŮ PODLE NUTS 3 (KRAJŮ)

Do venkovských regionů při tomto vymezení patří všechny VÚSC s výjimkou hlavního města Prahy a Ostravy, do převážně venkovských regionů nenáleží žádný kraj. Podíl obyvatelstva ve venkovských regionech (venkovské regiony podle NUTS 3) uvádí tab. I, rozdělení obyvatelstva ve venkovských regionech tab. II.

Vymezíme-li venkovské regiony podle NUTS 3, potom podíl venkovského obyvatelstva bude 7 812 734, tj. 75,86 % z celkového počtu obyvatel ČR. Venkovský prostor zahrnuje 5 943 obcí, což je 95,18 % z celkového počtu obcí v ČR a 92,32 % z celkové rozlohy ČR v km².

Podíl venkovského obyvatelstva v ČR podle metodiky EU výrazně přesahuje evropský průměr (tab. III).

Nejnižší hustotu obyvatelstva (tab. IV) mají kraje Budějovický (62), Plzeňský (73), Jihlavský (76). Těmto krajům je třeba věnovat zvláštní pozornost. Přesto, že Ostravsko nesplňuje základní kritéria pro zařazení do venkovského regionu, řešitelé navrhuji i Ostravsko do venkovského regionu zařadit. K tomu je vedou následující důvody:

- významný prostor řídce osídlených obcí v oblasti Beskyd a Jeseníků;

III. Podíl obyvatelstva v EU a v ČR podle typů regionů ve vymezení podle obcí – Population shares in the EU and CR according to the types of regions defined by municipalities

	Podíl obyvatelstva (%) ¹	
	EU	ČR ²
Výrazně venkovské ³	9,7	6,0
Venkovské ⁴	29,8	60,2
Výrazně městské ⁵	60,5	33,8

Pramen – source: Statistika EU – EU statistics

¹share of population, ²CR, ³predominantly rural, ⁴rural, ⁵predominantly urban

- zemědělská výroba má v regionu celoplošný charakter s výjimkou hlavního průmyslového regionu;
- vlivem restrukturalizace výroby je míra nezaměstnanosti poměrně vysoká (12,6 %) a ovlivňuje nezaměstnanost především dojíždějícího venkovského obyvatelstva;
- 50,5 % zemědělské půdy je v oblasti bramborářské a 20,3 % půdy je v oblasti horské;
- vysoká míra nezaměstnanosti a vysoká emigrace je v okresech Bruntál, Frýdek-Místek.

Přijetím tohoto návrhu bude venkovský region definován všemi kraji ČR s výjimkou hlavního města Prahy (tab. V).

IV. Rozdělení počtu obyvatel venkovského regionu podle NUTS 3 – Division of the rural region population according to NUTS 3

Územní jednotka ¹		Počet obyvatel ²		Podíl z celkového počtu ³	Hustota osídlení venkovského regionu ⁴
NUTS 2 (region ⁵)	NUTS 3 (kraj ⁶)	celkem ⁷	venkovského regionu ⁸		
Česká republika celkem		10 299 125	7 812 734	75,85	107
Střední Čechy	Praha	1 200 455	0	0,00	0
	Středočeský	1 105 964	1 105 964	10,73	100
Jihozápad		1 179 839	1 179 839	11,45	67
	Budějovický	626 570	626 570	6,07	62
Severozápad	Plzeňský	553 269	553 269	5,37	73
		1 130 789	1 130 789	10,97	131
Severovýchod	Karlovarský	304 919	304 919	2,96	92
	Ústecký	825 870	825 870	8,01	155
Jihovýchod		1 491 424	1 491 424	14,48	120
	Liberecký	428 937	428 937	4,16	136
	Královéhradecký	552 852	552 852	5,37	117
	Pardubický	509 635	509 635	4,94	113
Střední Morava		1 661 341	1 661 341	16,13	119
	Jihlavský	522 616	522 616	5,07	76
	Brněnský	1 138 725	1 138 725	11,06	162
Ostravsko		1 243 377	1 243 377	12,07	137
	Olomoucký	643 946	643 946	6,25	125
	Zlínský	599 431	599 431	5,82	151
Ostravsko		1 285 936	0	0,00	0
	Ostravský	1 285 936	0	0,00	0

Pramen – source: Terplan

¹regional unit, ²number of population, ³share in the total number in %, ⁴population density of rural region, ⁵region, ⁶county, ⁷total, ⁸of rural region division of the regional unit see tab. II

Územní jednotka ¹	Rozloha ² v km ²		Podíl z celkové výměry ³ %	Počet obcí ⁴		Podíl z celk. počtu ⁵ %	Počet obyv. v tis. ⁶		Podíl z celk. počtu ⁵ %	Hustota osídlení venk. regionu ⁷
	celkem ⁸	venk. reg. ⁹		celkem ⁸	venk. reg. ⁹		celkem ⁸	venk. reg. ⁹		
Česká republika celkem ¹⁰	78 867	72 816	99,37	6 244	5 943	99,98	10 299	9 099	88,34	115
Ostravsko ¹¹ (NUTS 2 = NUTS 3)	5 555	5 555	7,05	300	300	4,80	1 286	1 286	12,49	231

Pramen – source: Terplan 1989

¹ regional unit, ² area in km², ³ share in the total area in %, ⁴ number of municipalities, ⁵ share in the total number in %, ⁶ population in this, ⁷ population density of the rural region, ⁸ total, ⁹ of rural region, ¹⁰ Czech Republic in total, ¹¹ Ostrava region

OBLASTI S MĚNĚ PŘÍZNIVÝMI PODMÍNKAMI PODLE METODIKY EU

Význam a rozsah zemědělství, lesnictví a vodního hospodářství a jeho vliv na komplexní rozvoj venkova velmi úzce souvisí s vymezením oblastí spadajících do tzv. LFA (less favoured areas).

Na základě kritérií obsažených v NR (EC) 950/97 o zlepšení efektivnosti zemědělských struktur, zejména nadmořské výšky, svažitosti, produktivnosti půd, hustoty obyvatel na km², míry nezaměstnanosti, podílu venkovského obyvatelstva k obyvatelstvu celkem, migračního salda a porovnání příjmů ze zemědělství s národním průměrem byla celkově propočtena plocha LFA na cca 2 mil. ha zemědělské půdy, což představuje 49 % z celkového zemědělského půdního fondu.

Společným globálním cílem (vizí) je pro tyto oblasti zajistit takový rozvoj multifunkčního zemědělství, který by uvedl do souladu účelový rozměr produkčních a mimoprodukčních funkcí zemědělství, lesnictví a vodního hospodářství se zřetelem na charakter přírodních a sociálně ekonomických podmínek a přispěl k obnovení rovnováhy mezi objemem produkce a kapacitou trhu, k ekologické, kulturní a architektonické ochraně venkovské krajiny a zajistil stabilitu i u těchto oblastí.

Oblasti s méně příznivými podmínkami zahrnují:

- horské oblasti,
- znevýhodněné oblasti s méně příznivými podmínkami,
- malé oblasti ovlivněné specifickými podmínkami.

HORSKÉ OBLASTI

Vymezení horských oblastí

Základem hodnocení byla kritéria nadmořské výšky a svažitosti, případně jejich kombinace. Jsou charakterizovány významným omezením možností pro využívání půdy a vysokými náklady na její obdělávání, protože charakter horského terénu neumožňuje využití běžné mechanizace a vyžaduje speciální stroje a zaří-

zení. Klimatické podmínky jsou drsné, průměrná roční teplota je nižší než 6° C, průměrné roční srážky jsou vyšší než 700 mm.

Horské oblasti v ČR jsou vymezeny následujícími ukazateli:

- nadmořskou výškou nad 800 m, nebo
- svažitostí nad 20 %, nebo
- nadmořskou výškou 600–800 m a svažitostí nad 15 %.

V případě, že území má nadmořskou výšku v rozmezí 550–600 m a svažitost nad 7° a zahrnuje více než 20 % zemědělského půdního fondu obce nebo okresu, je toto území zařazeno do horských oblastí.

Půdní poměry horských oblastí v ČR jsou značně nepříznivé, jedná se převážně o hnědé půdy kyselé, hnědé půdy oglejené, podzolové a glejové, mělké a svažité půdy. Půdy jsou většinou středně hluboké, štěrkovité až kamenité, převážně písčitohlinité. Lesnatost území je často nad 50 % celkové výměry.

Horské oblasti představují v ČR 481 482 ha, to je 11,25 % z celkové výměry zemědělské půdy. Nezaměstnanost v horských oblastech je vyšší než je republikový průměr, 70 % půdního fondu těchto oblastí patří do chráněných oblastí.

Rajonizace horských oblastí

Pro tyto oblasti je charakteristický vysoký podíl trvalých travních porostů, např. Český Krumlov (46,30 %), Prachovice (53,75 %), Klatovy (37,53 %), Jeseník (29,57 %). Vysoké procento zatravnění orientuje zemědělskou výrobu na extenzivní chov skotu, nízká intenzita vede k vysokým výrobním nákladům. Zemědělská výroba zde za poslední tři roky poklesla o 30 % a průměrná ztráta představuje na jeden podnik cca 1 mil. Kč¹.

Vysoké výrobní náklady, přebytek masa a mléka ovlivňuje zpeněžování těchto komodit na trhu. Z tohoto důvodu je potřeba řešit postavení horských oblastí v zemědělství v souvislosti se zvýšením mimoprodukčních funkcí, extenzivním chovem zvířat, levnými výrobními technologiemi a subvenčními podporami, podporou turistického ruchu, rozvojem dřevobráběcího a dřevozpracovatelského průmyslu, nezemědělského

¹ Výběrové šetření podniků na základě grantu NAZV.

a nepotravinářského využití vybraných produktů (řepka, len, apod.).

K okresům se střední nadmořskou výškou 500–600 m, kde svažítost nad 7 % zahrnuje více než 25 % území, patří: Jablonec nad Nisou (63,81 %), Semily (49,63 %), Jihlava (20,69 %), Bruntál (25,91 %), Frýdek-Místek (25,03 %), Vsetín (68,44 %), Šumperk (40,29 %). K okresům s nadmořskou výškou 600–800 m nad mořem a podílem svažítých pozemků nad 5 % patří: Klatovy (6,0 %), Sokolov (6,5 %).

Strategickým cílem pro rozvoj venkova v horských oblastech je zachování horské krajiny se všemi přírodními a kulturně historickými aspekty a udržení osídlení obyvatelstvem s plnohodnotným způsobem života.

ZNEVÝHODNĚNÉ OBLASTI S MĚNĚ PŘÍZNIVÝMI PODMÍNKAMI

Základem hodnocení byla sociálně ekonomická kritéria za účelem rozlišení oblastí s relativně homogenními přírodními podmínkami.

Tyto oblasti jsou charakterizovány vyšším podílem půd s nízkou úrodností a omezenými produkčními možnostmi v souvislosti s celkově nízkou produktivností dané oblasti. Jsou ohroženy především vylidňováním, a to zejména venkovského obyvatelstva závislého na zemědělské činnosti a také vlivem snižující se ekonomické a sociální životaschopnosti regionu.

Kritéria znevýhodněných oblastí podle metodiky EU

V České republice jsou tyto oblasti vymezeny následujícími ukazateli:

- vysokou mírou nezaměstnanosti (vyšší než je průměr EU-15) a mírou hustoty obyvatelstva nižší než 50 % národního průměru;
- negativním populačním vývojem, (úbytek obyvatelstva větší než 0,5 %);
- nízkým hrubým domácím produktem (HDP je menší než 80 % národního průměru);
- nízkými příjmy ze zemědělství (příjmy ze zemědělství jsou nižší než 80 % národního průměru);
- nepříznivou věkovou strukturou.

VIII. Vývoj počtu obyvatelstva – Population development

Typ regionu ¹	Vývoj počtu obyvatel ² 1981–1991				Vývoj počtu obyvatel ² 1991–1998			
	počet obyvatel ³		přírůstek (úbytek) ⁴	% vých. stavu ⁵	počet obyvatel ³		přírůstek (úbytek) ⁴	% vých. stavu ⁵
	1980	1991			1991	1.1.1998		
Převážně venkovské ⁶	0	0	0	0,0	0	0	0	0
Významně venkovské ⁷	7 848 755	7 804 770	–43 985	–0,6	7 804 770	7 812 734	7 964	0,1
Venkovské celkem ⁸	7 848 755	7 804 770	–43 985	–0,6	7 804 770	7 812 734	7 964	0,1
Převážně městské ⁹	2 443 172	2 497 445	54 273	2,2	2 497 445	2 486 391	–11 054	–0,4
ČR celkem ¹⁰	10 291 927	10 302 215	10 288	0,1	10 302 215	10 299 125	–3 090	0,0

Pramen – source: Terúlan 1999

¹ type of region, ² population development in the period, ³ number of population, ⁴ increase (decrease), ⁵ % of the original state, ⁶ predominantly rural, ⁷ significantly rural, ⁸ rural in total, ⁹ predominantly urban, ¹⁰ CR in total

Míra nezaměstnanosti

Průměrná míra nezaměstnanosti k 31. 3. 1999 v České republice je 8,4 %. Ve srovnání s EU (11,3 %) je zatím v ČR průměrná míra nezaměstnanosti menší o 2,9 %. Mezi okresy s vyšší mírou nezaměstnanosti než je průměr EU (tj. 11,3 %) náleží okresy uvedené v tab. VI.

VI. Okresy s nejvyšší mírou nezaměstnanosti – Districts with the highest unemployment rate

Kraj ¹	Okres ²	%	Kraj ¹	Okres ²	%
UL	Chomutov	16,2	BM	Hodonín	12,1
	Litoměřice	12,5		Znojmo	12,9
	Louny	15,7	OC	Přerov	13,3
	Most	16,9	OV	Bruntál	12,2
	Ústí n. Labem	11,9		Frýdek-Místek	12,8
	Teplice	14,0		Karviná	15,5
	Děčín	13,6		Ostrava-město	13,7
JI	Třebíč	12,2			

¹ county, ² district

Hustota obyvatelstva

Mezi okresy s hustotou obyvatelstva nižší než 50 % národního průměru, který je 131 obyvatel/km², tedy s hustotou menší než 65,5 obyv./km², patří okresy uvedené v tab. VII.

VII. Okresy s hustotou nižší než 50 % národního průměru – Districts with population density under 50% of national average

Kraj ¹	Okres ²	ob./km ²⁽²⁾	Kraj ¹	Okres ²	ob./km ²⁽²⁾
SČ	Benešov	59		Klatovy	45
	Rakovník	58		Plzeň-jih	62
CB	Č. Krumlov	37		Plzeň-sever	55
	Jindř. Hradec	48		Tachov	37
	Písek	62	JI	Pelhřimov	57
	Prachatice	37	OC	Jeseník	59
PM	Domažlice	51	OV	Bruntál	64

¹ population per km²

Negativní populační vývoj, úbytek obyvatel větší než 5 %

Metodika Eurostatu používá jako doplňkové kritérium pro vymezování venkovských oblastí populační vývojové trendy. Populační vývoj vyjádřený meziročním indexem změny počtu obyvatelstva v regionu je klasifikován do těchto skupin:

- populační vývoj, kde meziroční index růstu obyvatelstva je větší než 1 %;

– negativní populační vývoj, kde meziroční index poklesu obyvatelstva je větší než 0,5 %;

– stagnující populační vývoj, kde meziroční index se pohybuje v intervalu 0,5–1 %.

Populační vývoj venkovského obyvatelstva vyjadřuje tab. VIII.

Z tab. VIII vyplývá, že ve venkovském regionu byl zastaven negativní populační vývoj v devadesátých letech, naopak tento nepříznivý jev se přenesl do převáž-

IX. Okresy s negativním a pozitivním populačním vývojem v letech 1991–1997 – Districts with positive and negative population development in the period 1991–1997

Územní jednotka ¹		
NUTS 2 (regiony ²)	NUTS 3 (kraje ³)	NUTS 4 (okresy ⁴), přírůstek (úbytek) obyvatel v % ⁵
Praha Hl.m.	Praha	
Střední Čechy	Středočeský	Praha-východ (-0,3), Beroun (-0,7), Příbram (-1,1), Kutná Hora (-1,4), Nymburk (-1,6), Kolin (-2,1), Benešov (-2,3), Rakovník (-2,4) Praha-západ (1,7), Kladno (0,5), Mělník (0,5), Mladá Boleslav (0,5)
Jihozápad	Budějovický	Tábor (-0,8), Písek (-1,9), Strakonice (-2,1) Český Krumlov (3,0), České Budějovice (2,6), Jindřichův Hradec (0,9), Prácheň (0,8)
	Plzeňský	Domažlice (-0,7), Rokycany (-1,0), Plzeň-jih (-1,1), Klatovy (-1,3), Plzeň-město (-2,1) Tachov (2,5), Plzeň-sever (0,2)
Severozápad	Karlovarský	Sokolov (2,5), Cheb (0,3), Karlovy Vary (0,3)
	Ústecký	Most (-0,4), Louny (-1,0) Chomutov (1,1), Teplice (0,5), Ústí nad Labem (0,3), Děčín (0,2), Litoměřice (0,2)
Severovýchod	Liberecký	Česká Lípa (3,0), Jablonec nad Nisou (0,6), Liberec (0,2), Semily (0,0)
	Královéhradecký	Hradec Králové (-0,3), Jičín (-1,0) Náchod (0,7), Rychnov nad Kněžnou (0,4), Trutnov (0,2)
	Pardubický	Chrudim (-0,4), Pardubice (-0,4) Ústí nad Orlicí (1,5), Svitavy (0,0)
Jihovýchod	Jihlavský	Havlíčkův Brod (-0,3), Pelhřimov (-0,6) Žďár nad Sázavou (0,8), Jihlava (0,6), Třebíč (0,5)
	Brněnský	Brno-město (-0,6) Břeclav (1,1), Brno-venkov (0,9), Znojmo (0,6), Hodonín (0,4), Blansko (0,2), Vyškov (0,1)
Střední Morava	Olomoucký	Přerov (-0,6), Prostějov (-1,6) Olomouc (1,1), Šumperk (0,9), Jeseník (0,5)
	Zlínský	Zlín (-0,1) Vsetín (1,0), Kroměříž (0,7), Uherské Hradiště (0,3)
Ostravsko	Ostravský	

Pramen – source: Terplan 1999

¹ regional unit, ² region, ³ counties, ⁴ districts, ⁵ population increase (decrease) in %
division of the regional unit see tab. II

ně městských regionů. Je však třeba vnímat důsledky tohoto vývoje u strukturálních změn v počtu obcí, kdy zejména v malých obcích pokračuje negativní populační vývoj.

Zatímco v 80. letech žilo 60 % obyvatel v obcích s pozitivním populačním vývojem, 6 % v obcích stagnujících a jen třetina (34 %) žila v obcích opoždujících se, pak v 90. letech naopak polovina obyvatel (49,3 %) žije v obcích opoždujících se, 20 % v obcích stagnujících a jen necelá třetina (31,2 %) v obcích dynamických (tab. IX).

Úroveň hrubého domácího produktu

Národní průměr ČR (HDP) činil v roce 1996 celkem 131 tis. Kč na 1 obyvatele, tj. 58,7 % úrovně EU-15. Všechny regiony NUTS 2 i kraje mimo hl.m. Prahu nedosahují úrovně 60 % EU (nejvíce Plzeňský kraj a region Jihozápad 59,2 % a 56,5 %, nejméně Střední Čechy a Střední Morava 46,0 %, resp. 48,0 % úrovně EU). Hrubý domácí produkt na úrovni NUTS 4 – okresy – ČSÚ nesleduje, proto jsou použity přepočty Terplanu z Regionální odvětvové analýzy pro RDP ČR.

Nízké příjmy ze zemědělství

Za okresy s nízkými příjmy ze zemědělství budou považovány takové okresy, kde průměrný příjem ze zemědělství je nižší než 80 % národního průměru. Národní průměr ČR v roce 1997 činil 10 698 Kč na jednoho pracovníka měsíčně, příjmy ze zemědělství v roce 1997 činily 8 583 Kč, což je 80,23 % národního průměru.

Okresy, které nedosahují 80 % národního průměru, ukazují tab. X.

Nepříznivá věková struktura

Věková struktura je podle metodiky OECD definována indexem: počet obyvatel ve věku 15–19 na počet obyvatel 60–64. Tento ukazatel má posoudit, do jaké míry skupina obyvatel nastupující do produktivního věku je schopna nahradit skupinu obyvatel opouštějící produktivní věk. Výraznější demografický tlak na trhu práce v nejbližších letech (přebytek mládeže nastupující na pracovní trh nad počtem osob odcházejících do důchodu, vyjádřený indexem věkových skupin), vyšší o 10 % než je průměr ČR, vykazují okresy, které jsou uvedeny v tab. XI.

X. Okresy s nízkými příjmy ze zemědělství – Districts with low income from agriculture*

Kraj ¹	Okres ²	%	Kraj ¹	Okres ²	%	Kraj ¹	Okres ²	%
SČ	Benešov	75,70	HK	Trutnov	69,88	OC	Znojmo	77,94
	Kutná Hora	79,82		Chrudim	79,99		Jeseník	75,66
	Rakovník	77,75		Svitavy	79,48		Prostějov	79,78
CB	Prachatice	78,46	JI	Havl. Brod	75,35	ZL	Přerov	78,22
	Strakonice	79,90		Jihlava	79,30		Kroměříž	78,85
KV	Karlovy Vary	73,42		Pelhřimov	78,43	OV	Vsetín	77,59
	Sokolov	73,42		Třebíč	79,86		Bruntál	75,00
LI	Česká Lípa	76,40	BM	Žďár n. Sáz.	75,69		Opava	79,08
	Liberec	78,94		Blansko	70,01			
UL	Děčín	71,60		Břeclav	70,39			

* nižší než 80 % národního průměru – under 80% of the national average

¹counties, ²districts

XI. Okresy s nepříznivou věkovou strukturou obyvatel – Districts with unfavourable population age structure

Kraj ¹	Okres ²	Index	Kraj ¹	Okres ²	Index	Kraj ¹	Okres ²	Index
CB	Č. Krumlov	159	HK	Rychnov n. Kn.	143	OC	Vyškov	142
	Jindř. Hradec	143		Chrudim	140		Znojmo	155
	Prachatice	148		Svitavy	142		Jeseník	152
PM	Tachov	158	JI	Ústí n. Orlicí	148	OV	Šumperk	142
KV	Sokolov	144		Třebíč	157		Bruntál	162
UL	Chomutov	154	BM	Žďár n. Sáz.	145		Nový Jičín	152
	Louny	141		Břeclav	147			
LI	Česká Lípa	173		Hodonín	141			

Index = počet obyvatel ve věku 15–19 na počet obyvatel 60–64 roků – index = number of inhabitants between 15–19 years of age to number of inhabitants between 60–64 years of age

¹counties, ²districts

XII. Oblasti s méně výhodnými podmínkami podle údajů z roku 1999 – Less favoured areas according to the 1999 data

Kraj ¹	Okres ²	Nezaměstnanost > EU (11,3 %) ³	Hustota obyvatelstva < 65,5 ⁴	HDP ⁵ < 75 % ČR	Příjmy v zem. < 80 % ČR ⁶	Index věkové struktury > 110 % ČR ⁷	Populační vývoj < -0,5 ⁸
Ústecký	Děčín	13,6 (14,1)			71,6		
	Chomutov	16,2 (17,9)				154	
	Litoměřice	12,5 (13,4)					
	Louny	15,7 (17,5)		74,5		141	-1
	Most	16,9 (20,0)					
	Teplice	14 (15,7)					
	Ústí nad Labem	11,9 (13,7)					
Jihlavský	Havlíčkův Brod				75,35		
	Jihlava		57		79,3		
	Pelhřimov				78,43		-0,6
	Třebíč	12,2 (13,4)			79,86	157	
	Žďár nad Sázavou			74,5	75,69	145	
Brněnský	Blansko				70,01		-0,6
	Brno-město			65,5			
	Brno-venkov				70,39	147	
	Břeclav					141	
	Hodonín	12,1 (13,5)		65,5		142	
	Vyškov					155	
	Znojmo	12,9 (13,9)			77,94		
Olomoucký	Jeseník	(13)	59		75,66	152	
	Olomouc	(12,1)					
	Prostějov			74,7	79,78		-1,6
	Přerov	13,3 (14,5)			78,22		-0,6
	Šumperk	(12,1)				142	
Ostravský	Bruntál	12,2 (15,6)	64	73,4	75	162	
	Frýdek-Místek	12,8 (14,8)					
	Karviná	15,5 (18,2)					
	Nový Jičín	(12,2)		71		152	
	Opava				79,8		
	Ostrava-město	13,7 (15,9)					
Středočeský	Benešov		59	74,3	75,7		-2
	Beroun						-0,7
	Kladno			71,2			
	Kolín			74,3			-2,1
	Kutná Hora	(11,3)		71,6	79,82		-1
	Nymburk						-1,6
	Praha-západ			70,2			
	Příbram						-1,1
	Rakovník		58		77,75		-2,4
Č. Budějovický	Český Krumlov		37			159	
	Jindřichův Hradec		48			143	
	Písek		62				-1,9
	Prachatice		37		78,46	148	
	Strakonice				79,9		-2,1
	Tábor						-0,8
Plzeňský	Domažlice		51				-0,7
	Klatovy		45				-1,3
	Plzeň-jih		62	66			-1,1
	Plzeň-město						-2,1
	Plzeň-sever		55	65,3			

Kraj ¹	Okres ²	Nezaměstnanost > EU (11,3 %) ³	Hustota obyvatelstva < 65,5 ⁴	HDP ⁵ < 75 % ČR	Příjmy v zem. < 80 % ČR ⁶	Index věkové struktury > 110 % ČR ⁷	Populační vývoj < -0,5 ⁸
Plzeňský	Rokycany						-1
	Tachov		37			158	
Zlínský	Kroměříž			68,1	78,85		
	Uherské Hradiště			67,8			
	Vsetín			70,2	77,59		
Karlovarský	Karlovy Vary				73,42		
	Sokolov				73,42	144	
Liberecký	Česká Lípa				76,4	173	
	Liberec				78,94		
Hradec Králové	Jičín						-1
Pardubický	Rychnov nad Kněžnou					143	
	Trutnov				69,88		
	Chrudim				79,99	140,	
	Svitavy	(11,6)			79,48	142	
	Ústí nad Orlicí					148	

Pramen – source: Terplán, a. s. 1999

¹county, ²district, ³unemployment rate > EU (11.3%), ⁴population density < 65.5%, ⁵GDP < 75% of the CR average, ⁶income in agriculture < 80% of the CR average, ⁷age structure index > 110% of the CR average, ⁸population development < -0.5
division of the regional unit see tab. II

Strategickým cílem u znevýhodněných oblastí s méně příznivými podmínkami (tab. XII) je restrukturalizace a diverzifikace výroby, zlepšení ekonomické a sociální situace v těchto regionech a stabilizace osídlení.

ZÁVĚR

Vymezení venkovských regionů v České republice vychází z metodiky OECD a Eurostatu. Venkovské oblasti jsou vymezeny jako obce, kde hustota obyvatel je menší než 100 obyvatel na km². Z celkového počtu obyvatel ČR žije ve venkovských oblastech 2 299 093 obyvatel, což představuje 22,3 %.

Demografická situace České republiky vykazuje rozdíly mezi hustotou osídlení v městských regionech (411 obyvatel na km²) a venkovských regionech (méně než 100 obyvatel na km²). V jednotlivých regionech lze sledovat rozdíly v hustotě obyvatelstva, ale i v mnoha jiných aspektech. Ve venkovských regionech, zejména v malých obcích, lze sledovat nepříznivé trendy jako snižující se porodnost, stárnutí populace a negativní migraci. Ve venkovských regionech v průměru byl sice v devadesátých letech zastaven negativní populační vývoj, naopak tento nepříznivý jev se přenesl do převážně městských regionů. Je však třeba vnímat různou situaci obcí ve sledovaných regionech, kdy ze-

jména u malých obcí pokračuje negativní populační vývoj. Zatímco v 80. letech žilo 60 % obyvatel v obcích s pozitivním populačním vývojem, 6 % v obcích stagnujících a jen třetina (34 %) žila v obcích opoždujících se, pak v 90. letech naopak polovina obyvatel (49,3 %) žije v obcích opoždujících se, 20 % v obcích stagnujících a jen necelá třetina (31,2 %) v obcích s dynamickým vývojem.

LITERATURA

- Terplan a.s. (1999): Porovnání českých a evropských ukazatelů a politiky rozvoje venkova.
Hrabánková M. (1999): Strukturální fondy. Program SAPARD.
Usnesení vlády ČR č.40/1999 o zabezpečení přípravy pro využití strukturálních fondů.
Nařízení Rady (ES) 1268/99 o podpoře Společenství v předstupu pro zemědělství a rozvoj venkova v kandidátských zemích střední a východní Evropy a jeho prováděcí Nařízení Komise (ES) č. 2759/99.
Nařízení Rady (ES) 1266/99 o koordinaci pomoci kandidátským zemím v rámci předstupu strategie.

Došlo 9. 9. 2000

Kontaktní adresa:

Prof. Ing. František Střelec, CSc., Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Branišovská 31, 370 05 České Budějovice, Česká republika, e-mail: strelec@jcu.cz

KONKURENCIESCHOPNOSŤ SLOVENSKEHO MLIEKARENSKÉHO PRIEMYSLU V PROCESE PRÍPRAVY PRE VSTUP DO EÚ

COMPETITIVENESS OF THE SLOVAK MILK INDUSTRY IN THE EU PRE-ACCESSION PERIOD

L. Nagyová

Slovak University of Agriculture, Nitra, Slovak Republic

ABSTRACT: Evaluation of the Slovak food products competitiveness is very important in the pre-accession period of Slovakia into the European structures. Analysis of the present situation of milk industry in Slovakia and calculation of selected indices enabling to evaluate competitiveness of milk industry products point at the positive foreign trade balance regarding the items of milk and milk products, comparative advantage as well as low competitiveness at the CEFTA and EU markets. In the final part of the paper, there are described the perspective areas from viewpoint of further restructualisation.

Key words: competitiveness, milk industry, milk and milk products, market, export, import, competitive advantages, restructualisation

ABSTRAKT: Posúdenie konkurencieschopnosti slovenských potravinárskych výrobkov má mimoriadny význam v predstupu do európskych štruktúr. Analýza súčasného stavu mliekarenského priemyslu na Slovensku a výpočet vybraných ukazovateľov umožňujúcich posudzovať konkurencieschopnosť výrobkov mliekarenského priemyslu poukázali na kladné saldo v zahraničnom obchode s mliekom a mliečnymi výrobkami, komparatívne výhody, ako aj ich nízku konkurencieschopnosť na trhoch CEFTA a EÚ. V závere príspevku sú načrtnuté oblasti, v ktorých reštrukturalizácia tohto odvetvia bude pokračovať.

Kľúčové slová: konkurencieschopnosť, mliekarenský priemysel, mlieko a mliečne výrobky, trh, export, import, konkurenčné výhody, reštrukturalizácia

ÚVOD

Integračné a globalizačné procesy vo svete a v Európe, do ktorých sa Slovenská republika zapája, vyžadujú zdynamizovanie kapitálových investícií, aktivizovanie vedecko-technického potenciálu a zapojenie podnikateľskej sféry do procesu vytvárania nadnárodných korporácií, cieľavedomé zameranie sa na štátnu podporu exportu progresívnych odvetví a komodít (úverovej, daňovej a colnej politiky), ako aj dobudovanie systému profesionálnych inštitucionálnych organizácií v oblasti exportu agrokomodít.

K prioritám slovenskej vlády patrí európska integrácia. Podľa expertov EÚ, ale aj odborníkov samotných krajín uchádzajúcich sa o členstvo v EÚ, bude agropotravinársky sektor zvlášť citlivou a komplikovanou kapitolou v priebehu vyjednávania.

Aj keď niektoré ukazovatele, ku ktorým možno zaradiť veľkosť a štruktúru poľnohospodárskych podnikov, podiel pôdy na jednu pracovnú silu (20 ha v SR, resp. 19,2 ha v EÚ), ako aj podiel poľnohospodárstva

na hrubom domácom produkte 4,4 % (v roku 1998) a potravinárstva 4 % korešpondujú s úrovňou v EÚ, ukazovatele v chove hovädzieho dobytku však zaostávajú nielen za úrovňou v EÚ, ale aj v krajinách CEFTA.

Hustotou hovädzieho dobytku 369 kusov a kráv 139 kusov na 1 000 ha p.p. sa SR zaraďuje za Slovinsko, Českú republiku a Poľsko. Ukazovatele úžitkovosti hovädzieho dobytku (priemerná porážková hmotnosť 236 kg/rok) a kráv (ročná dojivosť 3 970 l) sú podstatne nižšie ako v EÚ (314 kg/rok, resp. 5 600 l/rok na dojnicu) a z krajín CEFTA zaostávajú za Českou republikou a Maďarskom. Ceny vstupov poľnohospodárskych výrobkov a spotrebiteľské ceny potravín v EÚ zaznamenali rovnovážny vývoj (ceny mlieka v roku 1997 boli 297 Euro/t). Na rozdiel od EÚ v krajinách CEFTA pretrvávajú tendencie rozširovania cenových nožníc. V roku 1997 sa ceny mlieka v Slovenskej republike pohybovali na úrovni 191 Euro/t, Poľsku 150 Euro/t, Českej republike 193 Euro/t a Maďarsku 214 Euro/t. Najvyššie boli v Rumunsku (275 Euro/t) a Slovinsku (267 Euro/t).

Nízka úžitkovosť v chove HD a nízka úroveň cien mlieka spôsobili, že Slovensko patrí medzi krajiny s najnižšou pridanou hodnotou.

LITERÁRNY PREHĽAD

Agropotravinársky rezort tak isto ako aj ostatné odvetvia národného hospodárstva sa pripravuje na začlenenie do hospodárskych štruktúr Európskej únie. Tento vstup je však spojený s mnohými výraznými zmenami, ktoré sa musia premietnuť do podnikateľského správania agropotravinárskych subjektov.

Pokles stavov hospodárskych zvierat, a tým aj hovädzieho dobytku, treba podľa Murgaša (1998) vnímať ako zákonitý proces vyrovnávania ponuky a dopytu na trhu. Za nedostatok však možno považovať nevyužitie možnosti dôslednejšej negatívnej selekcie podľa úžitkovosti a dosiahnutie vyššej dynamiky vývoja a vyššej konkurencieschopnosti. Ižáková (1998) poukazuje na nerentabilný chov hovädzieho dobytku, ale rentabilitu výroby mlieka vzhľadom na úžitkovosť a prémie poskytované za kvalitu. Príčiny tohto stavu vidí vo výrobe a odbyte, ako aj trhu s mliekom a mliečnymi výrobkami. Ižáková (1999) zároveň zdôrazňuje, že slovenský potravinársky priemysel sa nachádza ešte vo fáze hľadania svojej pozície na domácich i zahraničných trhoch s potravinami. Rozdielne tendencie v porovnaní s vyspelými krajinami v neprospech slovenského agropotravinárskeho priemyslu oprávňujú konštatovať, že bez ďalších investícií do modernizácie a reštrukturalizácie potravinárskeho priemyslu nie je možné očakávať zvyšujúcu sa konkurenčnú pozíciu v porovnaní s vyspelým potravinárskym priemyslom Európskej únie v čase vstupu do EÚ.

Rozhodujúcim ukazovateľom pre posúdenie ekonomickej efektívnosti mlieka sú podľa Hudáka (2000) vlastné náklady na jednotku produkcie. Preto súčasní výrobcovia mlieka musia pružne reagovať na meniace sa ekonomické prostredie. Narastajúca konkurencia núti podnikateľov neustále zlepšovať výrobu a predaj produkcie, kalkulovať s nižšími nákladmi ako konkurencia a inovovať formy predaja.

Vlastné náklady zaznamenali stúpajúci trend pri výrobe mlieka a práve vysoká nákladovosť (7,80–9,79 Sk/l) je jednou z príčin súčasného nepriaznivého stavu.

Výraznejšie rozdiely v nákladovosti výroby mlieka sú nielen medzi výrobnými oblasťami, ale najmä medzi podnikateľskými subjektami, ktoré hospodária v rovnakých výrobných podmienkach.

Priemerné ceny u surového kravského mlieka sa zvýšili. Od 1. januára 1998 sa zvýšila pevná cena u mlieka štandardnej kvality na 7,75 Sk/l a od 1. januára 2000 na 8,45 Sk/l.

Nákup surového kravského mlieka zaradeného do Q a I. triedy predstavuje 85,6 %.

Medzi najzávažnejšie úlohy, ktoré musí agropotravinársky sektor podľa Koncoša (2000) riešiť, je aj po-

silnenie jeho marketingovej infraštruktúry a vytvorenie spoľahlivého systému speňažovania poľnohospodárskej produkcie a nákupu vstupov, vytváranie nákupných a odbytových združení. Aby jednotlivé podnikateľské subjekty mohli obstať v podmienkach superkonkurencie a globalizácie, je potrebné vedieť uplatňovať nové prístupy k meraniu konkurencieschopnosti, výkonnosti a úspešnosti podnikateľskej činnosti (Hambáľková 2000).

Realizačné podmienky na medzinárodných trhoch oproti domácejmu prostrediu sú oveľa náročnejšie, nakoľko sa tu stretávajú produkty viacerých krajín a každá z nich hľadá všetky možnosti na ich čo najúspešnejšiu realizáciu. Viacerí protagonisti nových ekonomických teórií, uvádza Hambáľková (2000), odporúčajú prejsť od využívania komparatívnych výhod do využívania konkurenčných schopností jednotlivých krajín, ktoré musia odražať takú koncepciu konkurencie, ktorá zahŕňa popri segmentácii aj segmentáciu technológií a ekonomík. Preto treba vychádzať z analýzy konkurenčných schopností krajiny, ktorá zahŕňa tieto štyri ťažiskové faktory:

- faktor podmienok – charakter a príprava pracovnej sily, infraštruktúry a ostatných domácich rozvojových zdrojov,
- faktor existencie príbuzných a podporných konkurencieschopných odvetví,
- faktor firemnej stratégie, štruktúry a súťaženia, podmienky, za ktorých je krajina riadená a aké podmienky sú vytvorené pre rozvoj konkurenčného súťaženia na domácom trhu,
- faktor šírky a štruktúry dopytu na zahraničných trhoch.

MATERIÁL A METÓDA

Podmienky predaja mlieka a mliečnych výrobkov na zahraničných, ale aj domácom trhu sú stále tvrdšie a náročnejšie vzhľadom na neustále silnejúcu domácu a zahraničnú konkurenciu.

Posúdenie vybraných ukazovateľov konkurencieschopnosti umožňuje vytypovať tie výrobky, ktoré majú komparatívnu výhodu, resp. ich možno považovať za konkurencieschopné na trhoch CEFTA a EÚ.

Faktografické údaje boli získané z prehľadov Štatistického úradu SR, správ Ministerstva pôdohospodárstva SR a VÚEPP v Bratislave, ako aj publikovaných materiálov. Časový horizont spadá do rokov 1989–1990, resp. 1997–1999.

Základnou metódou prieskumu bola analýza, syntéza, komparácia. Pre porovnanie súčasnej situácie s rokom 1997 bol použitý výpočet indexov rastu.

Aj napriek existencii veľkého množstva ukazovateľov umožňujúcich posúdenie konkurencieschopnosti mlieka a mliečnych výrobkov bol použitý výpočet ukazovateľa RCA (koeficient komparatívnych výhod) a ukazovateľa pokrytia dovozu vývozom.

VÝSLEDKY A DISKUSIA

V budúcnosti sa predpokladá, že celková produkcia mlieka vo svete bude mať rastúcu tendenciu. V krajinách EÚ, USA, Kanade, Japonsku, Nórsku a Švajčiarsku sa nezaznamenávajú v produkcii výrazné výkyvy, nakoľko vychádzajú zo stratégie orientovanej na zamedzenie nadprodukcie mlieka. 4% nárast produkcie mlieka sa očakáva v Austrálii, 1% v Novom Zélande a 2% zvýšenie mliečnych kvót v krajinách EÚ. Pozitívne možno hodnotiť zvyšujúcu sa spotrebu syrov (cca o 2 % ročne), stabilizovanú spotrebu masla a plnotučného sušeného mlieka.

Prijateľná cenová úroveň mlieka a mliečnych výrobkov sa dosahuje systémom intervenčných cien, cieľovými cenami, colnými opatreniami, exportnými dotáciami, garantovaným nákupom, skladovaním masla a nízkotučného sušeného mlieka.

Vo väčšine z kandidujúcich krajín o členstvo v EÚ je produkcia mlieka väčšia ako spotreba. Predpokladá sa pokles nadbytku mlieka okrem Poľska. Výroba mlieka mierne stúpa v Ruskej federácii a na Ukajine. V rozvojových krajinách sa očakáva rast produkcie mlieka v Ázii a v Latinskej Amerike.

Vo svete sa z celkovej výroby mlieka spracúva 20 % na konzumné mlieko, 25 % na maslo a 40–60 % na syry. V priemyselnom spracovaní sa zvyšuje produkcia mliečnych výrobkov s dlhšou trvanlivosťou a probiotických fermentovaných výrobkov.

Ročná spotreba mlieka a mliečnych výrobkov na Slovensku sa už niekoľko rokov pohybuje na úrovni 160 kg na obyvateľa, čo je takmer o 60 kg menej ako lekární odporúčaná dávka a takmer o 90 kg menej ako úroveň v roku 1989 (tab. I).

Nákup surového kravského mlieka domácimi spracovateľskými podnikmi predstavoval v roku 1999 902,5 mil. l, čo je v porovnaní s rokom 1998 pokles o 12 mil. l (tab. II). Celostátna kvóta (944 mil. l) bola splnená na 95,6 %. Z hľadiska kvantitatívnych parametrov dodaného mlieka dosiahol priemernú tukovosť 3,72 %, obsah bielkovín 31,91 g/l, v Q triede bolo zaradených 41,24 % produkcie, norme nevyhovelo 3,29 % z celkového nakúpeného mlieka.

V mliekarenskom priemysle aj napriek odporúčaniam expertov EÚ (4–6 priemyselných mliekarní s ka-

I. Spotreba mlieka a mliečnych výrobkov na obyvateľa a rok v SR (kg) – Milk and milk products consumption per capita and year in SR (kg)

Komodita ¹	1997	1998	1999	Index rastu 99/97 (%) ²
Konzumné mlieko ³	75,8	77,9	78,3	103,30
Syry spolu ⁴	6,3	6,1	6,8	107,94
Mliečne konzervy ⁵	1,4	1,4	1,4	100,00
Tvaroh ⁶	2,0	2,1	2,1	105,00
Maslo ⁷	2,9	3,1	3,1	106,90
Spotreba celkom ⁸	161,8	162,5	163,3	100,93
Priemerný počet obyv. (tis.) ⁹	5 383,2	5 390,7	5 399,0	100,29

Prameň – source: ŠÚ a vlastné výpočty – Statistical Office and own computations

¹commodity, ²index of growth 1999/1997 in %, ³milk for direct consumption, ⁴cheese together, ⁵canned milk, ⁶curd, ⁷butter, ⁸consumption in total, ⁹average population (ths)

pacitou denného spracovania nad 150–200 tis. l mlieka a 5–10 menších špecializovaných mliekarní) produkciu zabezpečuje 25 priemyselných mliekarní, 15 s počtom pracovníkov nad 20 a ďalších 36 malovýrobných podnikov s priemernou využitelnosťou výrobných kapacít 94,8 % u prírodných a ostatných syrov, 66,2 % u konzumného mlieka, 35,8 % u masla. Nedostatočne rozvinutý trh a uplatňovanie pevnej ceny mlieka negatívne vplývajú na zníženie počtu mliekarenských podnikov s nízkou výkonnosťou.

Napriek stagnujúcej celkovej spotrebe mlieka a mliečnych výrobkov sa spotreba aj výroba kyslomliečnych výrobkov každým rokom zvyšuje. V roku 1999 bol zaznamenaný nárast o 24,14 % v porovnaní s predchádzajúcim rokom a v roku 1999 sa ich vyrobilo o 2,9 mil. l viac ako v roku 1989 (tab. III).

Z hľadiska zahraničného obchodu (tab. IV) patrí mliekarenský priemysel k odborom znižujúcim záporné saldo (a to aj v dôsledku exportných dotácií) s najvyšším podielom (18 %) na celkovom potravinárskom dovoze.

Aj napriek tomu, že zahraničný obchod SR s agro-potravinárskymi komoditami vykazuje už niekoľko ro-

II. Vybrané ukazovatele v chove dojníc – Selected indices of milk cows breeding

	Priemerný počet dojníc ¹		Priemerná ročná dojnosť ²		Výroba mlieka ³		Nákup mlieka spracovateľmi ⁴	
	tis. ks ⁵	index (%)	l	index (%)	mil. l ⁶	index (%)	mil. l	index (%)
1990	549	100,00	3 536	100,00	1 920	100,00	1 680	100,00
1997	310	56,47	3 604	101,92	1 116	58,13	898	53,45
1998	288	52,46	3 970	112,27	1 142	56,48	914	54,40
1999	262	47,72	4 170	117,93	1 093	56,93	902	53,69

Prameň – source: ŠÚ SR a vlastné výpočty – Statistical Office and own computations
index: 1990 = 100

¹average number of cows, ²average yearly milk yield, ³milk production, ⁴purchase of milk by processors, ⁵ths heads, ⁶mill. litres

III. Vývoj výroby mlieka a mliečnych výrobkov v SR – Milk and milk products production development in SR

Komodita ¹		1997	1998	1999	Index rastu ² (%)
Konzumné mlieko ³	mil. t ¹¹	386	406	410	106,22
Syry: prírodné ⁴	tis. t ¹²	31,0	32,0	33,0	106,45
tavené ⁵	tis. t ¹²	12,4	12,0	11,6	93,55
Maslo ⁶	tis. t ¹²	14,5	16,5	16,3	112,41
Tvaroh ⁷	tis. t ¹²	10,0	12,2	13,0	130,00
Smotana ⁸	tis. t ¹²	21,0	22,5	23,0	109,52
Kyslomliečne výrobky ⁹	tis. t ¹²	29,0	34,4	36,0	124,14
Sušené mlieko ¹⁰	tis. t ¹²	13,2	16,4	17,0	128,79

Prameň – source: VÚEPP – Situačná a výhľadová správa „Mlieko“ a vlastné výpočty – Research Institute of Food Industry Economics – Situation and Outlook Report “Milk” and own computations

¹commodity, ²index of growth in %, ³milk for direct consumption, ⁴cheese: natural, ⁵processed, ⁶butter, ⁷curd, ⁸cream, ⁹sour milk products, ¹⁰evaporated milk, ¹¹mill. litres, ¹²tht ton

IV. Dovoz, vývoz a saldo zahraničného obchodu v prepočte na mlieko – Import, export and balance of foreign trade in re-calculation to the milk base

	Prepočet na mlieko v tis. l ¹				Prepočet na mlieko v tis. Sk ²			
	1997	1998	1999	index (%)	1997	1998	1999	index (%)
Dovoz spolu ³ (0401-0406)	64 299	60 978	61 986	96,4	708 573	782 343	940 946	132,79
Vývoz spolu ⁴ (0401-0406)	195 396	213 790	219 192	112,18	1 395 145	1 510 361	1 721 888	123,42
Saldo ⁵	131 097	152 812	157 206	119,92	686 572	728 018	780 942	113,75

Prameň – source: Colná štatistika, MP SR a vlastné výpočty – Customs Statistics, Ministry of Agriculture of SR and own computations

¹re-calculation to the milk base in this litres, ²re-calculation to the milk base in this SK, ³total import, ⁴total export, ⁵balance

kov záporné saldo obchodnej bilancie, možno konštatovať, že práve mliekarenský priemysel je tým odvetvím, ktoré vykazuje v poslednom období kladné saldo. V roku 1997 predstavovalo kladné saldo 686,5 mil. Sk, v roku 1998 sa zvýšilo o 41,5 mil. Sk a v roku 1999 dosiahlo úroveň 782 mil. Sk, čo je v porovnaní s rokom 1997 rast o 13,91 %.

Dovoz mliečnych výrobkov v prepočte na mlieko sa v roku 1999 znížil o 3,60 %, ale v hodnotovom vyjadrení vzrástol o 32,79 %. Znížil sa pri položkách sušené a zahustené mlieko, tekuté mlieko, syry a tvaroh a zvýšil sa u kyslomliečnych výrobkov, masla a srvátok.

Vývoz v prepočte na mlieko sa zvýšil o 12,18 %, t.j. o 23 796 tis. l a v peňažnom vyjadrení o 23,42 %. Na zvýšenom vývoze sa oproti roku 1998 a 1997 podieľalo hlavne tekuté mlieko, srvátka, kyslomliečne výrobky, maslo, syry a tvaroh.

V roku 1999 sa výrazne prehĺbilo záporné saldo s Českou republikou pri kyslomliečnych výrobkoch.

Konkurencieschopnosť je determinovaná prírodnými faktormi spojenými s environmentálnymi podmienkami, technickými a inštitucionálnymi faktormi, ktoré sa týkajú technologickej a inštitucionálnej kapacity. Sú spojené s výrobou, transformáciou, skladovaním, dopravou, distribúciou a predajom produktov a ekonomickými faktormi, ktoré pozitívne alebo negatívne ovplyvňujú ceny faktorov a produktov v danej krajine alebo regióne (Lucas 1999). Možno ju posudzovať

z rôznych hľadísk. Správa svetového ekonomického fóra hodnotí 157 ukazovateľov a v Európskej únii sa ich sleduje až 113. Jedným z najdôležitejších z hľadiska redukcie národných vládnych zásahov do medzinárodného obchodu je ukazovateľ komparatívnych výhod. Jeho použitie je však obmedzené. Komparatívne výhody kvantifikoval Balassa (1977) pomocou koeficientu prejavenej komparatívnych výhod (RCA). Doplnujúcou mierou, ktorá pokrýva export aj import, je index čistého exportu.

Výsledok hodnotenia konkurencieschopnosti však platí často len zo strednodobého hľadiska. Z dlhodobého hľadiska sa táto výhoda môže zmeniť. Konkurencieschopnosť môžu ovplyvňovať vlastnicke vzťahy k pôde, nájomná práca alebo spôsoby financovania kapitálu. Pre udržanie konkurencieschopnosti z dlhodobého hľadiska sú potrebné štrukturálne zmeny.

Analýza schopnosti produktov slovenského mliekarenského priemyslu vstúpiť na zahraničné trhy a posúdenie ich stability v obchodnej výmene poukázali na veľmi nízke percento umiestnenia týchto výrobkov na trhoch krajín CEFTA a EÚ v rokoch 1997 a 1998.

Mlieko a mliečne výrobky patria medzi vysoko nekonkurenčné výrobky v obchode s krajinami CEFTA. Pokles konkurencieschopnosti bol zaznamenaný u syrov.

V obchode s krajinami EÚ medzi konkurencieschopné potravinárske výrobky možno zaradiť zahustené

mlieko, smotanu, srvátku, maslo a syry a nekonkurenčné nezahustené mlieko. Uskutočnená analýza zahraničného obchodu pomocou koeficientu RCA poukázala na to, že podskupina 0403 dosiahla v roku 1999 zápornú hodnotu a nedosahuje komparatívne výhody v porovnaní s krajinami, s ktorými SR obchoduje. Najvyššia kladná hodnota (2,20) bola zaznamenaná u podskupiny 0405 (maslo), nasleduje podskupina mlieko a smotana, mlieko sušené (1,80), resp. syry a tvaroh (0406 a 0401).

Koeficient pokrytia dovozu vývozom, ktorý vyjadruje podiel realizovaného vývozu a dovozu vybraného mliečného výrobku, dosiahol v roku 1999 u mlieka (0401) hodnotu 4,12, u podskupiny 0402 (mlieko sušené) 3,21, u jogurtov a ostatných kyslomliečnych výrobkov (0403) 0,07, u 0404 0,95, u podskupiny maslo (0405) 4,83 a syrov a tvarohu (0406) 3,00.

Konkurencieschopnosť domáceho potravinárskeho priemyslu posudzovaná pracovníkmi VÚEPP v Bratislave prostredníctvom ekonomických aspektov konkurencieschopnosti, technicko-technologickej konkurencieschopnosti, ako aj z hľadiska kvality a uplatniteľnosti na zahraničných trhoch, poukázala na zrovnateľnosť niektorých exportujúcich mliekarenských podnikov s európskou úrovňou. Charakteristickým znakom je však malá koncentrácia podnikov mliekarenského priemyslu. Kontrola kvality potravín poukázala na výrazný pokles porušenia kvality a výskytu cudzorodých látok. Väčšina potravinárskych výrobkov spĺňa kvalitatívne podmienky konkurencieschopnosti v oblasti senzorických, analytických a nutričných ukazovateľov, zaostáva však pri hodnotení nákladovosti a cien. Z hľadiska ekonomického je konkurencieschopná výroba jogurtov a syrov.

ZÁVER

Súčasná situácia v slovenskom potravinárskom priemysle poukazuje na potrebu bezodkladných opatrení zameraných na zvýšenie konkurenčnej schopnosti, jeho dynamizácie a pokračujúcu koncentráciu. Obdobne ako v iných výrobných odvetviach aj v mliekarenskom priemysle dochádza postupne k zániku niektorých kapacít a k rozširovaniu podnikov zabezpečujúcich koncentráciu.

Z hľadiska vyššej ekonomickej efektívnosti a úrovne cien zabezpečujúcej ich konkurencieschopnosť na trhu je nevyhnutné pokračovať v procese koncentrácie mliekarenského priemyslu, ktorá je však spojená s vysokou finančnou náročnosťou. Nakolko dochádza k značným disproporciám medzi potrebou reštrukturalizačných zásahov a vlastnými finančnými zdrojmi podnikateľských subjektov mliekarenského priemyslu, boli mliekarenské podniky zaradené do 1. skupiny, na reštrukturalizáciu ktorých má štat významný záujem.

Investície sa budú využívať na obnovu mliekarní strednej veľkosti, modernizáciu výroby, kapacitne prispôbenú modernú technológiu, aseptické balenie vý-

robov, klimatizáciu a zabezpečenie hygienicko-sanitárnych a kvalitatívnych kritérií platných v EÚ.

Vzhľadom na súčasný stav v agropotravinárskom sektore bude musieť Slovenská republika v predvstupovom období do EÚ urýchlene riešiť v poľnohospodárskej prvovýrobe problémy spojené s nedostatkom mlieka, nízkou dojivnosťou, nedostatočnou mikrobiologickou kvalitou mlieka, sezónnosťou vo výrobe mlieka a pod.

Spracovateľský priemysel sa musí zamerať na nedostatočné využívanie výrobných kapacít, zníženie počtu podnikov mliekarenského priemyslu, zvýšenie úrovne technického vybavenia, marketing, distribúciu, väčšiu špecializáciu výroby, zvýšenie spotreby mlieka a mliečnych výrobkov a pod.

LITERATÚRA

Analýza konkurenčnej schopnosti domácej agropotravinárskej produkcie s návrhom koncepcie a spôsobu reštrukturalizácie potravinárskeho priemyslu (1999). Bratislava, MP SR, s. 24–28.

Balassa B. (1997): Revealed Comparative Advantages Revisited. An Analysis of Relative Export Shares of the Industrial Countries 1953–1971. Manchester School, 45.

Bártová L. (2000): Konkurencieschopnosť a jej kvantifikácia. In: Zborník príspevků z III. ročníku mezinárodní vědecké konference „Agroregion 2000“. České Budějovice, ZF JU, s. 5–6. ISBN 80-7040-425-6.

Hambáľková M. (2000): Produkčné a obchodné predpoklady zvyšovania konkurencieschopnosti mlieka a mliekarenských výrobkov v SR. In: Zborník vedeckých prác Trendy v poľnohospodárskej ekonomike a manažmente. Nitra, SPU, s. 340–345, ISBN 80-7137-715-5.

Hambáľková M. (2000): Zahraničný obchod SR s mliekom a mliečnymi výrobkami. In: Marketingový manažment chovu hovädzieho dobytku v SR na prahu 3. tisícročia. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie, II. časť. Nitra, Agroinštitút, s. 299–306, ISBN 80-7139-040-2.

Hudák J. (2000): Marketingové prístupy k výrobe a efektívnej realizácii mlieka a mliečnych výrobkov v SR. In: Marketingový manažment v chove hovädzieho dobytku v SR na prahu 3. tisícročia. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie, II. časť. Nitra, Agroinštitút, s. 327–334, ISBN 80-7139-040-2.

Ižáková V. (1998): Agrárny trh a obchod s produktami chovu hovädzieho dobytku. In: Konkurenčná schopnosť výrobných vertikál chovu HD – základ úspechu podnikania. Zborník z regionálnej vedeckej konferencie pre Bratislavský a Žilinský kraj, Nitra, Agroinštitút, s. 12–21, ISBN 80-7139-043-7.

Ižáková V. (1999): Vývoj agrárneho trhu v SR v podmienkach transformácie. In: MVD '99. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie, Nitra, SPU, s. 216–221, ISBN 80-7137-653-1.

Ješko J. (2000): Mlieko. Situačná a výhľadová správa. Bratislava, VÚEPP, s. 2–15.

- Koncoš P. (2000): Agropotravinárska politika SR na prahu 3. tisícročia. In: Marketingový manažment chovu hovädzieho dobytku v SR na prahu 3. tisícročia. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie, I. časť. Nitra, Agroinštitút, s. 7–20, ISBN 80-7139-040-2.
- Lucas M. R. V. (1999): The Direct and Indirect Economic Impact of GATT Agreement and New CAP Policies on the Competitiveness of Sheep Production in the South of Portugal. In: *Medit*, 110, (1): 22–28.
- Murgaš J. (1998): Ekonomické a produkčné aspekty reprodukcie hospodárskych zvierat. In: Konkurenčná schopnosť výrobných vertikál chovu HD – základ úspechu podnikania. Zborník z regionálnej vedeckej konferencie pre Bratislavský a Žilinský kraj. Nitra, Agroinštitút, s. 70–79, ISBN 80-7139-043-7.
- Nagyová L. (1999): Faktory ovplyvňujúce spotrebiteľské správanie na trhu potravín. In: Spokojnosť zákazníka a metódy jej hodnotenia. Zborník z medzinárodnej konferencie. Banská Bystrica, Univerzita Mateja Bela, s. 137–142, ISBN 80-8055-297-5.
- Správa o ekonomickom zvýhodnení produkcie potravinárskych zložiek, u ktorých „Program ozdravenia výživy obyvateľstva SR“ predpokladá zvýšenie ich spotreby (2000). Bratislava, MP SR, s. 1–4.

Došlo 11. 9. 2000

Kontaktná adresa:

Doc. Ing. Ľudmila Nagyová, PhD., Katedra manažmentu a marketingu, FEM, Slovenská poľnohospodárska univerzita, Tr. A. Hlinku 2, 949 76 Nitra, Slovenská republika, e-mail: ludmilanagyova@hotmail.com

---

NOVÉ PRÍSTUPY K TEÓRII JEDNOTKOVÝCH NÁKLADOV A ZISKU VO VÝROBE MLIEKA

NEW APPROACHES TO THE THEORY OF UNIT COSTS AND PROFIT IN MILK PRODUCTION

J. Daňo, J. Huba, D. Peškovičová

Research Institute for Animal Production, Nitra, Slovak Republic

ABSTRACT: The aim of our work, which is in fact the first one of its kind, was to elaborate and describe new methods of approach to the study of primary costs and/or profit in milk production which take into consideration the biological essence of production. The specific research tasks and projects which are being solved in the RIAP Nitra (e.g. acclimatisation of imported cattle breeds) necessitate a closer connection of product economy and biology compared to other economic research workplaces. The usual calculations of primary costs are in many cases not convenient for complex zoo-technical and economic definition of benefits or economic profitability of breeding of a certain cattle breed or genotype. The data, which are part of a broader research project, have been created by two groups of dairy cows in which we started calculating and using production or breeding primary costs. Production primary costs per 1 kg of milk were calculated without including the costs for feeding days during the dry period. These costs were already included in breeding costs of the "A" type as the difference between the number of lactation days and costs for feeding days of a current year (analysis of the cost/product relations), in breeding costs of the "B" type as the difference between the number of lactation days (LD) and the average length of between-calving period (MO) per lactation. We divided the cost items into fixed and variable ones to perform the calculation for each dairy cow and lactation. Hitherto obtained results enrich the knowledge of cost theory and the definition of production and/or breeding primary costs of the "A" and "B" types, and they helped to gain new knowledge in the profit theory as well.

Key words: breeding of dairy cows, milk production economics of Slovak Pied and Braunvieh breeds, cost function, profit function, area and space of profit

ABSTRAKT: Cieľom práce, ktorá je prvou svojho druhu, bolo rozpracovanie a popísanie nových metodických prístupov k štúdiu vlastných nákladov, resp. zisku vo výrobe mlieka, ktoré zohľadňujú biologickú podstatu výroby. Výskumné projekty riešené na VÚŽV Nitra (napr. aklimatizácia importovaného plemena dobytky) vyžadujú užšie prepojenie výrobovej ekonomiky a biológie v porovnaní s inými ekonomickými výskumnými pracoviskami, ktoré riešia makroekonomické problémy. Bežné kalkulácie vlastných nákladov v mnohých prípadoch nestačia na komplexné zootechnicko-ekonomické definovanie prínosov alebo ekonomickej výhodnosti chovu určitého plemena, resp. genotypu dobytky. Materiál, ktorý bol súčasťou širšieho výskumného projektu, tvorili dve skupiny dojníc, pre ktoré sme začali počítať a používať produkčné, resp. chovné vlastné náklady. Produkčné vlastné náklady na 1 kg mlieka boli vypočítané bez započítania nákladov na kŕmne dni v období státia nasucho, v chovných nákladoch typu „A“ boli tieto náklady už započítané ako rozdiel medzi počtom laktáčnych dní a účtovných dní bežného roku (analýza vzťahov náklad/produkt), pri chovných nákladoch typu „B“ ako rozdiel medzi počtom laktáčnych dní (LD) a priemernou dĺžkou medziobdobia (MO) za laktáciu. Vo výpočtoch pre každú dojnicu a laktáciu sme vychádzali z rozčlenenia nákladových položiek na fixné a variabilné. Získané výsledky rozšírili poznanie teórie nákladov a definovanie produkčných, resp. chovných vlastných nákladov typu „A“ a „B“ prispelo k získaniu nových poznatkov aj v teórii zisku.

Kľúčové slová: chov dojníc, ekonomika výroby mlieka slovenského strakatého plemena a braunvieh, nákladová funkcia, zisková funkcia, plocha a priestor zisku

Ekonomický výskum na zootechnickom vedeckom pracovisku sa musí svojím spôsobom podriaďovať biologickým metodickým postupom, nakoľko ekonomika pôsobí hlavne v sfére definovania ekonomických prínosov biologického výskumu. Táto skutočnosť vytvorila potrebu hľadania nových metodických postupov v ekonomike, ktoré objektívnejšie zohľadňujú biologickú podstatu celej živočíšnej výroby.

LITERÁRNY PREHLAD

Obecná teória nákladov, ako súčasť teórie výroby, sa vo svojej podstate zaoberá analýzou vzťahov medzi objemom výroby a úrovňou nákladov (vzťahy faktor/produkt, náklad/produkt). Pomocou ekonomických prepočtov je možné potom matematicky kvantifikovať vzťah medzi úrovňou nákladov, resp. spotrebou fakto-

ra a objemom výroby s cieľom odhadnúť maximálne, resp. optimálne kritériá úžitkových parametrov, ktoré v plnej miere determinujú ekonomicky efektívny objem výroby. Účinok jednotlivých druhov nákladov na zmeny úžitkovosti hospodárskych zvierat je rozdielny. Náklady, ktoré sa so zmenou výnosu nemenia, ale zostávajú na rovnakej úrovni, nazývame fixnými a sú vynakladané, aj keď výroba je nulová. Náklady, ktoré sa so zmenou intenzity menia, nazývame variabilné. Rozdelenie nákladov na variabilné a fixné má na jednej strane význam pri statickom posudzovaní výroby (vzťahy faktor/produkt, náklad/produkt), ale zároveň umožňuje pochopiť jednotlivé javy pri dynamických analýzach (Ambroš 1971; Samuelson, Nordhaus 1992; Daňo et al. 1994; Daňo 1995; Ubrežiová 1996; Poděbradský 1999).

Na potrebu objektívnych analýz kalkulačných položiek, iných metodických prístupov k faktorom, ktoré ovplyvňujú konečný ekonomický výsledok, upozorňovali Brand (1941), Kopecký (1981), Pitel (1982), Kvapilík (1993) a ďalší. Časť autorov neodporúča robiť ekonomické hodnotenie chovu dobytká, resp. analýzu nákladovosti izolovane od ostatných poľnohospodárskych odvetví.

Chov dobytká v menej priaznivých oblastiach nemôže byť konkurencieschopným a časť odborníkov sa zhoduje na hodnotení potreby chovu dobytká v týchto oblastiach cez tzv. mimoprodukčné funkcie, pričom navrhujú rôzne systémy podpory (Doucha 1998; Střeleček, Kopta 1998; Lobmaier 1997; Daňo, Ubrežiová 1996, atď.).

Hanslian (1925), Taufer (1919), Kopecký (1981) vo svojich štúdiách prezentujú na jednej strane myšlienku, že základom celého chovu dobytká je kvalitný odchov, aj za cenu vyšších nákladov, na druhej strane hovoria, že nie každý dobytok sa hodí do každej krajiny, resp. oblasti. Nezávisle od seba, inými slovami hovoria, že nie je možné v akejkoľvek krajine (oblasti) chovať akýkoľvek dobytok. Ako základ chovu dobytká, aj z ekonomického hľadiska, odporúčajú výber plemenného materiálu z vlastných, domácich chovov s najvyššou úžitkovosťou a plemennou hodnotou.

MATERIÁL A METODIKA

Cieľom práce, ktorá je asi prvou svojho druhu, bolo rozpracovanie a popísanie nových metodických prístupov k štúdiu vlastných nákladov, resp. zisku vo výrobe mlieka, ktoré vo väčšej miere zohľadňujú biologickú podstatu výroby. Špecifické výskumné úlohy riešené na VÚŽV Nitra (napr. aklimatizácia importovaných plemien dobytká) vyžadujú užšie prepojenie výrobovej ekonomie a biológie. Bežné kalkulácie vlastných nákladov v mnohých prípadoch nestačia na komplexné zootechnicko-ekonomické definovanie prínosov alebo ekonomickú výhodnosť chovu určitého plemena, resp. genotypu dobytká. Materiál, ktorý bol súčasťou širšieho výskumného projektu, tvorili dve skupiny dojníc: doj-

nice plemena braunvieh („BV“) a ich vrstovničky („VR“) – križienky slovenského strakatého S-plemena s rôznym dedičným podielom holsteinského plemena (RED). Dojnice boli chované v oblasti pahorkatín (P), ustajnené v porovnatelných podmienkach, t.j. v spoločnej maštali s priväzovaním, v letnom období boli pasené v spoločnom stáde. Pri kalkuláciách sme vychádzali z databázy kontroly úžitkovosti ŠPÚ v Žiline za roky 1993–1997 (5 laktácií), resp. z nákladov chovateľa za rok 1998. Výpovedná hodnota jednotlivých kalkulačných položiek a individuálna evidencia spotreby kŕmnych zmesí bola na veľmi dobrej úrovni. Aj keď vieme, že časť hodnotených laktácií sa začala už v roku 1993, z metodického hľadiska ide o prepojenie laktáčnych období. Tieto sa spravidla nekryjú s hospodárskym rokom, v ktorom sa bežne vykonávajú kalkulácie vlastných nákladov (VN). Pretože vychádzame z plemenárskej databázy kontroly úžitkovosti (KÚ), kalkulácie vlastných nákladov počítame na 1 kg mlieka.

VÝSLEDKY A DISKUSIA

V obecnej ekonomii náklady, ktoré sa so zmenou výnosu nemenia, ale zostávajú na rovnakej úrovni, nazývame fixnými a sú vynakladané, aj keď výroba je nulová. Náklady, ktoré sa so zmenou intenzity menia, nazývame variabilné. V živočíšnej výrobe, ak sa na výrobovú ekonomiku pozeráme biologicky, táto axioma nie vždy platí. Rozdelenie nákladových položiek na variabilné a fixné má význam napr. pri statickej analýze výroby (vzťahy faktor/produkt, náklad/produkt). Pri kalkuláciách nákladov v živočíšnej výrobe je však nutné posudzovať variabilitu nákladov od prípadu k prípadu. Účinok jednotlivých druhov nákladov na zmeny úžitkovosti hospodárskych zvierat je rozdielny. Napríklad pri porovnávaní nákladovosti vo výrobe mlieka môžu okrem spotreby kŕmnych zmesí byť variabilné aj iné kalkulačné položky.

Ako sme už v literárnom prehľade uviedli, základom teórie nákladov je analýza vzťahov medzi objemom výroby, v našom prípade mliekovou úžitkovosťou, a úrovňou nákladov. Pomocou pracovných ekonomických prepočtov možno potom kvantifikovať vzťahy medzi úrovňou nákladov (spotrebou faktora) a objemom výroby. Cieľom je matematický odhad maximálnych, resp. optimálnych kritérií úžitkových parametrov (denaná dojivosť), ktoré v konečnom dôsledku determinujú ekonomicky efektívny objem výroby, t.j. laktáčnu, resp. ročnú mliekovú úžitkovosť.

Nákladovú analýzu môžeme zaradiť medzi najpresnejšie metódy, ale je pracná a vyžaduje veľmi presnú evidenciu naturálnych a ekonomických ukazovateľov za každú kategóriu dobytká. Pri vyhodnocovaní ekonomických prínosov importovaného plemena Braunvieh v projekte „Šľachtenie súčasných plemien a tvorba výkonnejších typov hospodárskych zvierat“ vznikla potreba kalkulácie nákladov na 1 kg mlieka za každú dojniciu a laktáciu. Od tejto doby sme začali používať

termíny produkčné, resp. chovné vlastné náklady. Produkčné vlastné náklady na 1 kg mlieka sú vypočítané bez započítania nákladov na kŕmne dni v období státiť nasucho, v chovných nákladoch typu „A“ boli tieto náklady už započítané ako rozdiel medzi počtom laktáčnych dní a účtovných dní bežného roku (analýza vzťahov náklad/produkt), pri chovných nákladoch typu „B“ ako rozdiel medzi počtom laktáčnych dní (LD) a priemernou dĺžkou medziobdobí (MO) za laktácie, resp. skupiny.

Produkčné a chovné (typ „A, B“) vlastné náklady na 1 kg mlieka za každú dojniciu a laktáciu boli vypočítané podľa vzorcov:

PRODUKČNÉ:

$$VNP_{1-n} = \frac{VNF}{UD_{1-n}} + \frac{NV1_{1-n}}{UD_{1-n}} + \frac{NV2_{1-n}}{UD_{1-n}} + \dots + \frac{NVn_{1-n}}{UD_{1-n}}$$

CHOVNÉ – TYP „A“:

$$VNCH_{1-n} = \frac{(365 - LD_{1-n}) \cdot VN_{KDS}}{UL_{1-n}} + VNP_{1-n}$$

$$UD_{1-n} = \frac{UL_{1-n}}{LD_{1-n}}$$

CHOVNÉ – TYP „B“:

$$VNCH_{1-n} = \frac{(MO_{1-n} - LD_{1-n}) \cdot VN_{KDS}}{UL_{1-n}} + VNP_{1-n}$$

$$VN_{KDS} = \left[\frac{(14 \cdot s_1) + (47 \cdot s_2)}{MO_{(1-m)+1} - LD_{1-m}} \right] \cdot \varnothing NC_{KK} +$$

$$+ [VN_{KDD} - (VN_{KK} + \sum NV_{1-n})]$$

Vysvetlivky:

- VNP_{1-n} – produkčné vlastné náklady na 1 kg mlieka prvej až n -tej dojnice (Sk)
 $VNCH_{1-n}$ – chovné vlastné náklady na 1 kg mlieka (Sk)
 VNF_{1-n} – fixné náklady na 1 kŕmny deň (Sk)
 VN_{KDS} – fixné náklady na 1 KD suchostojacich dojníc (Sk)
 NC_{KK} – priemerná cena koncentrovaných krmív (Sk/kg)
 VN_{KDD} – vlastné náklady na 1 kŕmny deň dojníc (Sk/KD)
 VN_{KK} – vlastné náklady na koncentrované krmivá (Sk/KD)
 MO_{1-n} – priemerná dĺžka medziobdobí (deň)
 $MO_{(1-m)+1}$ – priemerná dĺžka medziobdobí na druhej až m -tej laktácii (deň)
 LD_{1-n} – priemerný počet laktáčnych dní na prvej až m -tej laktácii (deň)
 s_1 – spotreba koncentrovaných krmív (kŕmnych zmesí) 14 dní pred otelením (kg/KD)
 s_2 – spotreba koncentrovaných krmív (kŕmnych zmesí) za obdobie od 61 dní do 14 dní pred otelením (kg/KD)
 UD_{1-n} – denná produkcia mlieka za laktáčne obdobie (kg)
 UL_{1-n} – úžitkovosť za laktáciu (kg)
 LD_{1-n} – počet laktáčnych dní za laktáciu a skupinu (deň)
 $NV1_{1-n}, NV2_{1-n}, \dots, NVn_{1-n}$ – variabilné náklady na 1 KD (Sk)

Poznámka:

Pokiaľ rozdiely stredných hodnôt medziobdobí u dojačiek plemena braunvieh, resp. ich vrstovníčok boli v jednotlivých laktáciách vo vnútri skupín štatisticky nepreukázateľné ($P < 0,05$) a vlastné náklady na 1 KD suchostojacej dojnice (VN_{KDS}) boli stabilné. Dĺžka medziobdobí pri výpočte vstupných parametrov nákladových funkcií sa započítava o jednu laktáciu späť ($MO_{(1-m)+1}$).

Pri prepočtoch jednotkových nákladov pre každú dojniciu za obe skupiny sme vychádzali z rozčlenenia nákladových položiek na fixné a variabilné. Variabilné náklady v prepočte na 1 kŕmny deň (KD) boli okrem kŕmnych zmesí aj ostatné priame náklady prvotné (náklady na veterinárne a plemenárske výkony) a odpisy základného stáda. V horskej oblasti chovu SP-plemena však boli už variabilné aj náklady na objemové krmivá (rozdielny telesný rámec). Náklady na jadrové krmivá boli prepočítavané podľa skutočnej spotreby podľa výsledkov kontroly úžitkovosti. Ostatné nákladové položky v prepočte na 1 KD boli definované ako fixné.

Využitie produkčných a chovných nákladov, resp. rôznorodejší pohľad na ekonomiku výroby mlieka je vidieť z hodnôt jednotlivých nákladov a výsledkov testovania rozdielov t-testom (tab. I). Pre dojniciu plemena braunvieh sme vypočítali produkčné VN (1) na 1 kg mlieka 7,275 Sk, chovné VN typu „A“ (2) 9,385 Sk a chovné VN typu „B“ (3) 10,743 Sk. Pre vrstovníčky sme vypočítali produkčné VN (1) 6,381 Sk, chovné VN typu „A“ (2) 8,227 Sk a typu „B“ (3) 8,704 Sk. Štatisticky vysoko významné rozdiely v stredných hodnotách ($P < 0,001$) medzi produkčnými nákladmi a chovnými typu „A“, resp. „B“ u oboch skupín vyplývajú zo samotnej podstaty metodického postupu výpočtov. Rozdiely medzi chovnými nákladmi typu „A“ a „B“ boli už závisle premennou funkciou dĺžky medziobdobí (MO) a môžu byť dôsledkom nielen chovateľských podmienok, ale aj genotypu, resp. plemena (BV – 421 dní, VR – 388 dní). Štatisticky vysoko významné rozdiely medzi jednotlivými druhmi nákladov sme zistili aj v ostatných hodnotených chovoch (Daňo, Huba 1999).

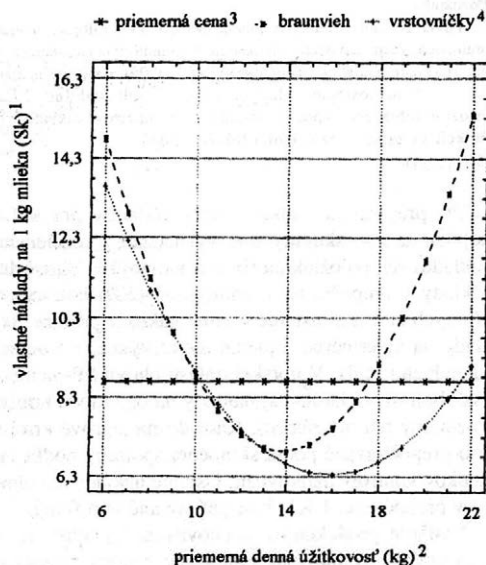
Chovné náklady typu „A“ sme využili pri riešení vzťahu náklad/produkt a riešení základných charakteristík chovných nákladových funkcií plemena braunvieh a ich vrstovníčok (graf 1). Pre dojniciu plemena braunvieh sme odhadli za 5 laktácií maximálnu úžitkovosť 5 058,04 kg a minimum chovných vlastných nákladov 6,928 Sk/kg mlieka. Pre vrstovníčky bola od-

I. Testovanie rozdielov medzi jednotlivými nákladmi – Testing of differences among individual costs

Ukazovateľ ¹	d 1–2	d 1–3	d 2–3
BV (Sk)	2,1365 ^{xxx/}	3,4943 ^{xxx/}	1,3578 ^{xxx/}
VR (Sk)	1,8462 ^{xxx/}	2,3233 ^{xxx/}	0,4771 ^{x/}

^{xxx/} významnosť na hladine $\alpha 0,001$ – significance on the level $\alpha 0,001$
^{x/} $\alpha 0,05$

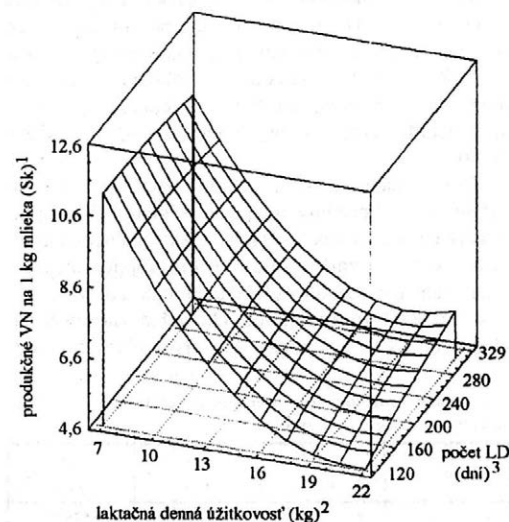
¹ index

1. Priebek VN na 1 kg mlieka (vyznačené plochy zisku) — Own costs per 1 kg of milk development (defined profit areas)

¹costs per 1 kg of milk (Sk), ²average daily yields, ³average price, ⁴contemporaries

hadnutá vyššia maximálna ročná mlieková úžitkovosť 5 808,89 kg mlieka ročne, pri minime nákladov 6,343 Sk/kg mlieka. Uzavreté intervaly tzv. nulovej rentabi-

2. Priestor zisku (braunvieh) — Profit area (braunvieh)

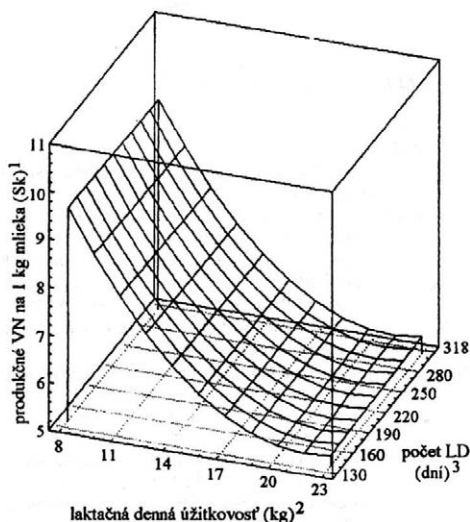
¹own costs of production per 1 kg of milk (Sk), ²daily milk yield (kg), ³number of lactation days

lity vypočítané z nákladových funkcií boli pre plemeno „BV“ <10,145, 17,574 kg/deň>, pre „VR“ <10,291, 21,673 kg/deň> mlieka. Mierne vyššie rozpätie ekonomicky optimálnej ročnej úžitkovosti uvádza Poděbradský (1999), ale výsledky získal riešením rovnice-polynómu 3. stupňa, v ktorej „x“ — ročná úžitkovosť a „y“ — ekonomický prínos na dojniciu a rok. Nižšie hodnoty maxima mliekovej úžitkovosti a vyššie náklady uvádzajú Ubrežiová (1996) a Ubrežiová, Mihina (1998).

Z našich prepočtov vyplýva, že vyšší pomer rastu fixných nákladov v porovnaní s variabilnými môže znemožniť ekonomicky efektívnu výrobu, nakoľko bude na osi „X“ posúvať výšku ekonomicky efektívneho produktu (mlieko) na fyziologicky nedostupnú hranicu. Cenové opatrenia, ktoré tento jav spôsobujú, sú asi prejavom neznalosti výrobných ekonomík. Ceny intenzifikačných faktorov, krmných zmesí, resp. produkčná časť objemových krmív by mali ako lineárna funkcia prudšie stúpať, čím vo vzťahu k nízkym fixným nákladom (vstupy) by vytvorili hlbokú konkávnu nákladovú krivku.

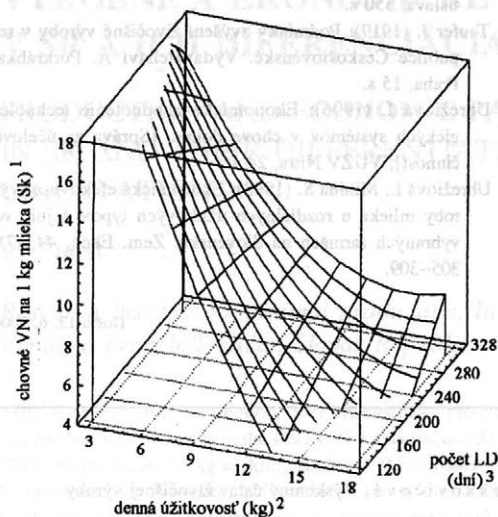
Pri spracovávaní výsledkov a prepočtoch nákladov za každú dojniciu a laktáciu sme zistili, že zisk, ako ekonomická kategória môže mať rôzne geometrické tvary (bod, plocha, troj až n -rozmerný priestor). Geometrický tvar zisku, jeho rozmer je podľa našich výsledkov determinovaný stupňom výrobných vertikál, na ktorej zisk, ako ekonomická kategória študujeme (podnik, odvetvie, výrobok).

V grafoch 2, 3 uvádzame grafické riešenie polynómu vo všeobecnom tvare $z = a + bx + cy + dx + ex^2 + fy^2$, v ktorom z = produkčné VN, x = laktčná denná úžit-

3. Priestor zisku (SS-vrstovníčky) — Profit area (SS-contemporaries)

note see fig. 2

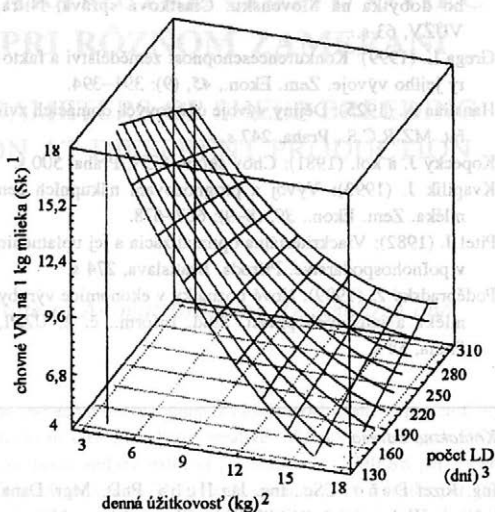
4. Priestor zisku (braunvieh) — Profit area (Braunvieh)

¹own costs of breeding per 1 kg of milk (Sk), ²daily milk yield (kg), ³number of lactation days

kovosť, y = počet laktčných dní (LD). Z priebehu plochy zisku ešte nie je vidieť „zhubnosť“ vysokých fixných nákladov. Túto skutočnosť je lepšie vidieť na grafoch 4 a 5, v ktorých už vystupujú chovné vlastné náklady (z = chovné VN typu „A“, x = denná úžitkovosť, y = počet LD). Pri výpočtoch chovných nákladov nízky počet laktčných dní zvyšuje náklady, ale pod vplyvom monopolizovaných a deformovaných cien vstupov, ktoré tvoria podstatnú časť fixných nákladov, skresľujú vzťah medzi chovnými vlastnými nákladmi, dennou úžitkovosťou a počtom LD. Príčinu vidíme v tom, že náklady na 1 KD dojnice v období státia nasucho tvorili 86–87 % nákladov dojnice, ktorá produkovala mlieko. Poděbradský (1999) uvádza podiel fixných nákladov len niečo viac ako 60 %. Pod vplyvom takejto štruktúry nákladov je potom z grafov 4 a 5 vidieť, že v roku 1998 bolo ľahšie dosiahnuť pozitívny výsledok pri počte LD pod 305 dní (napr. dojnica so 166 LD a laktčnou dennou úžitkovosťou 19,19 kg mlieka bola efektívnejšia ako dojnica s 305 dňovou laktáciou a úžitkovosťou pod 10 kg mlieka). Aj tento prepočet svedčí o neúnosnom raste fixných nákladov vo vzťahu k intenzifikácii, t.j. variabilným.

ZÁVER

Ekonomická realita je vo svojej podstate veľmi zložitá a mnohotvárná a kvantifikovanie ekonomických prínosov plemenárskej biológie vytvorilo tlak na hľadanie nových prístupov. Za prínos práce pokladáme overenie nových analytických postupov v ekonómii, ktoré akceptovali zaužívaný systém účtovníctva (ako

5. Priestor zisku (SS-vrstovníčky) — Profit area (SS-contemporaries)

note see fig. 4

východisko), ale na druhej strane už zohľadňovali tzv. medziročnosť väčšiny laktácií. Dosiaľ získané výsledky rozširujú poznanie teórie nákladov a definovanie produkčných, resp. chovných vlastných nákladov typu „A“ a „B“ pomohli pri získaní nových poznatkov o teórii zisku, ale aj tak tieto výsledky vytvárajú množstvo otázok, na ktoré budeme musieť v budúcnosti hľadať odpovede a vysvetlenia.

LITERATÚRA

- Ambroš P. (1971): Produkčné funkcie v ekonomike poľnohospodárskych podnikov. Príroda, Bratislava, 238 s.
- Brand J. (1941): Vzorné hospodárenie na biskupských majetkoch. Nové Slovensko, III., (7–9): 38–39.
- Daňo J. et al. (1994): Efektívne sústavy výroby mlieka a jaťočných zvierat (Optimalizácia úžitkových a reprodukčných parametrov hospodárskych zvierat so zreteľom na prírodné, ekonomické, spracovateľské a sociálne podmienky). [Syntetická záverečná správa], Nitra, VÚŽV, 38 s.
- DAŇO J. (1995): Optimalizácia mliekovej úžitkovosti dojníc mliekového úžitkového typu na farme PD Zemné. Úvodná štúdia, VÚŽV Nitra, 11 s.
- Daňo J., Ubrežiová I. (1996): Vývoj ekonomiky chovu dobytky a návrhy na zvýšenie intenzity výroby. Zborník z medzinárodnej konferencie „Stratégia potravinovej bezpečnosti Slovenska“, DT Nitra, s. 165–168.
- Daňo J., Huba J. (1997): Prvé výsledky z analýzy nákladovosti výroby mlieka v chove plemena braunvieh na Slovensku. Zem. Ekon., 43, (7): 297–307.

- Daňo J., Huba J. (1999): Ekonomika chovu alpského hnedého dobytky na Slovensku. Čiastková správa, Nitra, VÚŽV, 63 s.
- Grega L. (1999): Konkurenceschopnosť zemeľdľstvá a faktory jej vývoje. Zem. Ekon., 45, (9): 391–394.
- Hanslian A. (1925): Dějiny vývoje užitočných domácich zvířat. MZ R.Č.S., Praha, 247 s.
- Kopecký J. a kol. (1981): Chov skotu. SZN, Praha, 500 s.
- Kvapilík J. (1993): Vývoj a prognóza nákupních cen mléka. Zem. Ekon., 39, (8–9): 667–678.
- Pitel J. (1982): Viackriteriálna optimalizácia a jej uplatnenie v poľnohospodárstve. Príroda, Bratislava, 274 s.
- Poděbradský Z. (1999): Nové poznatky v ekonomice výroby mléka a jatečných prasat. Stud. Inform., č. 2, UZPI, Praha, 58 s.
- Samuelson P. A., Nordhaus W. D. (1992): Ekonomika II. Bratislava, 550 s.
- Taufer J. (1919): Podmínky zvýšení živočišné výroby v republice Československé. Vydavatelství A. Purkrábka, Praha, 15 s.
- Ubrežiová I. (1996): Ekonomické zhodnotenie technologických systémov v chove dojníc. [Správa za účelovú činnosť], VÚŽV Nitra, 24 s.
- Ubrežiová I., Mihina Š. (1998): Ekonomická efektívnosť výroby mlieka u rozdielnych užitočných typov dojníc vo vybraných farmách na Slovensku. Zem. Ekon., 44, (7): 305–309.

Došlo 13. 6. 2000

Kontaktná adresa:

Ing. Jozef Daňo, CSc., Ing. Ján Huba, PhD., Mgr. Dana Peškovičová, Výskumný ústav živočišnej výroby v Nitre, Hlohovská 2, 949 92 Nitra, Slovenská republika

---

VÝROBNÉ A EKONOMICKÉ PARAMETRE CHOVU OVIEC V SR A ICH DIFERENCIÁCIA PRI RÔZNOM ZAMERANÍ

PRODUCTION AND ECONOMIC PARAMETERS OF SHEEP BREEDING IN SR AND THEIR DIFFERENTIATION AT DIFFERENT PRODUCTION ORIENTATION

R. Vláčil

Research Institute for Animal production, Institute of Animal Breeding Technology and Ecology, branch Trenčín, Slovak Republic

ABSTRACT: In the contribution, there are evaluated production and economic parameters characterising sheep productivity and productivity of labour in the stocks. The data include 232 stocks in agricultural co-operatives of the SR in the year 1998. There are produced 9.5 kg suckling lambs, 12.0 kg of sheep lump cheese and the value of production of 2,370 SK per 1 ewe. It represents, per 1 worker, 225 tks SK of production and 129 heads of sheep. The labour norm is 0.78 workers per 100 heads of sheep. There persists a low capital equipment (only 0.4% of the ewes are milked by machinery). In the stocks with market cheese production, a higher productivity of sheep is reached, but labour productivity is there lower than in the stocks without market cheese production. In total, the parameters ascertained signal a low production level, namely the low lamb meat production has no economic justification in the SR. In future, it is necessary to increase the sheep production potential utilisation. With regard to milk production, it is necessary to increase the share of ewes for lamb meat production to the detriment of the market cheese production. The stocks with high milk yields have to be equipped gradually with efficient milking technologies, for which it is necessary to utilise the multi-source financing.

Key words: sheep productivity, labour productivity in stocks, slaughter lambs, sheep lump cheese

ABSTRAKT: V práci hodnotíme výrobné a ekonomické parametre charakterizujúce produktivitu oviec a produktivitu práce v chovoch. Údaje zahŕňujú 232 chovov v poľnohospodárskych družstvách SR a sú za rok 1998. V prepočte na 1 bahnicu sa vyrobí 9,5 kg jahniat do odstavu, 12,0 kg ovčieho hrudkového syra a hodnota produkcie reprezentuje 2 370 Sk. Na 1 prepočítaného pracovníka pripadá 225 tis. Sk produkcie a 129 oviec. Normatív pracovníkov na 100 oviec je 0,78. Pretrvávajú nízka kapitálová vybavenosť (strojovo sa dojí len 0,4 % z počtu dojených bahníčok). V chovoch s trhovou produkciou syra sa dosahuje vyššia produktivita oviec, ale nižšia produktivita práce, ako v chovoch bez trhovej produkcie syra. Zistené parametre celkovo signalizujú nízku úroveň, zvlášť nízka výroba jahňacieho mäsa nemá u nás opodstatnenie. Do budúcnosti treba zvýšiť využitie produkčného potenciálu oviec. Vo využití mliekovej produkcie zvýšiť podiel bahníčok na výrobu jahňacieho mäsa na úkor trhovej produkcie syra. Chovy s vysokou dojnou bahničkou postupne vybavovať výkonnou dojacou technikou, pri obstaraní ktorej využijú viacerodrokové financovanie.

Kľúčové slová: produktivita oviec, produktivita práce v chovoch, produkcia, jatočné jahňatá, ovčí hrudkový syr

V ostatných rokoch nemôžeme priaznivo hodnotiť úroveň výrobných a ekonomických parametrov v poľnohospodárstve, chov oviec nevynímajúc. Počas transformačného procesu poľnohospodárstva na základe zmien v legislatíve a v makroekonomickom prostredí rozšírila sa u nás škála právnych foriem hospodárenia. V rámci nich dominantné postavenie zaujímajú transformované poľnohospodárske družstvá, čo v plnom rozsahu platí aj o chove oviec, keď z počtu podnikateľských subjektov s chovom oviec reprezentujú poľnohospodárske družstvá 42,5 %.

Problematiku ekonomiky poľnohospodárstva s osobitným zreteľom na živočíšnu výrobu riešil z hľadiska teoretického Lom (1965, 1971). Zvláštnu pozornosť ve-

noval kategórii intenzita poľnohospodárskej výroby a produktivita práce, kde okrem ich definovania, stanovenia metód výpočtu a ovplyvňujúcich činiteľov, rozpracoval aj ich ukazovatele. Súčasný ekonomický parameter v poľnohospodárstve na Slovensku i s diferenciáciou v regiónoch SR hodnotí Ižáková (1998, 1999) a podľa právnych foriem hospodárenia Božík, Chrástiková a Ambrozová (2000).

V odvetví chovu oviec sa produkciou a trhom ovčích výrobkov u nás zaoberá Žatková (1999) v situácii a výhľadovej správe. Problematiku ekonomiky chovu oviec v celej škále otázok, napr. hodnotenie produktivity práce, stanovenie prevodových koeficientov pri naturálnom vyjadrení produkcie i posúdení pro-

duktívnosti zvierat rieši Vláčil (1988, 1997, 1998). Trhom ovčích výrobkov a niektorými otázkami ekonomickej chovu oviec v Maďarsku sa zaoberali Kukovics a Jávör (1998).

Cieľom práce je zhodnotiť súčasnú úroveň výrobných a ekonomických parametrov, ktoré predovšetkým charakterizujú produktivitu oviec a produktivitu práce dosahovanú v chovoch poľnohospodárskych družstiev na Slovensku. Zároveň poukázať na prejav diferenciácie výrobných a ekonomických parametrov pri rôznom výrobnom zameraní chovu oviec. Na základe výsledkov zhodnotenia načrtnúť východiská na riešenie situácie v chove oviec.

MATERIÁL A METÓDA

Faktografický materiál tvoria podklady o chovoch oviec z 232 poľnohospodárskych družstiev (PD). Vybrané družstvá obhospodarujú 436 832 ha poľnohospodárskej pôdy, z toho 265 522 ha pripadá na trvalé trávne porasty. Chovajú 130 665 oviec, z toho 96 244 bahníc a v chovoch oviec vykazujú priemerný evidenčný počet 1 016 prepočítaných pracovníkov. Podklady sme získali anketou v minulom roku a údaje sa týkajú roku 1998.

PD s chovom oviec sme rozdelili na 2 skupiny, v prvej sú zaradené chovy bez trhovej produkcie (TP) syra a v druhej s TP syra. Druhú skupinu sme podrobnejšie členili podľa množstva predaného syra na 1 bahniciu (tab. I).

V práci s hľadiska vecného riešenia určíme výrobné zameranie chovov, zhodnotíme produktivitu, resp. výrobu na jedno zviera a produktivitu práce dosahovanú v chovoch.

Výrobné zameranie chovov, mliekovo-mäsové, resp. mäsovo-mliekové (akcent je na poslednej časti zloženého slova) určíme v rámci chovov s TP syra. Pri ur-

čovaní výrobného zamerania vychádzame z predaného množstva hlavných trhových výrobkov z chovu bahníc, t.j. jahniat a syra, abstrahujeme od predaja vlny. Pre stanovenie prevažujúceho výrobného zamerania využijeme 2 spôsoby. Pri hodnotovom vyjadrení predaja prevažujúce výrobné zameranie určí väčší percentuálny podiel výrobku na tržbách. Druhý spôsob vychádza z naturálneho vyjadrenia predaja, keď hlavné trhové výrobky sa prepočítajú na ovčie mlieko pomocou ekvivalentných čísel a to pri jahňatách 5,1 a pri ovčom hrudkovom syre 4,5 (Vláčil 1997). Väčší podiel prepočítaného mlieka za príslušný výrobok určí prevažujúce výrobné zameranie.

Produktivitu oviec hodnotíme prostredníctvom produkcie z chovu oviec prepočítanej na 1 štruktúrnú bahniciu, ktorá saturuje aj alikvotný podiel ostatných kategórií oviec. Do produkcie celého chovu zahŕňame jahňatá do odstavu, ovčie hrudkový syr, vzrastové prírastky, potnú ovčiu vlnu a ovčie hnoj. Pre hodnotové vyjadrenie jahniat, syra a vlny využijeme priemerné ceny platené prvovýrobcom v roku 1998 (Žatkovič 1999). Vzrastové prírastky oceňujeme 600,- Sk za 100 kŕmnych dní a ovčie hnoj 150,- Sk za 1 tonu.

Produktivitu práce vyjadríme ukazovateľmi predaja a produkcie na 1 priemerného pracovníka. Okrem toho využijeme doplnujúce ukazovatele súvisiace s normou obsluhy – počet oviec (bahníc) na 1 priemerného pracovníka, normatív pracovníkov na 100 oviec.

Z hľadiska formálneho členenia v práci hodnotíme priemerné hodnoty uvedených ekonomických ukazovateľov, ktoré sa dosiahli v PD s chovom oviec v SR. Poukážeme na rozdiely medzi skupinami s TP syra a bez nej. V rámci skupiny s TP syra tiež zhodnotíme prejav diferenciácie vo vzťahu k zvyšovaniu TP syra na bahniciu. V práci využívame metódy analýzy, syntézy a komparácie.

I. Zastúpenie poľnohospodárskych družstiev s chovom oviec v SR podľa výrobného zamerania chovu v % – Shares of agricultural co-operatives with sheep breeding in the SR according to production orientation

	Chov oviec v SR (PD) ¹	Chovy bez TP syra ²	Chovy s TP syra (kg/bah.) ³					
			celkom ⁴	do ⁵ 6,0	6,1–9,0	9,1–12,0	12,0–15,0	nad ⁶ 15,0
Počet poľnohosp. družstiev ⁷	100,0	7,7	92,3	10,8	13,3	28,5	14,7	25,0
Výmera poľnohosp. pôdy ⁸	100,0	7,1	92,9	11,3	12,8	32,0	17,1	19,7
– trvalé trávne porasty ⁹	100,0	2,1	97,9	8,4	14,2	31,2	22,7	21,4
Početné stavy oviec ¹⁰	100,0	4,0	96,0	8,1	12,9	34,5	15,6	24,9
– bahníc ¹¹	100,0	4,3	95,7	8,9	12,5	34,6	15,6	24,1
Počet pracovníkov v chove ¹²	100,0	2,4	97,6	5,7	11,5	29,4	18,6	32,4
Predaj jatočných jahniat ¹³	100,0	5,8	94,2	9,0	11,7	33,3	13,5	26,7
Predaj ovčieho hrudk. syra ¹⁴	100,0	0,0	100,0	3,3	8,7	33,2	18,3	36,5

PD = poľnohospodárske družstvá – agricultural co-operatives

TP = trhová produkcia – market production

¹ sheep breeding in the SR (agricultural co-operatives), ² stocks without cheese market production, ³ stocks with cheese market production (kg per 1 ewe), ⁴ in total, ⁵ up to, ⁶ over, ⁷ number of agricultural co-operatives, ⁸ area of agricultural land, ⁹ in that permanent grassland, ¹⁰ numbers of sheep, ¹¹ in that ewes, ¹² number of workers per stock, ¹³ sale of slaughter lambs, ¹⁴ sale of sheep lump cheese

Predtým, ako sa budeme zaoberať hodnotením výrobných a ekonomických parametrov chovov oviec dosiahnutých v PD, poukážeme v tab. I na ich participáciu v rámci súboru pri zohľadnení rozličnej úrovne trhovej produkcie ovčieho hrudkového syra. Z tabuľky jednoznačne vyplýva, že na Slovensku až 92,3 % PD zaoberajúcich sa chovom oviec vyrába syr pre trhové účely. Chovy oviec s TP syra participujú na vybranom súbore vysokým podielom (nad 90 %) aj v ďalších charakteristikách, akými sú: zastúpenie na poľnohospodárskej pôde, na počtoch oviec, pracovníkoch, resp. na predaji hlavných ovčích výrobkoch.

Ako bolo v metodike predznačené, pri určení prevládajúceho výrobného zamerania chovov oviec v PD vychádzame z predaja hlavných trhových výrobkov z chovu bahníc. Podľa tab. II v PD s chovom oviec sa predá v priemere na 1 bahnicu 5,9 kg jatočných jahniat a 11,1 kg ovčieho hrudkového syra. Po prepočte týchto výrobkov pomocou ekvivalentov na ovčie mlieko zo vzájomného pomeru výrobkov vyplýva, že v PD v priemere participuje trhovú produkciu syra podielom 62,7 % na predaji. V hodnotovom vyjadrení predaj hlavných výrobkov reprezentuje 1 222,- Sk, percentuálny podiel tržieb z predaja syra je rovnaký, ako pri prepočte v naturálnom vyjadrení. PD s chovom oviec v priemere môžeme charakterizovať ako chovy s výrobným zameraním mäsovo-mliekovým.

Po prepočte celoslovenských údajov, ktoré udáva Žatkovič (1999), vychádza, že v SR sa v priemere na 1 bahnicu predá 5,7 kg jatočných jahniat, 12,1 kg ovčieho hrudkového syra a tržby za tieto výrobky činia 1 250,- Sk. PD s chovom oviec dosahujú vyšší predaj jahniat o 3,5 %, nižší predaj syra o 3,3 % a vyššie tržby o 4,3 %. Objem predaja hlavných trhových výrobkov pripadajúci na 1 bahnicu považujeme za nedostatočný. Značné rezervy v zvyšovaní predaja vidíme najmä pri jatočných jahňatách, kde sa nám nedarí naplniť exportné kvóty do krajín EÚ.

O produktivnosti zvierat informujem v tab. III, kde sú uvedené jednotlivé zložky produkcie v naturálnom a hodnotovom vyjadrení. Naturálne ukazovatele napr. o produkciu jahniat i syra taktiež signalizujú nízku úroveň produkcie. V hodnotovom vyjadrení produkcie pripadá v priemere na 1 štruktúrnú bahnicu 2 370,- Sk, pritom hlavné položky v štruktúre produkcie tvoria: ovčí hrudkový syr, jatočné jahňatá a vzrastové prírastky.

Z naturálnych ukazovateľov produkcie možno pre rámcové porovnanie využiť len ukazovateľ produkcie syra. V roku 1998 v súbore podnikov s chovom oviec, ktoré dlhodobo sleduje ŠÚ SR, dosiahli priemernú produkciu mlieka 46,6 l na bahnicu (Žatkovič 1999). Ak toto množstvo prepočítame na syr, znamená to približne 10,4 kg syra. Na produkciu jahniat možno usudzovať len podľa úrovne odchovu, keď v uvedenom súbore dosiahol odchov 72,7 jahniat od 100 bahníc, v nami sledovaných PD s chovom oviec bol priemerný odchov 78,9 jahniat. Na základe uvedeného možno konštatovať,

že dosiahnuté parametre produktivnosti oviec v chovoch PD i v celoslovenskom priemere sú nízke. Podľa Ižákovéj (1999) nízka výroba na jedno zviera je príčinou neefektívnej konverzie produktov rastlinnej výroby na produkty živočíšnej výroby.

V odvetví chovu oviec pre najbližšie obdobie bude nevyhnutná akcelerácia v zvyšovaní produktivnosti zvierat. V návrhu Konceptie rozvoja chovu oviec v SR do roku 2005 (predloženom na MP SR na schválenie) predpokladáme v cieľovom roku variantne zvýšiť odchov na 111 a 118 jahniat od 100 bahníc a dosiahnuť produkciu jatočných jahniat 13,3 kg, resp. 17,4 kg na bahnicu. Pri hrudkovom ovčom syre rátame s produkciou 21 kg na dojenú bahnicu pri I. variante, tzv. revitalizačnom a 23 kg pri II. variante (progresívnom).

Ukazovatele na hodnotenie produktivity práce v chovoch oviec v PD uvádzame v tab. IV. Z nej je zrejmé, že využívame kategóriu predaja hlavných výrobkov, produkcie a počtu zvierat na pracovníka. Podľa Loma (1971) je hrubá produkcia rozhodujúca pri meraní produktivity práce. S ohľadom na široký rozsah súboru, keď by bolo z hľadiska presnosti problematické zisťovať odpracovaný čas, využívame na meranie množstva práce počet pracovníkov. V prepočte na 1 pracovníka v chovoch oviec v PD sa predá priemerné 554 kg jatočných jahniat a 1 055 kg ovčieho hrudkového syra, čo v hodnotovom vyjadrení znamená 113 tis. Sk. Priemerná produkcia z chovu oviec na 1 pracovníka za rok je 225 tis. Sk. V súčasnosti pripadá na 1 pracovníka 129 oviec a noratív pracovníkov na 100 oviec je 0,78.

Do roku 1989 predaj jatočných jahniat v prepočte na 1 pracovníka osciloval okolo 2 500 kg. V tom období sa predávali predovšetkým jahňatá z intenzívneho výkrmu s priemernou živou hmotnosťou 30 kg, zatiaľ čo v súčasnosti ide o predaj mliečnych jahniat s priemernou živou hmotnosťou okolo 12 kg.

Kukovics, Javor (1998) uvádzajú, že požiadavky trhu na hmotnosť jahniat v živom stave sú 16–27 kg, avšak hmotnosť exportovaných jahniat sa pohybuje od 13 do 40 kg. V Maďarsku sú najčastejšie predávané jahňatá o hmotnosti 16–24 kg. Predaj ovčieho hrudkového syra kolísal okolo 1 000 kg na pracovníka. S ohľadom na zmenu ekonomických nástrojov a celého systému nemožno zistené výsledky v hodnotovom vyjadrení porovnávať s výsledkami v predchádzajúcom období.

Podľa oficiálnych štatistických údajov v roku 1990 na Slovensku v sektore JRD a ŠM v chove oviec pripadalo na 1 pracovníka 170 oviec a noratív pracovníkov na 100 oviec bol 0,59. V roku 1994 sme prieskumom zistili pokles počtu oviec na pracovníka na 120 ks. Súviselo to s väčšou orientáciou chovu oviec na produkciu mlieka. Táto výroba je náročnejšia na ľudskú prácu, keď jahňatá necijajú, bahnice sa musia dojiť. Okrem toho v chovoch s TP syra bol výraznejší pokles počtu oviec ako pracovníkov v chove, pretrvala určitá sociálna zamestnanosť. V chovoch bez TP syra (spravidla v južných regiónoch), keď sa odpredali celé stáda, prakticky zanikli v PD aj miesta ošetrovateľov oviec.

II. Predaj a tržby z hlavných výrobkov chovu bahňíc v SR a pri rôznom výrobnom zameraní – Sales and revenues from the main products of ewes breeding in the SR in total and according to different production orientation

	Chov oviec v SR (PD) ¹		Chovy bez TP syra ²		Chovy s TP syra (kg/bah) ³											
		%		%	celkom ⁴		do ⁵ 6,0		6,1–9,0		9,1–12,0		12,1–15,0		nad ⁶ 15,0	
		%		%		%		%		%		%		%		%
Predaj (kg/bah.) ⁷																
jatočné jahňatá ⁸	5,9	x	7,9	x	5,8	x	5,9	x	5,5	x	5,6	x	5,0	x	6,5	x
ovčie hrudkový syr ⁹	11,1	x	–	x	11,6	x	4,2	x	7,7	x	10,7	x	13,0	x	16,9	x
Prepočet na ovčie mlieko (kg/bah.) ¹⁰																
jatočné jahňatá ⁸	29,8	37,3	40,1	100,0	29,3	35,9	29,9	61,4	27,9	44,5	28,7	37,4	25,7	30,5	33,2	30,4
ovčie hrudkový syr ⁹	50,1	62,7	–	0,0	52,4	61,4	18,8	38,6	34,8	55,5	48,1	62,6	58,5	69,5	76,1	69,6
spolu ¹¹	79,9	100,0	40,1	100,0	81,7	100,0	48,7	100,0	62,7	100,0	76,8	100,0	84,2	100,0	109,3	100,0
Tržby (Sk/bah.) ¹²																
jatočné jahňatá ⁸	446	37,3	600	100,0	439	35,9	447	61,4	417	44,5	429	37,4	384	30,5	497	30,4
ovčie hrudkový syr ⁹	750	62,7	–	0,0	783	64,1	281	38,6	521	55,5	720	62,6	875	69,5	1 139	69,6
spolu ¹¹	1 196	100,0	600	100,0	1 222	100,0	728	100,0	938	100,0	1 149	100,0	1 259	100,0	1 636	100,0

¹sheep breeding in the SR (agricultural co-operatives), ²stocks without cheese market production, ³stocks with cheese market production (kg per 1 ewe), ⁴in total, ⁵up, ⁶over, ⁷sales (kg per 1 ewe), ⁸slaughter lambs, ⁹sheep lump cheese, ¹⁰re-calculated to sheep milk base (kg per 1 ewe), ¹¹together, ¹²sales revenues (SK per 1 ewe)

III. Produktivnosť oviec v chovoch SR a so zreteľom na výrobné zameranie – Productivity of sheep stocks in the SR and according to different production orientation

	Chov oviec v SR (PD) ¹		Chovy bez TP syra ²		Chovy s TP syra (kg/bah) ³											
		%		%	celkom ⁴		do ⁵ 6,0		6,1–9,0		9,1–12,0		12,1–15,0		nad ⁶ 15,0	
		%		%		%		%		%		%		%		%
Produkcja (kg/bah.) ⁷																
jahňatá do odstavy ⁸	9,5	x	12,7	x	9,4	x	8,8	x	8,5	x	9,3	x	8,7	x	10,6	x
ovčie hrudkový syr ⁹	12,0	x	x	x	12,5	x	4,5	x	8,0	x	11,0	x	14,6	x	18,7	x
vzrastové prírastky ¹⁰	105	x	52	x	108	x	57	x	119	x	106	x	107	x	123	x
ovčia vlna v pote ¹¹	3,5	x	5,0	x	3,5	x	4,2	x	3,7	x	3,3	x	3,1	x	3,6	x
ovčie hnoj ¹²	0,8	x	0,8	x	0,8	x	0,6	x	0,8	x	0,8	x	0,8	x	0,8	x
Produkcja (Sk/bah.) ¹³																
jahňatá do odstavy ⁸	725	30,6	971	63,5	714	29,7	669	44,3	651	30,8	707	30,9	665	26,7	805	26,7
ovčie hrudkový syr ⁹	806	34,0	x	0,0	842	35,0	302	20,0	535	25,3	739	32,3	983	39,5	1 259	41,8
vzrastové prírastky ¹⁰	632	26,7	314	20,6	646	26,8	340	22,5	714	33,8	638	27,9	643	25,9	737	24,5
ovčia vlna v pote ¹¹	89	3,7	126	8,2	87	3,6	106	7,0	93	4,4	83	3,6	77	3,1	91	3,0
ovčie hnoj ¹²	118	5,0	118	7,7	119	4,9	93	6,2	122	5,7	120	5,3	120	4,8	123	4,0
spolu ¹⁴	2 370	100,0	1 529	100,0	2 408	100,0	1 510	100,0	2 115	100,0	2 287	100,0	2 488	100,0	3 015	100,0

^x kľmne dni (KD) ^{xx} merná jednotka tona

¹sheep breeding in the SR (agricultural co-operatives), ²stocks without cheese market production, ³stocks with cheese market production (kg per 1 ewe), ⁴in total, ⁵up, ⁶over, ⁷production (kg per 1 ewe), ⁸suckling lambs, ⁹sheep lump cheese, ¹⁰weight increments, ¹¹raw sheep wool, ¹²sheep manure, ¹³production (SK per 1 ewe)

	Chov oviec (PD) ¹	Chovy bez TP syra ²	Chovy s TP syra (kg/bah.) ³					
			celkom ⁴	do ⁵ 6,0	6,1–9,0	9,1–12,0	12,0–15,0	nad ⁶ 15,0
Predaj (kg/pracovníka) ⁷								
jatočné jahňatá ⁸	554	1 351	534	867	564	627	401	458
ovčí hrudkový syr ⁹	1 055	–	1 080	619	797	1 190	1 035	1 189
Tržby za jatočné jahňatá a ovčí hrudkový syr (Sk/pracovníka) ¹⁰	113	103	114	108	97	128	100	115
Produkcia z chovu oviec (Sk/pracovníka) ¹¹	225	263	224	224	218	255	198	212
Počet oviec (ks/pracovníka) ¹²	129	215	127	182	145	151	108	99
Počet bahnic (ks/pracovníka) ¹³	95	172	93	148	103	111	80	70
Normatív pracovníkov (pracov./1 000 oviec) ¹⁴	0,78	0,47	0,79	0,55	0,69	0,66	0,93	1,01

¹sheep breeding in the SR (agricultural co-operatives), ²stocks without cheese market production, ³stocks with cheese market production (kg per 1 ewe), ⁴in total, ⁵up, ⁶over, ⁷sales (kg per 1 worker), ⁸slaughter lambs, ⁹sheep lump cheese, ¹⁰revenues for slaughter lambs and sheep lump cheese (SK per 1 worker), ¹¹production from sheep breeding (SK per 1 worker), ¹²number of sheep (heads per 1 worker), ¹³number of ewes (heads per 1 worker), ¹⁴labour norm (workers per 1 000 sheep)

V období rokov 1989–1998 poklesol počet zamestnancov v celom poľnohospodárstve o 69,5 %, ale nebol primerane nahradený technicko-technologickým vybavením, ktoré bolo dlhodobým zdrojom rastu produktivity práce (Božík, Chrástínová, Ambrózyová 2000).

Kardinálnu príčinu nízkej úrovne parametrov produktivity práce aj v chove oviec vidíme v nedostatočnom kapitálovom vybavení, predovšetkým dojacou technikou. Podľa nášho prieskumu sa pracovná operácia – dojenie vykonáva v PD pomocou dojacích zariadení len v rozsahu 0,4 % z počtu dojených bahnic. V koncepcii sa predpokladá, že v roku 2005 by sa malo u nás strojovo dojiť 25 % z počtu dojených bahnic.

Po zhodnotení dosiahnutých priemerných parametrov v produktivite oviec a produktivite práce v chovoch na PD porovnáme situáciu medzi chovmi s TP syra a bez nej. V chovoch s TP syra sa predá v priemere na 1 bahnicu menej jatočných jahniat o 2,1 kg a viac ovčieho hrudkového syra o 11,6 kg, čo v hodnotovom vyjadrení znamená vyššie tržby o 622,– Sk, ako v chovoch bez TP syra (tab. II). Aj z posúdenia rozdielov v produkcii chovu oviec z hľadiska prírodnej skladby vyplýva, že v chovoch s TP syra v prepočte na 1 bahnicu (štruktúru) vyprodukuje viac hrudkového ovčieho syra o 12,5 kg, ale menej jahniat do odstavu o 3,3 kg (tab. III).

Rozdiely medzi chovmi sa prejavujú i v parametroch produktivity práce (tab. IV). V chovoch s TP syra je nižší predaj jatočných jahniat na 1 pracovníka o 817 kg, avšak vyšší predaj ovčieho hrudkového syra o 1 080 kg, tržby z predaja týchto výrobkov sú vyššie o 10,7 %. Po ohodnotení produkcie trhovými cenami vychádza v chovoch s TP syra nižší objem produkcie na 1 pracovníka o 14,8 % v porovnaní s chovmi bez TP syra. Vyššia pracovná náročnosť chovov s TP syra sa premietla v znížení počtu oviec o 88 ks na pracovníka, oproti chovu bez TP syra. Analogicky sa to prejavuje v normatívne pracovníkov na 100 oviec, v chovoch s TP syra je 0,79 a v chovoch bez TP syra 0,47. Potvrdzuje to

konštatovanie Loma (1965), ktorý v súvislosti s riešením vzťahov medzi intenzitou výroby a produktivitou práce uvádza, že v živočíšnej výrobe pôsobia na produktivitu práce dva činitele, a to počet kusov poľnohospodárskych zvierat obsluhovaných 1 pracovníkom a úžitkovosť zvierat.

V roku 1986 sme hodnotili produktivitu práce na súbore 136 983 oviec. Pri zameraní chovov na vlnu-mäso pripadlo v priemere na 1 pracovníka 294 oviec (normatív pracovníka na 100 oviec 0,37) a pri zameraní vlna-mäso-mlieko 134 oviec (normatív pracovníka na 100 oviec 0,75).

V chovoch s TP syra existujú pomerne veľké rozdiely v množstve predaného ovčieho syra na 1 bahnicu. S ohľadom nato v ďalšom poukážeme na prejav diferenciácie vybraných výrobných a ekonomických parametrov v chovoch oviec vo vzťahu k zvyšovaniu TP syra na bahnicu. Pre zvolené skupiny určíme výrobné zameranie chovu. Podľa tab. II. v skupine s TP syra do 6 kg na 1 bahnicu je podiel tržieb za syr nižší o 22,8 % ako podiel tržieb za jatočné jahňatá, preto táto skupina má zameranie chovu mliekovo-mäsové. V ostatných skupinách (s TP syra od 6,1 kg – nad 15 kg) je podiel tržieb za predaný syr vyšší ako za jatočné jahňatá, takže chovy majú mäsovo-mliekové zameranie. Zatiaľ, čo predané množstvo syra na bahnicu v týchto skupinách sa zvyšuje o 119,5 %, predaj jatočných jahniat rastie len o 16,2 %. Tržby za predané jatočné jahňatá a ovčí hrudkový syr sa zvyšujú v každej skupine, pri porovnaní skupín od 6,1 kg – nad 15 kg syra na bahnicu predstavuje zvýšenie 74,4 %.

Pri určovaní výrobného zamerania chovu oviec podľa tab. II. vidieť, že výška percentuálneho podielu z tržieb sa zhoduje s podielom získaným prepočtom hlavných výrobkov na ovčie mlieko. V danom prípade ide o náhodnú zhodu. Ak by sa výraznejšie zmenili proporcie medzi trhovou cenou jatočných jahniat a ovčieho hrudkového syra, rozdiely medzi obidvoma spôsobmi určovania výrobného zamerania by sa prejavili. Určo-

vanie výrobného zamerania chovu podielom tržieb možno považovať za bežné. Použitie metódy ekvivalentných čísel eliminuje vplyv cenových zmien a pri ustálennej produkcii je možné chov trvale zaradiť do príslušnej skupiny podľa výrobného zamerania.

Pri hodnotení produktivity oviec pomocou produkcie v naturálnej forme nemožno konštatovať nárast všetkých úžitkových parametrov vo všetkých hodnotených skupinách, celkovo sa produkcia v hodnotovom vyjadrení prepočítaná na 1 bahnicu zvyšuje v poslednej skupine o 42,6 %.

V chovoch s rôznou úrovňou predaja syra na bahnicu sa prejavuje diferenciácia aj v parametroch produktivity práce. V skupinách od 6,1 kg TP syra po skupinu nad 15 kg na bahnicu sa predaj syra v prepočte na 1 pracovníka zvyšuje o 49,2 %, ale klesá predaj jatočných jahniat o 18,8 %. Tržby za tieto výrobky na pracovníka rastú, i keď nerovnomerne. Pri hodnotovom vyjadrení produkcie na pracovníka je vidieť kolísanie a v skupine s najvyšším predajom syra je pokles 2,7 %.

Väčšia pracovná náročnosť súvisiaca so zvýšenou výrobou syra sa v poslednej skupine prejavuje poklesom počtu oviec pripadajúcich na pracovníka o 31,7 %, oproti skupine s TP syra 6,1–9,0 kg na bahnicu. Zmeny sa prejavujú aj v recipročnom ukazovateli normatív pracovníkov na 100 oviec, ktorý výrazne narastá, v poslednej skupine je zvýšenie o 46,6 %. Na základe vyššie uvedeného možno vysvetliť v chovoch s TP syra nad 15 kg na bahnicu pokles parametrov produktivity práce o 2,7 % vyjadrenej objemom produkcie na pracovníka, keď normatív pracovníkov na 100 oviec znamená vyšší nárast, ako produkcia na bahnicu.

ZÁVER

V práci sa signalizuje nízka úroveň výrobných a ekonomických parametrov v produktivite oviec a produktivite práce, ktorú dosahujú v chovoch poľnohospodárskych družstiev na Slovensku. Osobitne sa poukazuje na nedostatočnú výrobu jatočných jahniat na bahnicu, čo nemá opodstatnenie v našich chovoch bez trhovej produkcie syra, ani v chovoch s ňou. Značné rezervy existujú v parametroch produktivity práce z hľadiska možnosti ich zvyšovania (v produkcii i počtu ošetrovaných zvierat na pracovníka). Potvrzuje sa, že v chovoch oviec z hľadiska technického vybavenia pretrvávajú celková absencia dojaciach zariadení. Z metodického hľadiska sa práci sa rozširujú možnosti určovania, resp. kvantifikovania výrobného zamerania v cho-

voch s trhovou produkciou syra (mliekovo-mäsového, resp. mäsovo-mliekového).

Pre zlepšenie parametrov produktivity oviec a produktivity práce v chovoch treba do budúcnosti zvýšiť využitie produkčného potenciálu oviec v mäsovej i mliekovej úžitkovosti. V chovoch s výrobným zameraním mäsovo-mliekovým zvýšiť podiel bahnic (oproti súčasnému stavu), ktoré mliekovú produkciu využívajú na výrobu jahačieho mäsa. Celkovo v odvetvi chovu oviec znížiť podiel dojených bahnic (maximálne do 60 % z počtu bahnic). Chovy oviec s vysokou produkciou mlieka i koncentráciou bahnic postupne vybavovať vysokovýkonnou dojacou technikou. Pri zabezpečovaní intenzifikácie chovu oviec využiť okrem domácich zdrojov financovania i cudzie zdroje, zvyšovať efektívnosť, aby jatočné jahniatá a výrobky z ovčieho mlieka boli konkurencieschopné na zahraničnom i domacom trhu.

LITERATÚRA

- Božík M., Chrástková Z., Ambrózyová M. (2000): Výchoďisková situácia sektora poľnohospodárstva Slovenska v období príprav na integráciu s EÚ. Moderná mechanizácia v poľnohospodárstve 1, (1), pril. Agromagazín, s. 1–4.
- Ižáková V. (1998): Vplyv poľnohospodárskej a regionálnej politiky na využitie pôdneho fondu v SR. Zem. Ekon., 44, (4): 153–156.
- Ižáková V. (1999): Ekonomické parametre poľnohospodárskej výroby v regiónoch SR. Zem. Ekon., 45, (6): 245–249.
- Kukovics S., Jávora A. (1998): Súčasná situácia v chove oviec v Maďarsku. In: Aktuální situace v chovu ovci a koz. Zborník z mezinárodní konference MZLU Brno, 9. 4., s. 8–14.
- Lom F. (1965): Intenzita poľnohospodárskej výroby. SVPV Bratislava.
- Lom F. a kol. (1971): Zemědělská ekonomika. SZN Praha.
- Vláčil R. (1998): K niektorým faktorom produktivity živej práce v chove oviec. Zem. Ekon., 34, (4): 257–266.
- Vláčil R. (1997): Zdokonalenie metódy kalkulácie nákladov v chove oviec. Zem. Ekon., 43, (7): 317–321.
- Vláčil R. (1998): Ekonomické hodnotenie výrobného mäsovo-mliekového systému v chove oviec. Zem. Ekon., 44, (9): 411–415.
- Žatkovič J. (1999): Ovce – situačná a výhľadová správa MP SR. VÚEPP Bratislava, s. 1–24.

Došlo 1. 8. 2000

Kontaktná adresa:

Ing. Rudolf Vlášil, CSc., Výskumný ústav živočíšnej výroby, Ústav technológie chovu zvierat a ekológie – pracovisko Trenčín, Opatovská cesta 53, 911 43 Trenčín, Slovenská republika, e-mail: vlacil@tn.vuzv.sk

POKYNY PRO AUTORY

Časopis uveřejňuje původní vědecké práce, krátká sdělení a výběrově i přehledné referáty, tzn. práce, jejichž podkladem je studium literatury a které shrnují nejnovější poznatky v dané oblasti. Práce jsou uveřejňovány v češtině, slovenštině nebo angličtině. Rukopisy musí být doplněny krátkým a rozšířeným souhrnem (včetně klíčových slov).

Autor je plně odpovědný za původnost práce a za její věcnou i formální správnost. K práci musí být přiloženo prohlášení autora o tom, že práce nebyla publikována jinde.

O uveřejnění práce rozhoduje redakční rada časopisu, a to se zřetelem k lektorským posudkům, vědeckému významu a přínosu a kvalitě práce.

Rozsah vědeckých prací nesmí přesáhnout 12 stran psaných na stroji včetně tabulek, obrázků a grafů. V práci je nutné používat jednotky odpovídající soustavě měrových jednotek SI (ČSN 01 1300).

Vlastní úprava rukopisu: formát A4, 30 řádek na stránku, 60 úhozů na řádku, mezi řádky dvojité mezery. K rukopisu je třeba přiložit disketu s prací pořízenou na PC a s grafickou dokumentací, nebo poslat práci e-mailem do redakce. Tabulky, grafy a fotografie se dodávají zvlášť, nepodlepují se. Na všech-ny přílohy musí být odkazy v textu.

Pokud autor používá v práci zkratky jakéhokoliv druhu, je nutné, aby byly alespoň jednou vysvětleny (vypsány), aby se předešlo omylům. V názvu práce a v souhrnu je vhodné zkratky nepoužívat.

Název práce (titul) nemá přesáhnout 85 úhozů. Jsou vyloučeny podtitulky článků.

Krátký souhrn (Abstrakt) je informačním výběrem obsahu a závěru článku, nikoliv však jeho pouhým popisem. Musí vyjádřit všechno podstatné, co je obsaženo ve vědecké práci, a má obsahovat základní číselné údaje včetně statistických hodnot. Musí obsahovat klíčová slova. Nemá překročit rozsah 170 slov. Je třeba, aby byl napsán celými věty, nikoliv heslovitě. Je uveřejňován a měl by být dodán ve stejném jazyce jako vědecká práce.

Rozšířený souhrn (Abstract) je uveřejňován v angličtině, měly by v něm být v rozsahu cca 1–2 strojopisných stran komentovány výsledky práce a uvedeny odkazy na tabulky a obrázky, popř. na nejdůležitější literární citace. Je vhodné je (včetně názvu práce a klíčových slov) dodat v angličtině, popř. v češtině či slovenštině jako podklad pro překlad do angličtiny.

Úvod má obsahovat hlavní důvody, proč byla práce realizována, a velmi stručnou formou má být popsán stav studované otázky.

Literární přehled má být krátký, je třeba uvádět pouze citace mající úzký vztah k problému.

Metoda se popisuje pouze tehdy, je-li původní, jinak postačuje citovat autora metody a uvádět jen případné odchylky. Ve stejné kapitole se popisuje také pokusný materiál.

Výsledek – při jejich popisu se k vyjádření kvantitativních hodnot dává přednost grafům před tabulkami. V tabulkách je třeba shrnout statistické hodnocení naměřených hodnot. Tato část by neměla obsahovat teoretické závěry ani dedukce, ale pouze faktické nálezy.

Diskuse obsahuje zhodnocení práce, diskutuje se o možných nedostacích a práce se konfrontuje s výsledky dříve publikovanými (požaduje se citovat jen ty autory, jejichž práce mají k publikované práci bližší vztah). Je přípustné spojení v jednu kapitolu spolu s výsledky.

Literatura by měla sestávat hlavně z lektorovaných periodik. Citace se řadí abecedně podle jména prvních autorů. Odkazy na literaturu v textu uvádějí jméno autora a rok vydání. Do seznamu se zařadí jen práce citované v textu. A práce v seznamu literatury musí být odkaz v textu.

Na zvláštním listě uvádí autor plné jméno (i spoluautorů), akademické, vědecké a pedagogické tituly a podrobnou adresu pracoviště s PSC, číslo telefonu a faxu, popř. e-mail.

Rukopis nebude redakcí přijat k evidenci, nebude-li po formální stránce odpovídat pokynům pro autory.

INSTRUCTIONS FOR AUTHORS

Original scientific papers, short communications, and selectively reviews, that means papers based on the study of technical literature and reviewing recent knowledge in the given field, are published in this journal. Published papers are in Czech, Slovak or English. Each manuscript must contain a short and a longer summary (including key words).

The author is fully responsible for the originality of his paper, for its subject and formal correctness. The author shall make a written declaration that his paper has not been published in any other information source.

The board of editors of this journal will decide on paper publication, with respect to expert opinions, scientific importance, contribution and quality of the paper.

The paper extent shall not exceed 12 typescript pages, including tables, figures and graphs.

Manuscript layout: quarto, 30 lines per page, 60 strokes per line, double-spaced typescript. A PC diskette should be provided with the paper and graphical documentation, or the paper be sent by E-mail to editorial office. Tables, figures and photos shall be enclosed separately. The text must contain references to all these annexes.

If any abbreviation is used in the paper, it is necessary to mention its full form at least once to avoid misunderstanding. The abbreviations should not be used in the title of the paper nor in the summary.

The title of the paper shall not exceed 85 strokes. Subtitles of the papers are not allowed either.

Abstract is an information selection of the subject and conclusions of the paper, it is not a mere description of the paper. It must present all substantial information contained in the paper. It shall not exceed 170 words. It shall be written in full sentences, not in form of keynotes, and comprise basic numerical data including statistical data. It must contain key words. It should be submitted in English and if possible also in Czech or Slovak.

Introduction has to present the main reasons why the study was conducted, and the circumstances of the studied problems should be described in a very brief form.

Review of literature should be a short section, containing only literary citations with close relation to the treated problem.

Only original method shall be described, in other cases it is sufficient enough to cite the author of the used method and to mention modifications of this method. This section shall also contain a description of experimental material.

In the section **Results** figures and graphs should be used rather than tables for presentation of quantitative values. A statistical analysis of recorded values should be summarized in tables. This section should not contain either theoretical conclusions or deductions, but only factual data should be presented here.

Discussion contains an evaluation of the study, potential shortcomings are discussed, and the results of the study are confronted with previously published results (only those authors whose studies are in closer relation with the published paper should be cited). The sections Results and Discussion may be presented as one section only.

The section **References** should preferably contain reviewed periodicals. The citations are arranged alphabetically according to the surname of the first author. References in the text to these citations comprise the author's name and year of publication. Only the papers cited in the text of the study shall be included in the list of references. All citations shall be referred to in the text of the paper.

The author shall give his full name (and the names of other collaborators), academic, scientific and pedagogic titles, full address of his workplace and postal code, telephone and fax number or e-mail.

The manuscript will not be accepted to be filed by the editorial office if its formal layout does not comply with the instructions for authors.

OBSAH

Kreutzer T.: Úkoly českého zemědělství v předvstupním období do EU.....	481
Střeleček F., Kopta D., Skálová J.: Vyhodnocení ekonomické situace podniků hospodařících v marginálních podmínkách.....	485
Hron J., Tichá I.: Úkoly a výzvy řízení strategických aliancí.....	495
Heissenhuber A., Kantelhardt J., Osinski E.: Využití LFA v různých podmínkách	502
Střeleček F., Skálová J.: Vymezení venkovských regionů podle metodiky OECD a Eurostatu	506
Nagyová L.: Konkurenceschopnost slovenského mliekarenského priemyslu v procese prípravy pre vstup do EU.....	515
Daňo J., Huba J., Peškovičová D.: Nové přístupy k teorii jednotkových nákladů a zisku vo výrobě mléka	521
Vláčil R.: Výrobné a ekonomické parametre chovu oviec v SR a ich diferenciácia pri rôznom zameraní.....	527

CONTENT

Kreutzer T.: Tasks of Czech agriculture in the EU pre-accession period	481
Střeleček F., Kopta D., Skálová J.: Economic evaluation of enterprises farming in the marginal conditions	485
Hron J., Tichá I.: Task and challenges in strategic alliances management	495
Heissenhuber A., Kantelhardt J., Osinski E.: Prospects for less-favoured areas under different conditions (in English).....	502
Střeleček F., Skálová J.: Definition of rural regions according to the methodology of OECD and Eurostat	506
Nagyová L.: Competitiveness of the Slovak milk industry in the EU pre-accession period.....	515
Daňo J., Huba J., Peškovičová D.: New approaches to the theory of unit costs and profit in milk production.....	521
Vláčil R.: Production and economic parameters of sheep breeding in SR and their differentiation at different production orientation.....	527